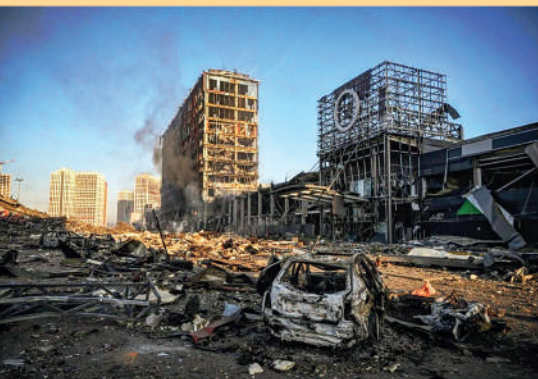

Марія Пірен

УКРАЇНСЬКА МРІЯ: ВЧОРА, СЬОГОДНІ, ЗАВТРА

Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

*Захисникам і захисницям
України присвячується*

МАРІЯ ПІРЕН

УКРАЇНСЬКА МРІЯ: ВЧОРА, СЬОГОДНІ, ЗАВТРА

Монографія

Чернівці

Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
2023

УДК 930.85(477)
П-33

Друкується за ухвалою вченої ради
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
(протокол № 6 від 29 червня 2023 року)

Рецензенти:

Бунчук Б. І. – доктор філологічних наук, професор, декан філологічного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича;

Гонюкова Л. В. – доктор державного управління, професор кафедри публічної політики ННІ публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Балахтар В. В. – доктор психологічних наук, професор кафедри психології та педагогіки професійної освіти Національного авіаційного університету;

Тимчук Л. І. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки та соціальної роботи Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Книга видана за сприяння Православної Церкви України.

Пірен М. І.

П-33 Українська мрія: вчора, сьогодні, завтра : монографія. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. 2023. 200 с.
ISBN 978-966-423-797-7

У виданні зібрано й осмислено низку історико-культурних фактів трагічного життя та героїчної боротьби українського народу за свою територію, культуру, мову, традиції, церкву, свободу, державу.

Видання носить пізнавально-просвітницьке спрямування, виховний характер.

Для студентів, освітян, політиків, громадян України, які прагнуть миру, злагоди, чесної співпраці між народами світу на збереження життя, соціальний захист людини й планети Земля.

УДК 930.85(477)

© Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича, 2023 р.

ISBN 978-966-423-797-7

© М. І. Пірен, 2023 р.

**Звернення Президента України
з нагоди Дня пам'яті та примирення
(від 8 травня 2023 року)**

Чи може стати чорно-білою весна? Чи буває вічний лютий? Чи знецінюються золоті слова? На жаль, Україна знає відповіді на всі ці запитання. На жаль, ці відповіді – так.

Щороку 8 травня разом з усім цивілізованим світом ми вшановуємо кожного, хто захищав планету від нацизму в роки Другої світової війни. Мільйони втрачених життів, скалічених доль, закатованих душ і мільйони причин, щоб сказати злу: ніколи знову!

Ми знали ціну, яку сплатили за цю мудрість наші предки. Знали, як важливо вберегти її та передати нащадкам. Але й гадки не мали, що наше покоління буде свідком наруги над словами, що, як виявилось, є істиною далеко не для всіх.

Цьогоріч ми кажемо «Ніколи знову» інакше. Ми чуємо «Ніколи знову» інакше. Це звучить болісно, жорстоко. Без оклику, а зі знаком питання. Ви кажете: ніколи знову? Розкажіть про це Україні.

24 лютого слово «ніколи» стерли. Розстріляли й розбомбили. Сотнями ракет о 4-й ранку, якими розбудили всю Україну. Ми почули моторошні вибухи. Ми почули: знову!

Місто Бородянка – одна із багатьох жертв цього злочину! Позаду мене – один із багатьох свідків! Не військовий об'єкт, не секретна база, а проста дев'ятиповерхівка. Чи може вона становити безпекову загрозу для РФ, для 1/8 частини суші, другої армії світу, ядерної держави? Чи може бути щось більш безглуздим, ніж це запитання? Може.

250-кілограмові фугасні бомби, якими наддержавна засипала це маленьке містечко. І воно оніміло. Воно не може сьогодні сказати: ніколи знову! Воно не може сьогодні нічого сказати. Але тут усе зрозуміло без слів.

Просто погляньте на цей будинок. Колись тут були стіни. Колись на них були фото. А на фото були ті, хто колись пройшов пекло війни. Півсотні чоловіків, яких відправили в

Німеччину на примусові роботи. Ті, хто згорів живцем, коли нацисти спалили тут понад 100 хатин.

250 бійців, які загинули на фронтах Другої світової, та загалом майже тисяча жителів Бородянки, які боролися й перемогли нацизм. Щоб ніколи знову. Билися за майбутнє дітей, за життя, яке було тут до 24 лютого.

Уявіть, як у кожній із цих квартир люди лягали спати. Бажають одне одному на добраніч. Вимикають світло. Обіймають коханих. Заплющують очі. Мріють про щось. Настає повна тиша. Вони всі засинають, не знаючи, що не всі прокинуться. Вони міцно сплять. Їм сниться щось приємне. Та через кілька годин їх розбудять вибухи ракет. А хтось не прокинеться більше ніколи. Ніколи знову.

Із цього гасла викинули слово «ніколи». Ампутували під час так званої спецоперації. Встромили ніж у серце і, дивлячись в очі, сказали: «Это не мы!» Закатували зі словами «не все так однозначно». Вбили «Ніколи знову», сказавши: «Можем повторить».

Так і сталося. І потвори почали повтори. І наші міста, які пережили страшну окупацію, – настільки, що 80 років мало, щоб про неї забути, – знову побачили окупанта. І отримали другу дату окупації у своїй історії. А деякі, як наприклад Маріуполь, – третю. За два роки окупації нацисти вбили в ньому понад 10 тисяч мирних людей. За два місяці окупації РФ убила 20 тисяч.

Через десятиліття після Другої світової темрява повернулася в Україну. І вона знову стала чорно-білою. Знову! Зло повернулося. Знову! В іншій формі, під іншими гаслами, але з тією самою метою. В Україні влаштували криваву реконструкцію нацизму. Фанатичне наслідування цього режиму. Його ідей, дій, слів і символів. Маніакальне – до деталей – відтворення його звірств та «алібі», що начебто надають злу священну мету. Повторення його злочинів і навіть спроби перевершити «вчителя» та посунути його з п'єдесталу найбільшого зла в історії людства. Встановити новий світовий рекорд із ксенофобії, ненависті, расизму й кількості жертв, до якої вони можуть призвести.

Ніколи знову! Це була ода людини розумної! Гімн цивілізованого світу! Але хтось сфальшивив. Спотворив

«Ніколи знову» нотами сумніву. Заглушив, розпочавши свою смертельну арію зла. І це зрозуміло всім країнам, які побачили жахи нацизму на власні очі. А сьогодні відчувають моторошне дежавю. Бачать знову!

Усі народи, яких клеймили «третім сортом», рабами без права на власну державу чи взагалі на існування, чують заяви, які підносять одну націю, а інші з легкістю викреслюють. Кажуть, що вас насправді не існує, ви штучно створені, а отже, безправні. Всі чують мову зла. Знову!

І разом визнають болючу правду: ми не протрималися навіть століття. Нашого Never again вистачило на 77 років. Ми прогавили зло. Воно відродилося. Знову й зараз. Again and now!

Це розуміють усі країни й усі народи, які сьогодні підтримують Україну. І попри нову маску звіра впізнали його. Бо, на відміну від декого, пам'ятають, за що й проти чого боролися наші предки. Не переплутали перше з другим, не поміняли їх місцями, не забули.

Не забули поляки, на землі яких нацисти почали свій марш і зробили перший постріл Другої світової війни. Не забули, як спочатку зло тебе звинувачує, провокує, називає агресором, а потім нападає о 4:45 і каже, що це самозахист. І вони бачили, як це повторилося на нашій землі. Вони пам'ятають зруйновану нацистами Варшаву. І бачать, що зробили з Маріуполем.

Не забули британці, як нацисти стирали з лиця землі Ковентрі, яке бомбардували 41 раз. Як звучала «Місячна соната» від Люфтваффе, коли по місту безперервно гатили 11 годин. Як зруйнували його історичний центр, фабрики, собор Святого Михаїла. І вони бачили, як ракетами били по Харкову. Як спотворили його історичний центр, заводи й Свято-Успенський собор. Вони пам'ятають, як Лондон бомбардували 57 ночей поспіль. Як «Фау» падали на Белфаст, Портсмут, Ліверпуль. І бачать, як прилітають крилаті ракети в Миколаїв, Краматорськ, Чернігів. Пам'ятають, як гатили по Бірмінгему. І бачать, як дістається його місту-побратиму Запоріжжю.

Це пам'ятають нідерландці. Як Роттердам став першим містом, що зазнало тотального знищення, коли нацисти скинули на нього 97 тонн бомб.

Це пам'ятають французи. Пам'ятають Орадур-сюр-Глан, де есесівці спалили живцем півтисячі жінок і дітей. Масові повішення в Тюлі, різанину в селищі Аск. Багатотисячна акція спротиву в окупованому Ліллі. Вони бачили, що зробили в Бучі, Ірпені, Бородянці, Волновасі, Тростянці. Вони бачать, як окупували Херсон, Мелітополь, Бердянськ та інші наші міста, у яких люди не здаються. І виходять на багатотисячні мирні акції, які не під силу окупанту, і все, що вони можуть, – лише стріляти по мирних людях.

Це не забули чехи. Як менш ніж за добу нацисти знищили Лідице, залишивши від селища суцільне попелище. Вони бачили, як знищили Попасну. Від неї не лишилося навіть попелища. Не забули греки, які пережили масові вбивства й розстріли на всій території, блокаду й великий голод.

Про це пам'ятають американці, які билися зі злом на два фронти. Які пройшли Перл-Харбор і Дюнкерк разом із союзниками. І всі ми разом проходимо нові, не менш складні битви.

Це пам'ятають усі, хто пережив Голокост, – як один народ може сильно ненавидіти інший.

Це не забули литовці, латвійці, естонці, данці, грузини, вірмени, бельгійці, норвежці та ще багато інших – усі, хто постраждав від нацизму на своїй землі, і всі, хто переміг його у складі антигітлерівської коаліції.

На жаль, є ті, хто, переживши всі ці злочини, втративши мільйони людей, які боролися за перемогу та здобули її, сьогодні осквернив пам'ять про них та їхній подвиг.

Той, хто дозволив обстрілювати зі своєї землі міста України, які поруч із нашими предками звільняли і його предки.

Той, хто плюнув в обличчя своєму «Безсмертному полку», поставивши поруч з ним катів із Бучі.

І кинув виклик усьому людству. Але забув про головне: будь-яке зло завжди закінчується однаково – воно закінчується.

Дорогі українці!

Сьогодні, у День пам'яті та примирення, ми вклоняємося перед усіма, хто захищав рідну землю й світ від нацизму. Ми відзначаємо подвиг українського народу та його внесок у перемогу антигітлерівської коаліції.

Вибухи, постріли, окопи, поранення, голод, бомбардування, блокади, масові розстріли, каральні операції, окупація, концтабори, газові камери, жовті зірки, гетто, Бабин Яр, Хатинь, полон, примусові роботи. Вони загинули за те, щоб кожен із нас знав, що означають ці поняття, з книжок, а не з власного досвіду. Але сталося інакше. Це несправедливо перед ними всіма. Але правда переможе. І ми все подолаємо!

І доказ цьому має назву «Вервольф». Це колишня ставка та бункер Гітлера біля Вінниці. І все, що від неї залишилося, – декілька каменів. Руїни. Розвалини того, хто вважав себе величним і непереможним. Це дороговказ усім нам і майбутнім поколінням. Те, за що боролися наші предки. І довели: жодне зло не уникне відповідальності. Не зможе сховатися в бункері. Від нього не лишиться каменя на камені. Тож ми все подолаємо. І ми знаємо це точно, бо наші військові і всі наші люди – нащадки тих, хто подолав нацизм. Тож переможуть знову.

І знову буде мир. Нарешті знову!

Ми подолаємо зиму, яка почалася 24 лютого, триває 8 травня, але точно скінчиться, і її розтопить українське сонце! І ми зустрінемо наш світанок усією країною. І рідні та кохані, друзі й близькі будуть поруч знову! Нарешті знову! І над тимчасово окупованими містами й селами наш прапор замайорить знову. Нарешті знову! І ми зберемося разом. І буде мир! Нарешті знову! І більше жодних чорно-білих снів, а тільки синьо-жовта мрія. Нарешті знову! За це боролися наші предки.

Вічна шана всім, хто протистояв нацизму!

Вічна пам'ять усім загиблим під час Другої світової війни!

ЗМІСТ

Звернення Президента України з нагоди Дня пам'яті та примирення (від 8 травня 2023 року)	3
Вступ	12
Розділ 1. Історико-символічний імператив українства	18
1.1. Феномен народної культури в контексті буття та мрії про свободу українців	18
1.2. Духовна синтеза українського народу як чинник на Божу Благодать для майбутньої України	26
1.3. Українські символи від минулого до сьогодення, їх знаковість у процесі людської суспільно-політичної життєтворчості.....	32
1.4. Духовно-практичні засади державотворення Володимира Великого.....	36
1.5. Мистецтво життєтворчості Григорія Сковороди – взірць служіння Богові та поради людям	42
Розділ 2. Трагічна історія українського народу на шляху до незалежності	48
2.1. Людина в системі української мрії вільна, маючи свою незалежну державу	48
2.2. Національна ідея України: історичний контекст і перспектива у майбутнє	54
2.3. Голодомори, репресії проти українського народу як історичний факт наущіння людства недопуску геноциду	62
2.4. Найважливіші чинники успішності нації: освіченість, духовність, чесна праця людей	68
2.5. Державна українська мова – об'єктивне історико-психологічне джерело в реалізації української мрії.....	75
Розділ 3. Суспільно-політичні зміни в сучасній Україні, спрямовані на мир і майбутнє	84
3.1. Історико-демократичний характер соціально-економічних змін у сучасній Україні	84
3.2. Ефективна кадрова політика – основа демократичних змін.....	97

3.3. Теорія пізнання – важливий механізм усвідомлення суті та потреб інновацій в управлінській культурі територіальних громад	104
3.4. Інновації в управлінській культурі територіальних громад	109
3.5. Фахове осмислення економічного аналізу як обґрунтування демократичної стратегії ефективного розвитку територіальних громад	114
3.6. Лідерство в роботі посадових осіб держави та фахівців місцевого самоврядування	118
3.7. Молодь – основна сила здійснення української мрії – майбутньої, взірцевої держави, захисника народу	123
Питання для дискусії	131
Післямова	146
Список використаної літератури	150
Додатки	164
Коротка інформація про видатних особистостей української минувшини, що стали символами для українського народу та світової культури (За книгою Васяновича Г. П. Педагогічний пантеон: наук.-пед. вид. Л. : Норма, 2016. С. 11)	164
Видатні постаті Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича	178
Державний Гімн України	182
Молитва за Україну	183
Думки видатних особистостей Росії про Росію	184
Від автора	187

CONTENT

Address of the President of Ukraine on the occasion of the Day of Remembrance and Reconciliation (from May 8, 2023)	3
Introduction	12
Chapter 1. The historical and symbolic imperative of Ukrainianness	18
1.1. The phenomenon of folk culture in the context of being and dreaming about freedom of Ukrainians	18
1.2. The spiritual synthesis of the Ukrainian people as a factor for God's Grace for the future of Ukraine	26
1.3. Ukrainian symbols from the past to the present, their significance in the process of human social and political life creativity.....	32
1.4. Spiritual and practical principles of state formation of Volodymyr the Great.....	36
1.5. Grigory Skovoroda's art of life creativity is a model of service to God and advice to people.....	42
Chapter 2. The tragic history of the Ukrainian people on the way to independence	48
2.1. A person in the system of the Ukrainian dream is free, having its own independent state.....	48
2.2. The national idea of Ukraine: historical context and future perspective	54
2.3. Holodomors, repressions against the Ukrainian people as a historical fact of teaching humanity not to allow genocide	62
2.4. The most important factors of a nation's success are education, spirituality, and honest work of people.....	68
2.5. The state Ukrainian language is an objective historical and psychological source in the realization of the Ukrainian dream	75
Chapter 3. Socio-political changes in modern Ukraine aimed at peace and the future	84
3.1. Historical-democratic nature of socio-economic changes in modern Ukraine	84

3.2. An effective personnel policy is the basis of democratic changes	97
3.3. The theory of cognition is an important mechanism for understanding the essence and needs of innovations in the management culture of territorial communities.....	104
3.4. Innovations in the management culture of territorial communities	109
3.5. Professional understanding of economic analysis as a basis for a democratic strategy for the effective development of territorial communities	114
3.6. Leadership in the work of state officials and local self-government specialists.....	118
3.7. Youth is the main force for the realization of the Ukrainian dream - a future, model state, defender of the people	123
Questions for discussion	131
Epilogue	146
References	150
Appendices	164
Brief information about prominent personalities of the Ukrainian past who have become symbols for the Ukrainian people and world culture (Based on the book by H.P. Vasyanovych Pedagogical pantheon: scientific and pedagogical edition. L. : Norma, 2016. – 328 c. – C. 11)	164
Prominent figures of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University	178
National Anthem of Ukraine	182
Prayer for Ukraine	183
Opinions of prominent Russian personalities about Russia ..	184
From the author	187

ВСТУП

Україна – то народ,
А народи не вмирають,
А живуть із рода в род.
Василь Мова, 1876.

За період своєї багатовікової історії український народ пережив багато складних і щасливих днів. Складнощі пов'язані з боротьбою за збереження своєї землі та власне життя. Українці пишаються окремими надбаннями своєї національної та світової культури, нагромадженням величезних духовних багатств. Це – видатні пам'ятки трипільської та скіфської культур, княжої доби й українського бароко, а також творча та філософська спадщина видатних українських істориків, філософів, літераторів, художників, мистецтвознавців, діячів театру та кіно, педагогів і науковців, усіх працьовитих людей.

Безслідно пропасти народів, який створив трипільську культуру, що запліднила цивілізації Європи, Азії та світу, не дано. Саме ці архівагомі пам'ятки є безцінним доказом того, про що писав Геродот у V ст. до н.е. в «Історії» (про велику Скіфію, про Трою і Македонію на українських землях). Наші предки завжди жили на своїй Богом даній території з часів палеоліту [Герога Й. І. (2016). Корінь слов'янства. До 25-річчя незалежності України / Й. І. Герога. – Тернопіль: ТЗОВ Тернограф. – 128 с. – С. 11]. Пройшов час...

На даному етапі відновлення української державності є результатом довготривалого історичного процесу, овіяного мріями й боротьбою за свободу та незалежність. Після ліквідації української козацької держави суспільна свідомість українців здійснила довгий шлях еволюції, який відбувався в умовах цілеспрямованої політики, жорстокого придушення урядами держав, до складу яких входили українські землі, усіх проявів національної самобутності нашого народу.

Визвольна боротьба українського народу коштувала йому мільйони життів. Кількавікове панування колоніальних режимів, десятиліття радянської системи звісно, що негативно позначилися на

духовності, культурі та інших сферах життя українського народу. Однак патріотично вмотивована частина українців продовжувала боротьбу за незалежність, за свою церкву, мову, культуру та державу. Українська мрія про майбутнє жила і продовжує жити, надихаючи свій народ на віру у власну перемогу над злом і побудову самостійної держави України, незалежність якої проголошена у 1991 р.

Однак наша незалежність і самостійність не дає спокою російським політикам, вони знову розгорнули повномасштабну війну проти українського народу з 24 лютого 2022 р., яка продовжується й у 2023 р., від якої гинуть захисники, захисниці, воїни й мирні жителі на окупованих російськими військами територіях і на прифронтовій зоні. Виникають запитання: «За яку батьківщину гинуть російські військові»? «Чи не за те, щоб розпалася імперія зла?»

Глава Православної церкви України Блаженніший Єпіфаній влучно висловився з цього приводу: «Наш ворог підступно і безпідставно напав на нас. Війна з нами триває не кілька місяців і не кілька років. Війна з нами триває століттями» [Україна молода. 11 січня 2023. – С. 9].

Сьогодні Росія – загроза не тільки для України, але й для всіх демократій. Тож сподіваємось, що світова спільнота це зрозуміла і не хоче поразки України. Воєнна ситуація в Україні різко перегорнула історичну сторінку як нашої держави, так і світу. Ми (українці) зуміли відсунути чвари вбік і згуртуватися навколо головного: перемоги над страшним агресором, боротися за нашу свободу й мир та й щоб не допустити третьої світової війни.

Внутрішня ситуація в сучасній Україні склалась так, що ми відкрили в собі новий запас стійкості. На відміну від давнини століть, українська нація морально і духовно значно виросло на подив собі. А це чудовий ресурс для нашої перемоги над «путінською клікою» та здійснення української мрії створити самостійну державу України демократичного типу.

У контексті висловленої тези щодо ресурсу свободи ще в складний період радянщини Павло Тичина сказав:

Я єсть народ, якого Правди сила
Ніким завойована ще не була.
Яка біда мене, яка чума косила! –
А сила знову розцвіла.

Цю «правди силу» сьогодні дають народіві України патріотизм воїнів ЗСУ України, патріотично налаштовані громадяни, релігія, Церква, віра в Бога, національна ідея, рідна мова, сімейне виховання та мудро продумана освіта, яку освітяни, науковці реформують на прогресивні зміни для людей, як фахово підготовлених спеціалістів з урахуванням та використанням нових інноваційних технологій.

Тож віримо в те, що здійсниться наша мрія: мати свободу, побудувати демократичну державу. Після війни сповна мінятиметься й архітектурне обличчя України, те, що зруйнували росіяни, буде відбудоване за новим виглядом і формою. Божої Благодаті на здійснення віковичної мрії українського народу: бути вільними і творчо співпрацювати з іншими народами задля миру і щасливого життя усіх на Землі.

З Богом ми покажемо силу,
Він подолає гнобителів наших.

Пс. 59.13. Псалтир.

Introduction

Ukraine is a people
And nations do not die
And they live from
generation to generation.

Vasyl Mova, 1876.

During the period of its centuries-old history, the Ukrainian people experienced many difficult and happy days. The difficulties are connected with the struggle to preserve one's land and one's own life. Ukrainians are proud of the separate assets of their national and world culture, the accumulation of enormous spiritual wealth. These are outstanding monuments of the Tryplian and Scythian cultures, the princely era and the Ukrainian Baroque, as well as the creative and philosophical heritage of outstanding Ukrainian historians, philosophers, writers, artists, art critics, theatre and film actors, teachers and scientists, all hardworking people.

The people who created the Tripoli culture, which fertilized the civilizations of Europe, Asia and the world, cannot perish without a trace. These archival monuments are invaluable proof of what Herodotus wrote about in the 5th century. B.C. in «History» (about the great Scythia, Troy and Macedonia on Ukrainian lands). Our ancestors have always lived on their God-given territory since Paleolithic times [Герега Й. І. (2016). Корінь слов'янства. До 25-річчя незалежності України / Й. І. Герега. – Тернопіль: ТЗОВ Тернограф. – 128 с. – С. 11]. Time has passed ...

At this stage, the restoration of Ukrainian statehood is the result of a long-term historical process shrouded in dreams and the struggle for freedom and independence. After the liquidation of the Ukrainian Cossack state, the public consciousness of Ukrainians took a long path of evolution, which took place in the conditions of a purposeful policy, brutal suppression by the governments of the states that included Ukrainian lands, of all manifestations of the national identity of our people. The liberation struggle of the

Ukrainian people cost him millions of lives. Several centuries of colonial rule, and decades of the Soviet system, of course, harmed the spirituality, culture, and other spheres of life of the Ukrainian people. However, the patriotically motivated part of Ukrainians continued to fight for independence, for their church, language, culture and state. The Ukrainian dream of the future lived and continues to live, inspiring its people to believe in their victory over evil and the building of an independent state of Ukraine, the independence of which was declared in 1991.

However, our independence and self-reliance do not give rest to Russian politicians who again launched a full-scale war against the Ukrainian people on February 24, 2022, which continues in 2023, as a result of which defenders, soldiers and civilians died in the territories occupied by Russian troops and in the front-line zone. Questions arise: «For what homeland are Russian soldiers dying»? «Isn't it for the evil empire to fall apart?»

The head of the Orthodox Church of Ukraine, His Beatitude Epiphany, aptly expressed himself on this matter: «Our enemy attacked us treacherously and without reason. The war with us lasts not a few months and not a few years. The war with us has been going on for centuries» [Україна молода. 11 січня 2023. – С. 9].

Today, Russia is a threat not only to Ukraine but also to all democracies. So we hope that the world community understands this and does not want Ukraine to be defeated. The war situation in Ukraine dramatically turned the historical page of both country and the world. We (Ukrainians) managed to put the quarrels aside and rally around the main thing: victory over the terrible aggressor, fight for our freedom and peace, and to prevent a third world war.

The internal situation in modern Ukraine has developed in such a way that we have discovered in ourselves a new reserve of stability. Unlike centuries ago, the Ukrainian nation has grown morally and spiritually to its surprise. And this is an excellent resource for our victory over the «Putin clique» and the realization of the Ukrainian dream of creating an independent state of Ukraine of a democratic type.

In the context of the expressed thesis regarding the resource of freedom, back in the difficult period of the Soviet Union, Pavlo Tychyna said:

I am a people whose power is Truth
It has not yet been conquered by anyone.
What trouble, what a plague smote me! –
And the power blossomed again.

This «true power» today is given to the people of Ukraine by the patriotism of the soldiers of the Armed Forces of Ukraine, patriotic citizens, religion, the Church, faith in God, the national idea, the native language, family upbringing and wisely thought out the education, which educators and scientists are reforming for progressive changes for people, as professionally trained specialists taking into account and using new innovative technologies.

So we believe that our dream will come true: to have freedom and build a democratic state. After the war, the architectural face of Ukraine will also change entirely that was destroyed by the Russians would be rebuilt according to a new look and shape. God's grace for the realization of the eternal dream of the Ukrainian people: to be free and creatively cooperate with other peoples for the sake of peace and a happy life for everyone on Earth.

With God we will show strength
He will overcome our oppressors.
Ps. 59.13. Psalter.

РОЗДІЛ 1. ІСТОРИКО-СИМВОЛІЧНИЙ ІМПЕРАТИВ УКРАЇНСТВА

1.1. Феномен народної культури в контексті буття та мрії про свободу українців

Вища людська мудрість – знати про
самих себе, досягаючи культурні надбання

Г. Галілей

Любов людини до її мудрості як складника людської культури орієнтує особистість глибше пізнати себе. Людська сутність є і завжди була багатовимірною в природному, соціальному, культурному та психологічному аспектах. Саме поняття культури належить до фундаментальних у сучасній науці гносеології (теорії пізнання). Важко знайти в сучасній науці таке поняття, яке охоплювало б таку велику кількість напрямків людської життєдіяльності, як «культура».

Культура з позицій теорії пізнання – поняття комплексне. У загальному розумінні, у різних галузях суспільно-професійної діяльності людини використовують біля 500 понять, що стосуються безпосередньо культури. Саме тому вагомим є це поняття і в контексті «української мрії: вчора, сьогодні, завтра», яка глибоко проникнула феноменом культури.

Людина створила культуру, а культура творить, шліфує людську досконалість; вона реалізується в культурі думки, праці, поведінки, мови тощо. Тому вагомо, що культура – це не тільки все те, що створено руками чи розумом людини, а й вироблений віками спосіб особистого й суспільного поведіння, що проявляється у звичаях, віруваннях, ставленні до природи, людини до людини, праці, політики, держави тощо.

Науковці світу стверджують, що культура виникла на ранніх стадіях розвитку суспільства і нерозривно пов'язана з його історією, поєднує в собі все, що створено працею, розумом,

творчою енергією людей. До недавнього часу для українського суспільства, за період культурного геноциду, внаслідок нав'язування ідеологічних стереотипів, жорсткої регламентації цензури, табу на національне, ігнорування національних інтересів і потреб, утворились серйозні прогалини в національно-культурному розвитку кількох поколінь українського народу.

На даний час в Україні поки що маємо недостатньо й однобоко досліджених складних і делікатних проблем історії та теорії культури, етногенезу, формування національної свідомості, національного характеру, національної психології, традицій, ментальності та духовного творчого ества українців. Найбільша причина цього довготривала війна Росії проти української незалежності на території України (від 24 лютого 2022 р. по 2023 р.).

Коріння української культури стародавнє, тож і надзвичайно міцне. Для української культури минулого характерна автохтонність (місцевість) попередніх культур. Автохтонними джерелами української культури можна вважати трипільську культуру IV-III тис. до н. е. та кімерійсько-сарматський культурний симбіоз II-I тис. до н. е. Важливо також, що на території України знаходиться географічний центр Європи (поблизу м. Рахів) в Українських Карпатах, перехрестя шляхів із Західної Європи до Середземномор'я і навпаки.

Наявні історико-археологічні свідчення, які стали носієм і джерелом взаємного обміну культурними надбаннями, що в трипільську добу здійснювалися іноземні впливи на культуру України (Шумер, Єгипет, Вавилон, Північна Індія). Трипільці були землеробами, вирощували хліб, першими приручили коня, були ремісниками, вели астрономічні спостереження, мали свій календар, письмо, жили у великих поселеннях тощо.

Важливо, що VII-VI ст. до н. е. в Скіфії готували товарний хліб для вивезення на інші території (про це писав давньогрецький історик Геродот). Це українці роблять і сьогодні, що народами світу вважається великим позитивом нашої людяності й доброти.

Історія української культури як уже сформована виступає (про це пише М. Грушевський) у II ст. до н. е., коли утворилося Антське царство (так звана «черняхівська археологічна культура»).

Проходить час, розвивається культура та зв'язки між народами; історико-археологічна та філософсько-духовна наука виділяє києво-руський (середньовічний) та ренесансно-бароковий (козацький) типи української культури. Як стверджує сучасна українська наука, українська культура сягнула в окремих напрямках вищого рівня порівняно з культурою європейською. Прикладом може служити Храм Святої Софії в Києві. У Софії маємо зразок культури початку XI ст. Офіційна дата її заснування – 1037 р. Але це швидше за все дата освячення храму. На стінах Софії є фрески 1018 р., тобто початку XI ст. Софія – Премудрість Божа стала символом єдності земель Русі-України як одного із форпостів європейської культури.

Українцям довелося пережити багато трагічних днів своєї історії. Поразка києво-руської культури в XIII ст. не була нищівною. На українських землях розгорілась іскра соборності, єдності українського народу в боротьбі за право бути господарем на своїй землі. Зародилося, зростало та розвивалося козацтво – унікальний культурний феномен в історії не тільки українського народу, але й усього людства. Козацтво в XVII ст. на теренах України стає феноменом культурної сили, що репрезентує Україну як демократичну культурну державу і як силу, здатну боротися за її самостійність, спосіб господарювання, освіти, військову майстерність, мистецтво, безмежне прагнення до волі та гідне місце у світовій історії.

Після страшного погрому України ворогами-завойовниками все ж таки у світі з'являється величне культурно-правове надбання українців – перша у світі демократична Конституція 1710 р. Пилипа Орлика. Як політична новизна та філософсько-етичні ідеї, появились напрацювання Григорія Сковороди – «філософія серця» (прагматичні ідеї Божої мудрості для життя людини).

Щоб зрозуміти сучасність культурного стану народу і феномен культури народу взагалі, треба знати закони, за якими культура розвивається, усвідомити закони постійної зміни культурних форм, щоб розібратися в тому, що в культурі народу нового, а що пережитком, що старим, відмираючим, а що старим, але повним живої життєвої сили. Для цього потрібно вивчати історію народу та суспільно-політичну динаміку світового розвитку. В Україні у більшості випадків і робили освітяни та духовенство.

Традиції духовної культури українського народу містять невичерпні скарби його глибинної мудрості, бо являють собою узагальнення життєвого досвіду, відображення народного світогляду, етичних та естетичних ідеалів, які формувалися протягом тисячоліть.

Уся довга історія формування та розвитку культури української нації наскрізь трагічна, бо це багатвікова історія руйнування домівок українського етносу, а коли руйнується дім, руйнується психологія людини, сам організм, його сила, бо руйнування такого рівня несе з собою біль і поневірвання. Це українці відчують і в даний час (XXI ст., бо має місце повномасштабна війна Росії проти України).

Бог поселив наших пращурів на таких благодатних землях, що Україну без перебільшення можна назвати перлиною, якій немає ціни, та і народ її теж є духовною перлиною, що ніколи на нічий території не зазіхав, а працює і хлібом як даром Господнім ділиться з іншими народами, щоб подолали «голодну смерть». Цей факт, на наше бачення, є взірцем «високої культури людинолюбства». Відрадно, що катастрофічні удари зброї на Україну, які переживав і продовжує переживати український народ і сьогодні, не спинили і не спинять розвиток української культури. Ми, український народ, віримо в Божу Благодать, яка дарована нам на добро для людей.

Важливо, що збережено національно-культурну автентичність. Культура завжди була, є і буде прагненням до ідеального, красивого, вічного, небуденного, – наголошує людська мудрість народів світу, які прагнуть жити по научінню Господа Бога.

Особлива роль релігії у здійсненні спадкоємності розвитку української культури полягає у визнанні принципів ставлення до культури минулого і сучасного, критеріїв відбору культурних цінностей, принципів упровадження в сучасну культуру, визнаних церквою, цінностей минулого і сьогодення, а також сприяння чи засудження створення тих чи інших культурних артефактів, їх поширення та функціонування в сучасному українському суспільстві та світі.

«Після багатьох десятиліть, навіть століть зневіри, – зауважує Блаженний Єпіфаній, Митрополит Київський і всієї України, предстоятель Православної Церкви України, – мародерства, незахищених прав, маємо вчитися вкладати зусилля в довшу перспективу, бути стратегічними, робити свою роботу якісніше, тобто дбати про кінцевий результат. Наші двері відкриті, зокрема для непростої розмови про нас самих, про те, як вийти з інерції страждання при звичаєності до болю, тяглої травми, очікування зради [Православ'я в Україні. – К., 2020. – 708 с. – С. – 13].

Отже, церква як інститут, який об'єднує людей, займає чітку позицію відносно культурних процесів в українському суспільстві. Тому участь у культурній спадкоємності цілком правомірна та органічна, цілком відповідає самому механізму спадкоємності. Сприяння у трансляції культурних цінностей від одного народу до іншого – важлива заслуга церкви перед цивілізованим світом. Велику увагу вивченню цього питання надавав славетний український культуролог і церковний діяч І. Огієнко.

Усі віки церква – це своєрідна берегиня пам'яток мистецтва, яка відіграла значну роль у підтримці мистецтва, особливо у зібранні та збереженні його витворів. Саме тому через складність українського буття через війни та знуцання над українською творчою патріотичною елітою багато культурних надбань знищено або забрано росіянами-завойовниками (так було колись, так є сьогодні) та радянським тоталітарним режимом минулого СРСР.

З переходом України на шлях самостійного розвитку, вступом до ЄС та НАТО культурний обмін між народами неминує зростатиме. Тому громадянам України треба забути про свою провінційність. Освітняни, науковці, різного типу митці, політики повинні показати світові наші культурні надбання та працювати над їх розвитком. Культура рятує світ від негативу та гуманізує людські взаємини. Культура є феноменом суспільного буття, результатом людської діяльності, творінням якої є людина, що практично та духовно перетворює дійсність і саму себе, створюючи власний, відмінний від природи духовно-практичний світ і розгортає в ньому всі свої життєтворчі реалії щодо різних типів культури.

Як викладено вище, культура нації, розвиваючись, звертається і до минулих поколінь (так званої історичної пам'яті), до своїх глибинних духовних, біологічних, історичних першовитоків, джерел, традицій та працює на майбутній прогрес нації та людства світу.

Українці – це нація, – пише Ліна Костенко, – що віками витіснялася з життя шляхом фізичного знищення, духовної експропріації, генетичних мутацій, цілеспрямованого переміщення народів з його територій та і на ній, внаслідок чого відбувалася амнезія пам'яті історичної та якісної втрати самого національного генотипу. Але ніколи не припиняючи свого поступу і зросту. Настали часи національного і громадянського опритомлення. Поетеса наголошує [Костенко Ліна (2014). Берестечко. Триста поезій. Вибрані вірші. – К. : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА. – 415 с. – С. 272.].:

Скликаю вас. Над цим не владен ворог.
Почуйте слово з-під мого пера!
Простіть мені, що знову б'ю на сполох.
На благовіст ще, люди, не пора.

Кожна культура має свої цінності, свою психологію, і зрозуміти її суть повністю неможливо, спираючись тільки на те, що ми знаємо тепер. Наприклад, головна цінність сучасної

культури – життя. Але для Європейської культури XVII ст. було дві цінності: життя і смерть (стойки).

Найважливішим із завдань сучасності для українців як національної спільноти було, є, і буде пізнавати себе, свою мову, культуру, історію, традиції, філософію буття, власну та суспільну людську творчість. Це дає основи для ефективної праці, високоморальної поведінки, не дозволяє проявлятися свавілля, насильству у ставленні до людей, зокрема щодо національної, конфесійної, расової, соціокультурної, мовної, політичної думки. На це сьогодні спрямовані настанови «Державної національної програми «Освіта». Україна XXI століття», де йдеться про національну спрямованість освіти, яка полягає у невіддільності освіти від національного ґрунту, її органічному поєднанні з національною історією і народними традиціями, збереженні, подальшому розвитку та збагаченні культури українського народу, визнанні освіти важливим інструментом національного розвитку і гармонізації національних відносин в сучасному українському суспільстві.

Темп реформ в освітній сфері доволі динамічний, хоча останнім часом знизився через війну Росії проти України, однак зміст і сутнісні культурологічні потреби освіти не сповна відповідають глобальним потребам людства, а головне – духовно-ментальним, соціально-економічним і, зокрема, політичним потребам сучасного стану українських громадян. Тому, з'ясовуючи зміст культурної політики українського сьогодні, вагомо осмислити формування стратегії культурної політики України, а також доцільно обґрунтувати необхідність культурологічного підходу до її розроблення та реалізації сьогодні й на перспективу.

Такий підхід ґрунтується на твердженні, що кожна національна культура постає способом інтелектуально-творчої самореалізації конкретного народу, а тому її вивчення та забезпечення розвитку не лише збагачує новими знаннями і творчим досвідом, а й, як наслідок, прямо чи опосередковано впливає на політику держави. Передумовою такого розуміння культурної політики постає визнання феномена культури у всій

повноті його виявів і функції як стрижня розуміння людини, її свідомості, життєдіяльності загалом, а не лише культуротворчості. Тому, культурологічний підхід до формування стратегії культурної політики має гуманістичне спрямування: визнає людину-громадянина суб'єктом культури, її суспільним творцем, новатором і споживачем.

Для безпеки сучасної української держави в цей складний період нашої незалежності і на майбутню перспективу в основу культурної політики потрібно покласти захист її національних інтересів, суверенітету та територіальної цілісності й конституційного ладу. У 1992 р. Верховна Рада України ухвалила «Основи законодавства про культуру», що визначало у концентрованій формі правові, економічні, соціальні й організаційні засади розвитку і функціонування культури в Україні. Даний документ закріплював нові правові механізми відродження й розвитку культури української політичної нації, що враховує і культури національних меншин, які проживають на території самостійної, незалежної держави Україна.

Новизною дуже вагомого характеру стали гарантії правового забезпечення свободи творчості, вільного розвитку культурно-мистецьких процесів, професійної та самодіяльної художньої творчості, народних ремесел і вільного доступу до культурних цінностей як українського народу, так і народів світу.

Отже, можемо сміло та достовірно вважати, що український народ має прадавню історію і культуру. У процесах боротьби за своє ество, власну незалежність і самостійність він заслужено здобув собі право та державні гарантії їх збереження, захист, культивування та поширення, гідну презентацію у світі. При цьому усьому боротьба за незалежність продовжується і сьогодні. Дуже передбачливо про це сказав у свій час Василь Симоненко:

Україно, ти моя молитва,
Ти моя розпута вікова...
Громить над світом люта битва
За твоє життя, твої права.

*Василь Симоненко
«Задивляюсь у твої зіниці», 1964*

1.2. Духовна синтеза українського народу як чинник на Божу Благодать для майбутнього України

Ощаслив, Господи, добрих і праведних серцем.
А тих, що звернули на криву дорогу неправди,
знищить Господь разом з тими, що чинять беззаконня.
Мир народові Божому.

Пс. 124. 4;5. Псалтир

Проблема духовності та її настанови для очищення людського суспільства від негативу, значення її для високого рівня суспільної культури людської взаємодії в сучасному інформаційному суспільстві знаходить інтерес в людей різної діяльності, починаючи від виховання в сім'ї, навчання в школах, вишах, реальних людських стосунках, трудових колективах, політичній діяльності та міжнародних контактах. Так склалося в процесі розвитку людської взаємодії історично. Людина як розумна істота осмислює не лише буття сучасне, але й буття минуле та буття майбутнє, тому і феномен духовності носить історичний характер з соціально-дієвим спрямуванням.

Розбудова незалежної України, досягнення нею в найближчому майбутньому (у післявоєнний час, а ми віримо в перемогу над «путінською клікою») в багатьох галузях життя світового рівня розвитку неможливі без пізнання і творчого відродження національно-духовних пластів минулого, зокрема великої Козацької доби. Козацька духовність – це синтеза, насичена згустками життєвої, культурно-історичної мудрості з ідейно-моральним і емоційно-естетичним змістом, національним і загальнолюдським потенціалом. Це поняття свідчить про людину-українця як активного діяча і творця своєї історії, свого народу, господаря рідної землі та держави, творця, охоронця, примножувача національних матеріальних і духовних цінностей. Образно висловлюючись, **на вершині козацької духовності були Бог і Україна**, а непорушними її підвалинами – ідеї любові до рідної землі, народу, пошана до волелюбних заповідей дідів-прадідів, їх життєвих напрацювань.

В останні десятиліття офіційного існування українського козацтва в межах Російської імперії наш великий національний

філософ Григорій Сковорода, що був родом із козацької родини, став на сторожі волелюбної, шануючої Бога і його наuczіння ідеї жити для української козацької громади, працювати в мирі з іншими народами. Сковорода вчив, що досконалість людини полягає у творенні справжньої користі ближньому, що таїнства й таємничі обряди належать до слова, а царство Боже – в силі або в дії [Глива Євген (2006): Онтологічний образ людини в творчості Григорія Сковороди. – К. : Видавництво ТОВ «КММ». – 256 с. – С. 45].

Споконвіку прогресивні, жадібні до нових знань українці у свій добробут співставляли не лише з кількістю золотників і срібників у калитці, а із тим, наскільки вільно гуляє на рідних землях їхній вільний, Божий дух мудрості, терпимості та толерантності. У свій час Ю. Федькович висловився у доповідній записці виконавчому комітету Буковинського сейму: Чому майже в кожній селянській хаті на Галичині і в Україні можна знайти молитовник, псалтир, акафіст, Євангеліє, житіє святих і навіть Біблію? Це пробуджує і живить релігійне буття і єдиним засобом його розвитку. Якщо думати про інтелектуальний розвиток української народної мови, то цього легко досягти, зробивши через консисторію доступними церковні книги [Я – українець. Я – українка. Ми – українці. Майстри слова про найдорожче: рідний народ та українську мову: наук. – попул. вид. Вип. 1 / уклад. : О. В. Меленчук, Б. І. Меленчук. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2021. 256 с. – С. 142].

Такий закон даний Богом для цієї землі (України), який весь час потурала Росія і продовжує ця дія росіян мати місце сьогодні, бо Росія розв'язала повномасштабну війну 24 лютого 2022 р. проти України. Українці (громадяни України) вільні духом, тому героїчно захищають свою Батьківщину при великій підтримці представників прогресивного світу з вірою у перемогу та Божу Благодать на мир й творчі зв'язки у наш час та у майбутньому з народами світу.

Духовність – якісна характеристика високої свідомості особистості, тому і вважається, що духовність – це усвідомлення та відчуття людиною того, що вона має керуватися у своїй

діяльності саме духовними ідеалами, творчими ідеями, гуманними принципами, бо вони важливі та необхідні для формування добрих людських стосунків, яким навчав Ісус Христос Своїх учнів (апостолів) і народ, який слухав Його наування, що ввійшло у бестселер (Святе Євангеліє). Нам же, людям, які сповідують християнство, це є дороговкази на щасливе й відповідальне життя в мирі, праці, підтримці добрих учинків, творчої співпраці з народами інших країн.

У «Нагірній проповіді Спасителя» виголошено надзвичайно важливі ідеї щодо безмежного морального вдосконалення, де акцентується увага на те, що є взірцем для наування особистості – професіонала та кожної людини таким взірцем є Ісус Христос. Тому християнська моральна доктрина значну увагу приділяє духовній та моральній відповідальності за своє покликання на період життя земного. Ця вічна життєва істина часто губиться у навчанні та вихованні сьогодні саме в більшості викладачів, учителів, вихователів у школах, вишах, навіть у духовних закладах. Життя потребує усвідомлення феноменів злагоди, миролюбства, для змін на життя у мирі, творчості, «пізнанні себе», як навчав Г. Сковорода, та пізнанні навколишнього світу, щоб життя було наповнене новими високодуховними та мирними ідеями.

За свою чесність щодо проявів моралі і позитиву в житті кожна душа перед собою звітує і буде звітувати перед Господом Богом, коли її покличе Господь в останню дорогу.

Виняткова роль віри в Бога та у духовне в процесі життя людини, зумовлюється багатьма чинниками, серед яких особлива роль належить чеснотам, покладеним в основу щоденного дійства людини, даного їй Богом. Лише та людина, у котрої віра в Боже наування поєднується з потребою постійного самовдосконалення, подолання у собі негативних якостей, самоочищення задля творення добра, є взірцем духовності. Праця, мотиви якої не пов'язані з усвідомленням її суспільної, громадянської значущості, її духовного сенсу, може спонукати людину на «холодний» розрахунок, провокувати у людини негідні наміри і вчинки. Праця, яка сприймається лише як засіб добування матеріальних благ, засіб збагачення, накопичення,

сприяє егоїзму, прагненню до наживи, здириства. Це є гріхом. У даному контексті дуже мудра думка Блаженним Епіфанія, Митрополита Київського і всієї України, Предстоятеля Православної Церкви України, який, звертаючись до громадян українського суспільства на честь 400-річчя з часу відновлення православної ієрархії Київської митрополії Єрусалимським патріархом Феофаном, наголосив: «Церква має порушувати питання, як стан нашої душі впливає на те, як працюють наші руки чи голови? Наскільки ми чесні та сумлінні? Наскільки продуктивні? Чи можемо ліпше? Чи ми спроможні до більшого? Чи можемо досягти висот не в режимі героїчних зусиль, а спланованих щоденною працею? Церква має вплив на те, як формується культура поведінки в усіх сферах життя» [Православ'я в Україні. – К. 2020. – [Вип. X]. – 708 с. – С. 13].

Основна суперечність світу, у якому живе людина, полягає у протистоянні добра і зла, духовного і бездуховного. Як засвідчують духовні лідери, світ ніби поділений на дві території: територію, де панує добро, та територію, де тимчасово панує зло, демон (приклад бездуховних правителів-політиків та їх прибічників). Сьогоднішні протистояння на теренах України: прибічників Росії, зокрема «путінської клітки», та тих, хто підтримує Україну й сприяє миру та злагоді у цьому складному світі.

Варто наголосити для усвідомлення світовим політикам, як зауважує український науковець, психолог Мирослав Савчин, «Богопізнання знаходиться за межами людського бачення, вище розуму. Воно дається тому, у кого чисте серце і світлий ум. З'єднання людини з Богом виникає з приходом Утішителя, й ознакою цього є Боже сяння. Тілесні очі перетворюються і починають бачити невимовне, неприступне, неприродне, нетоварне боготворяще світло, вічне сяння Божественного ества, славу Божества, благодію Царства Небесного. Ознака цього світла – виникає у душі смирення, уникнення недобрих насолод і пристрастей, мир і зупинка руху помислів, спокій та духовна радість, ненависть до світського, любов до небесного, до єдиного небесного Бога [Савчин М. В. (2010). Духовний

потенціал людини (Навчальне видання) : [монографія]. Вид. 2-ге, пер. доп. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2010. – 508 с. – С. 220-221].

Осмилюючи реалії буття й майбутнього України, сучасна освіта, наука, церква мають їх ґрунтовно вивчати, узагальнювати й давати рекомендації владним інститутам, керівникам установ, військовим, закладам освіти, громадським організаціям, керівникам низових структур (об'єднаним територіальним громадам). Найперше в гущі народу важливо регулярно проводити духовно-просвітницьку роботу про роль духовного чинника у процесі подолання корупції, зменшення аморальної поведінки та злочинності, щоб можна було їх запобігати. Як навчає світова практика, цю роботу треба починати із сім'ї, школи, ЗВО і т.д. Суть цієї просвітницької роботи про духовність та її вплив на формування світогляду має відповідати Божому научінню щодо подолання та попередження зла, насильства, терору, війн.

До речі, Україна перебуває на фінальному етапі розбудови антикорупційної інфраструктури, при цьому державі вдалося подолати системну корупцію, заявив прем'єр-міністр Денис Шмигаль [Суспільні новини. 26 лютого 2013 р. (<https://bit.ly/3m6THi3>)].

У «Нагірній проповіді Спасителя» не тільки визначено велич ідеалу духовного, але й загальнолюдських цінностей. Саме їх громадяни України повинні дотримуватися, популяризувати. Навчати усіх покликані елітні особистості, бо Господь подарував їм інтелект, а Спаситель Ісус Христос виклав велич духу цих ідей, чітко наголосивши: «І так ідіть навчайте всі народи ... навчаючи їх, дотримуйтеся всього, що я велів вам...» [Мт. 18.20].

Саме Євангельські дороговкази правди, милосердя, духовної чистоти, життя у мирі в рамках закону, примиренні людей між собою і примиренні з Господом Богом – це справжні дороговкази змін у світовій політиці. На цьому освітяни повинні наголошувати, навчаючи молодь історії, права, культури, філософії та інших дисциплін.

Християнство сповіщає людству шлях до Небесної Вітчизни, наближення Царства Божого вже на Землі. У його основі заповіді нашого Спасителя Ісуса Христа. Воно як релігія

любові стверджує глибинну подібність людини на Бога. Християнство закликає вдосконалювати суспільство, культуру, людські взаємини через поглиблення духовного життя знаннями Біблії, Святого Євангелія та іншими духовними наuczіннями Церковною елітою. Єпископ і священник – духовні працівники Церкви.

Цікаво констатувати, що в м. Чернівці щодо духовного виховання школярів підписали меморандум про співпрацю управління освіти міськради та Чернівецька єпархія УГКЦ, зокрема її представник, голова єпархіальної комісії освіти й виховання отець Володимир Боровий. Відповідно до підписаного меморандуму, капелан може вести тут духовно-просвітницьку роботу, проводячи зустрічі з учителями, школярами чи батьками. Також участь у педагогічних нарадах, виховних годинах, батьківських зборах [Олійник Галина. Шкільні капелани: хто вони і навіщо. «Молодий Буковинець». 26 січня – 1 лютого 2023. – С. 2].

Духовний потенціал людини – це сукупність її духовних, психічних, інтелектуальних і фізичних сил, властивостей, що визначають її стосунки з Богом, людьми і світом у період її життя в суспільстві. Такий стан людини потребує зусиль для вдосконалення себе та світу людського шляхом виховання, чесної праці, освіти впродовж життя, любові до всього живого, відповідальності перед собою і Господом Богом.

Однією із найскладніших проблем у процесі аналізу суті та структури духовності людини в суспільстві є питання моралі. Принципи, норми та правила моралі регулюють поведінку людей як у їх особистому, так і соціальному плані. Мораль на даному етапі суспільно-політичної динаміки є формою суспільної свідомості, вона пов'язана із суспільною психологією і живе в ній, маючи специфічні характеристики малих соціальних груп, певних соціальних верств, класів, націй.

Духовна людина знаходиться в постійному пошуку оптимальних зв'язків з суспільством, виходячи з моральних принципів і власного бачення перспектив і потреб соціального співжиття. Найбільш духовні, активні люди є, по суті, нормотворцями в суспільстві, нації, освіті, політиці.

Першими такими нормотворцями в християнському світі були автори й укладачі Біблії. Завдяки духовно активним людям і розвивалась духовна синтеза українського народу на Божу Благодать для незалежної Української Православної Церкви, яку отримано (2020 р.). Тепер український народ просить Божої Благодаті на перемогу у війні проти Росії і мир, щоб здійснилася українська мрія, спрямована на розвиток незалежної демократичної України у європейській спільноті та спільно з прогресивним світом запобігти нову світову війну (третю).

1.3. Українські символи від минулого до сьогодення, їх знаковість у процесі людської суспільно-політичної життєтворчості

Садок вишневий коло хати,
Хрущі над вишнями гудуть,
Плугатарі з плугами йдуть,
Співають ідучи дівчата,
А матері вечерять ждуть

Тарас Шевченко

«Садок вишневий коло хати...», 1847

Із часів прадавніх до сьогодні наш український народ жив, живе і буде жити у світі символів, що історично ним сформовані як мистецтво символічне, справжнє, властиве кожній людині – членові суспільства та кожному народові світу з особливостями його мислення, специфіки життя. Тому на історико-філософському рівні символіка – поняття загальнолюдське, національно специфічне, етногенетичне. Символізм як суспільний феномен властивий не лише художній творчості, а й ідеології, освіті, політиці, релігії, тобто всім сферам життєдійсності. Саме тому і вписуються символи українського народу в ідею «української мрії: вчора сьогодні завтра».

Маємо підстави, виходячи з історичної константи, вважати, що українська символіка відображення світу належить до найдавніших, найбагатших систем традиційної культури у

світі. Українці – це й надетнічна спільність справжніх слов'янських народів, колись автономних етносів, що увібрали в себе деякі антропологічні особливості слов'янських племен – древлян, дулібів, полян, сіверців, тиверців, уличів, кривичів тощо, які мали спільну землю, спільні терени – Україну, спільну мову і писемність, традиції та культурні символи. Це переконує, що українці стали не сумою фізичних осіб (людей), а етнічною єдністю нової спільноти – майбутньої української нації.

В історичному аспекті як етнотипи до майбутнього етнонаціональної спільноти на теренах України стали державні утворення Кия і Аскольда, Святослава й Володимира Великого, а пізніше державою Ярослава Мудрого. Щодо слова «мудрість» як символу, то античні греки дійшли такої думки, що є два типи мудрості: мудрість, яка в голові, – «Логос»; мудрість, яка в бутті, в речах для українця, – це Софія Київська ототожнюється з мудрістю [Сила м'якого знака, або Повернення Руської правди / За загальною редакцією Лариси Івшиної : К. : Пр. А. Т. «Українська прес-група», – 2011. – 800 с. – С. 21].

Кожен рід в Україні мав свій особливий знак, що свідчив про його походження від попередників: це були тварини, рослини, птахи (знаки духів-опікунів дому) або небесні світила (місяць, сонце, зорі), зброя тощо.

Символічною парадигмою є те, що всі верстви населення України жили пам'яттю своїх родів і племен; пам'яттю про природу закодованої в біопсихіці й об'єднаної в ментальних рисах; пам'яттю землі, тихих вод і ясних зір свого Неба. Історичною смутою для українського народу (політико-соціальний символ) стало те, що впродовж кількох століть Україна була розділена між різними державами, її символіка часто відображала елементи знаків панівної держави.

У XV-XVII ст. більшість міст України мали Магдебурзьке право, що передбачало наявність у містах своїх гербів. Уперше таке право запроваджено в Магдебурзі (Німеччина).

Для суспільно-політичних оцінок щодо символів вагоме питання кольорів. Так, для українців – жовтий та синій – кольори, як це описують історики, дарували українському

народові радість і любов до своєї землі та природи, яку народ символічно сприймав у жовтій і лазурній окрасі позолотистий степ, синє небо, синє море й ріки. Жовто-блакитні барви у всьому світі і на сьогодні символізують дві першооснови буття: дух і матерія; добро і зло.

Що стосується прапорів українців у минулому, то вони були різноманітними, мали трикутні та клиноподібні форми. Одноколірні прапори – це міжнародні символи: білий (перемир'я), чорний (знак біди, епідемії, смерті), зелені (екологічні) тощо. Як засвідчують наукові дослідження символіки, то національні прапори мають поєднувати два або кілька кольорів, що відображають гармонію народу з його землею, природою; прапори, як стверджують історичні дослідження, – це образно-символічна система мислення народу.

Зазначимо, що в історичному контексті значний вплив на свідомість українського народу, його мрії про ліпшу долю, волю, незалежність мали козацькі прапори. Так, у період боротьби Богдана Хмельницького за незалежність було використано прапори різних кольорів: блакитний, жовтий, червоний, білий, зелений, чорний.

У XVIII ст. жовті й блакитні кольори переважали навіть у побуті, навіть одяг козаків мав ці кольори (жовті жупани та сині шаровари). Такий історичний факт, як у час революції 1848 р. в Австрійській імперії, українці на Львівській ратуші підняли синьо-жовтий прапор. Наприклад, з приводу панахиди по Т. Шевченку, це дійство проходило під синьо-жовтими прапорами (Відень, Прага, Краків), навіть у Петербурзі, Омську, Томську, Москві (хоча це було небезпечно).

Важливим історичним фактом для кожного українця є те, що в березні 1918 р. Центральна Рада затвердила жовто-блакитний прапор як символ Народної Республіки (ініціатором цього дійства був М. Грушевський). У листопаді 1918 р. синьо-жовтий прапор став символом Західно-Української Республіки. Так синьо-жовтий прапор став символом для патріотів України та й більшості українців, які з вірою в серці боролися за Україну як самостійну державу.

Основою державних символів у сучасній Україні є державний суверенітет, який дає змогу використовувати їх у суспільно-політичні життєдіяльності. Відповідно до ст. 20 Конституції України (1996 р.), державними символами України є: Державний Прапор України, Державний Герб України та Державний Гімн України. Боротьба українського народу за свої символи, їх утвердження та шану до них продовжувалася століттями і забрала сотні, а той мільйони життів українців, яких ми ніколи не повинні забувати і чистосердечно просити Божої Благодаті на «царство небесне для них»!

Сьогодні синьо-жовтий Державний Прапор України – це символ реальної державності та національної незалежності, за збереження якої продовжують боротися український народ і славні героїчні сини, що служать у Збройних Силах України і захищають її в час повномасштабної війни Росії проти України, яку розпочала Росія 24 лютого 2022 р., вступивши незаконно на територію України. Ми, українці, віримо у нашу перемогу над «рашистами» – так, на думку українців та інших народів світу, за цю прикрість українському народові називають «путінську кліку» в сучасному цивілізованому світі.

Наступним вагомим символом як один з найдавніших знаків нашої землі є тризуб. Тризуб, або тридент, відомий у світі з незапам'ятних часів. Його знали в Європі, Азії, Індії. Головна ідея тризуба – це число три, поєднання трьох основ буття, троїстість (тривимірність) життєвого простору, що символізують собою Силу, Мудрість, Любов.

У сучасній Україні на блакитному тлі затверджений Верховною Радою України в 1991 р. як державний знак – Герб самостійної незалежної держави України. Зображення Державного Герба розміщуються на печатках органів державної влади, державного управління, судових органів, грошових знаках і знаках поштової оплати, службових посвідченнях, штампях, бланках державних установ тощо.

Велична й трагічна історія такого величного для патріотів-українців історія пісні-гімну «Ще не вмерла Україна» поета і етнографа П. Чубинського та С. Даниловича. Дуже влучна ця ідея пісні у контексті ідеї «українська мрія: вчора, сьогодні,

завтра». Утративши на певний період державність, Україна кілька століть не мала свого національного гімну. Його заміняли як символи патріотичні пісні, які не відображали повністю долю, дух усього народу, що не полишав думки про вільну незалежну Україну.

1.4. Духовно-практичні засади державотворення Володимира Великого

Народ мій є! Народ мій завжди буде!
Ніхто не перекреслить мій народ!
Пощезнуть перевертні й приبلуди
І орди завойовників – заброд!

Василь Симоненко

На порозі тисячоліття Володимира Великого дуже важливо було осмислювати з позицій сьогодення його державницьку діяльність і особистісний приклад державника. Никонівський літопис свідчить, що Володимир Великий «показав багато добрих справ, правду, довготерпіння, любов, смирення, милосердя, а до Бога і божественної віри горів духом, наче вогонь, і був дуже страшним для тих, які не вірили в Господа Ісуса Христа». Запровадження християнства в 988 р. мало позитивне значення для розвитку Київської Русі, не тільки в культурному плані, але й в інших напрямках. Князь започаткував карбування власної монети із зображенням Христа і князівської монограми у вигляді тризуба; розбудував та укріпив свою столицю – Київ. Саме за правління Володимира в місті збудовано головний храм Русі – Церкву Богородиці (Десятинну церкву).

Слова Святого Євангелія «блаженні милостиві» глибоко проникли в душу Володимира Великого. Він щедро роздавав милостиню своїм підданам. Піклуючись про бідних, князь Володимир незабаром здобув всенародну любов і отримав у народі ласкаве прізвисько «Володимир – Красне Сонечко (це прізвисько збереглося за ним у народних піснях і билинах)».

Володимир Великий увійшов в історію як державний та політичний діяч з династії Рюриковичів.

Певні зусилля Володимира Великого були зосереджені на згуртуванні східних слов'янських земель навколо Києва. Так були приєднані східнослов'янські племінні князівства білих хорватів і волинян (дулібів), придушення повстання в'ятичів і радимичів тощо.

У часи становлення Київської Русі формується тип давньоруського міста, складовим якого були: «дитинець», або «днешний град», у якому жили бояри та дружинники, численна князівська та боярська челядь і ремісники, які обслуговували княжий двір і боярські хорони; «окольний град», який складався з кварталів простого люду, ремісників, торговельного майдану, подвір'я купців, численних церков та монастирів; околиці – «посади», «кінці» заселені ремісничим і торговим людом. Система планування міста переважно була лінійною, тобто вулиці йшли вздовж шляхів, струмків або річок. Такою, наприклад, була первісна забудова стародавнього Подолу в Києві. За призначенням архітектура розподілялася на житлову, культову й оборонну. Пам'яток житлової культури не збереглося, але археологічні знахідки свідчать про багатий архітектурний декор будинків заможних верств населення.

Володимир Великий провів цілу низку реформ у державі. Наприклад, військову реформу Володимира Великого, яка полягала у звільненні від служби найманців варягів і їх заміні дружинниками слов'янами. Ця реформа мала позитивне значення. Саме завдяки їй було:

- укріплено південні рубежі від нападників;
- сформоване віддане князю військо;
- створено нову, молодшу дружинну знать, приближену і залежну від великого князя, яка стала своєрідною перевагою місцевому боярству.

Якщо взяти сьогоднішній день, то сучасні українські державники спільно з народом України теж реалізували ідею створення української армії, яка сьогодні захищає нашу країну від терористів і путінських прислужників на Сході України.

Володимир Великий запровадив адміністративну реформу, тобто позбавив влади місцеву племінну знать і замінив її своїми синами (посадниками). Ця реформа зміцнила консолідацію суспільства періоду Київської Русі.

Сьогодні усі реформи в Україні теж спрямовані на консолідацію суспільства та його демократизацію. Основним лозунгом згуртованості народу став бренд «Україна єдина». Така єдність, соборність України сприятиме нашій перемозі у війні, яку проти України розв'язала Росія, утвердженню демократичних реформ і прискоренню вступу України в ЄС і НАТО.

Літописи повідомляють, що князь Володимир Великий особливо піклувався про духовність і освіту народу: «І повелів попам по містах і селах провадити людей до хрещення і дітей учити грамоті, вченню книжному...» - пише літописець. Таку політику проводить щодо освіти уряд сучасної України, прийнявши новий Закон України «Про освіту» (1991) та Закон України «Про вищу освіту» (2014).

Судова реформа Володимира Великого полягала в тому, що він запровадив нове зведення законів усного звичаєвого права, назване літописцем «Уставом земляним».

Про Володимира Великого неодноразово згадується у «Руській Правді», яка є найвизначнішим збірником стародавнього руського права та джерелом для історичного правового дослідження і в наші дні.

На сучасному етапі політичного та соціально-економічного розвитку України актуальне і вкрай необхідне підвищення рівня державно-правової свідомості громадян як складової самосвідомості народу. Отже, без глибокого осмислення минулого, яким би складним і суперечливим воно не було, неможливо творити нову незалежну державу Україна. Державотворення нації повинно мати історичну константу минулого та новизну сучасного, враховуючи вступ України в ЄС та НАТО.

За таку державницьку місію Володимир Великий заслужив перед своїм народом всяких пошанувань. На честь Володимира названо ряд соборів по всій території України. У духовному плані оцінено його достойно.

Один із таких соборів, який особливо варто виділити, Володимирський собор у Києві, головний храм Української Православної церкви Київського Патріархату. Сьогодні Володимирський собор у Києві є оберегом для всієї України. Збудований Володимирський собор у 1862 – 1882 рр. на честь дев'ятисотріччя Хрещення Русі київським князем Володимиром.

Дивує своєю красою Володимирський собор у Луганську. Це найбільша культурна споруда південно-східної України. Вражає досконалістю і собор у м. Херсонес. За церковними переказами та історичним свідченням, хрещення Великого київського князя Володимира Святославича відбулося в 988 р. у м. Херсонесі, або Корсуні (так його називали древні русичі, а тепер – Національний заповідник «Херсонес Таврійський» у м. Севастополі). Він зведений у візантійському стилі. І хрещення Володимира Великого стало знаковою подією в історії України. На честь Володимира Великого названо безліч вулиць у великих містах України (Львові, Києві та ін.).

Пам'ять про великого державника князя Володимира увіковічено також у величних архітектурних монументах. Один із них – пам'ятник Володимирі Великому, який є найстарішим скульптурним витвором Києва, що розташований на нижній терасі Володимирської гірки. Його встановили в 1853 році. Також є князю Володимирі пам'ятники в Севастополі та Володимирі-Волинському.

Наголосимо, що найважливішою була релігійна реформа Володимира Великого, яка полягала у запровадженні християнства на Русі, що в морально-етичному та духовному плані вплинуло на світоглядні цінності народу Київської держави. Ця реформа мала такі позитивні наслідки:

- сприяла остаточному розпаду родових відносин у східних слов'ян;
- спричинила зміни у світорозумінні;
- стала підґрунтям для міцної централізованої держави;
- зміцнила міжнародний авторитет Київської Русі тощо.

Поступово християнство охопило весь простір життя людей Київської Русі, внесло позитивні зміни у світогляд людей. Якщо в

основі політеїстичних релігійних вірувань стародавніх слов'ян був страх перед стихійними силами природи, ворожими і пануючими, то християнство плекало надію на порятунок, почуття захоплення навколишнім світом, його безмірною красою та природним, культурним й людським розмаїттям.

Важливо, що у процесі поширення та утвердження Християнство внесло не тільки позитивні зміни у світогляд людей, але й втрачало візантійську форму, вбираючи в себе елементи місцевих слов'янських звичаїв, ритуалів, естетичних запитів східних слов'ян. Це свідчить про те, що наші пращури ніколи не втрачали своє природно-соціальне ество, свою ментальність. Так маємо діяти і ми сьогодні, вступаючи в ЄС і НАТО, ми повинні залишатися українцями, будуючи демократичну державу, яка має бути Українською демократичною державою зі своїми українськими стереотипами.

Християнство стало великим позитивом для внутрішнього життя країни. Київські князі у християнстві знайшли не тільки духовну, але й ідеологічну опору для державності, якої раніше не мали. Церква християнського спрямування з її складною внутрішньою підпорядкованістю дала взірець для нових моделей управління. У Київській Русі з'явився активно діючий інститут, що забезпечував духовне і культурне єднання та мав величезний вплив на культурне та господарське життя народу Київської Русі.

На території Київської Русі поширилась письменність і книгодрукування. У Києві та повсюдно на всій Русі з'являлися школи та книгописні майстерні. На той час це було величезним державним надбанням.

Тож можна сказати, що східнослов'янська країна – Київська Русь – стала однією з найкультурніших держав у середньовічній Європі, хоча і по сьогодні багато істориків обходять цей реальний факт.

Запровадження християнства створило умови для рівноправних відносин Київської Русі з Візантією, Німеччиною та іншими державами.

На основі археологічних знахідок (берестяних грамот у Новгороді) можна припустити, що грамота в Київській Русі була не

тільки серед духовенства, але й феодалів та демократичних прошарків населення.

У культурному житті людей Київської Русі значне місце займали народні традиції, музика, пісні і танці. Пісня супроводжувала різні обряди, календарні свята. Знамениті фрески вежі Софіївського собору в Києві зображають музикантів і танцюристів. За цими зображеннями та з билин, літописів ми знаємо про музичні інструменти того часу на Русі – ріг, труби, бубон, гуслі, гудок.

Відомі постаті нашої історії завжди увіковічувалися в літописах, наукових працях, мистецтві, архітектурі, літературі, народній творчості. Це стосується і Володимира Великого, який для свого часу був достойним державотворцем, що вивів Київську Русь у ряд передових європейських країн того часу. Саме духовні засади державного життя, християнські цінності, які були утверджені у Київській Русі Володимиром Великим, стали тією стрижневою віссю, яка з ласки Божої привела до прогресивних змін на землях Київської Русі, що дають нам насагу на демократизацію суспільства сьогодні.

Сучасні українські державники мають черпати позитивний історичний досвід наших нащадків для розв'язання сучасних проблем державотворення – побудувати сильну, демократичну державу у Європі.

Досвід наших пращурів-державотворців потрібно дієво використовувати, особливо враховуючи сучасні виклики та ті ідеї, які є дороговказами на єдність держави, повагу до народу, серйозне ставлення до освіти, захисту Вітчизни, правових засад, щоб закон був основою для гідного ставлення до людини, а не лише захищав інтереси можновладців.

У зв'язку з тим, що в перехідні періоди війни деградує мораль, то особливу увагу необхідно звертати на розвиток духовності і мистецтва, культури та на становлення вигідних Україні міжнародних зв'язків між передовими країнами Європи та світу. Такий підхід до осмислення сьогоднішньої державотворчої політики в Україні та реформування потрібно втілювати дуже активно і згуртовано. У цьому нам допоможе Господь, коли ми житимемо за його вченням, згуртуємо суспільство під брендом «Україна єдина!».

1.5. Мистецтво життєтворчості Григорія Сковороди – служіння Богові та поради людям

Нам друга треба в цей непевний час,
душа і тіло все живуть в потребі.
Господь нам друг, і він стоїть за нас,
радіє з перемоги в чистім небі!

Григорій Васянович

Життєвий світ людини – це єдність результату і процесу життєтворчості, особистісна реальність, яка живе сьогоднішнім на основі минулого в ім'я майбутнього.

Сучасна освітньо-українська ідея мистецтва життєтворчості тісно пов'язана з філософською думкою Григорія Сковороди, що втілює сократівський принцип «пізнай себе» у своїх філософських творах Сковороди з метою дієвості в процесі життєтворчості. Особливо чітко ця думка простежується у діалозі «Наркіс. Розмова про те: «пізнай себе».

Сучасна освіта – це навчіння особистості життєтворчості, спрямованої на усвідомлення творення людиною самої себе, тобто свідомої цілеспрямованої діяльності щодо життєвих цілей, визначення життєвих планів і способів самореалізації, формування своїх життєвих принципів і пріоритетів. Пізнаючи себе за допомогою сімейного виховання й освіти, особистість збагачується перспективними технологіями для життєздійснення, моделями жити, визначенням провідної лінії життя.

Пізнати самого себе, на думку Г. Сковороди, – це знайти в собі себе, пізнати свою суть, бути не тінню для цього світу, а реальністю позитивної дієвості в ньому.

Ми живемо у надзвичайно складний час випробувань – глобалізація, екологічні негаразди, економічна криза, повномасштабна війна Росії проти України (мета якої – знищити Україну як самостійну державу). Життя випробовує нас кожен день і час, висуваючи перед нами і масу проблем суто особистого характеру та проблем глобальних, тому на порядку дня для кожного – осмислення дії, а не пасивного споглядання; боротися, перемагати зло, утверджувати єдність, злагоду, мир, реалізувати

відбудову після воєнної розрухи, створеної «путінською клікою», йдучи спільно з демократичними країнами до осмислення та реалізації наuczіння Господнього – «Не зашкодь!». Такий підхід людини до світу осмислено 300 років тому в поетичній збірці «Сад божественних пісень» Г. Сковородою, де він говорить, що досконала людина відчуває радість і горе, своє та інших людей, допомагає їм не тільки втіхою, хоча і це потрібно робити у скрутних ситуаціях, але підставляє їм плече, підтримує, рятує.

Навчатись мистецтва жити у наш час – означає оволодіти вмінням і високою майстерністю у творчій побудові свого життя, що базується на глибокому його знанні, розвиненій самосвідомості, оволодінні теорією програмування, конструювання і здійснення життя як індивідуально-особистісного життєвого проекту. Цьому сьогодні покликана навчати освіта, сім'я, церква, наука, культура та просвітницька робота освітян і чесних фахівців.

Духовні цінності, наголошував Г. Сковорода, є справжніми; матеріальні, якщо вони стають самоціллю, обертаються на нездоланне зло, тобто безсовісність для людини, коли їх людина прагне і здобуває нечесним шляхом. Совість іде від Бога, людина не має права її спотворювати. Проте в сьогоднішньому світі багато людей, політиків живе не такими стереотипами, бо корупція, хабарі, неправдиві політичні рішення, тероризм, так звана «хвороба капіталу» охопила багатьох не тільки в Україні, але й у всьому світі. Сьогодні ця проблема в системі культури життєдіяльності потребує великої уваги і дій виховного та правового характеру. Творча спадщина Григорія Сковороди є прикладом української християнської духовності та здатності до розвитку й удосконалення щодо духовно-моральних, духовно-розумних надій, вірувань, любові, гідності, гуманізму, компетентності. Наприклад, Григорій Сковорода культивує українське народне прислів'я: «Без Бога ні до порога», а з «Богом хоч за море». Мислитель стверджує, що без «Бога криниця мудрості людської замулюється», тобто людина втрачає свого божественного вождя [Глива Євген. (2006). Онтологічний образ людини в творчості Григорія Сковороди. – К. : КММ. – 256 с. – С. 82].

Молода людина в сучасному світі за допомогою освітянського навчіння має усвідомити, що життя надзвичайно складне, а тому життєвий успіх – це не тільки визначення оригінальності людини, її індивідуальних досягнень, але й гарантована власною працею висока якість життя.

Смислом життя в стратегії успіху є сходження людини до вершин життя, що являє собою суспільну значущість. Саме тому освіта ХХІ століття – це школа навчіння культури життєвого самовизначення. Побудувати життя як культурно-духовне – значить побудувати його за законами віри, надії, любові, філософії серця, оволодіння своїм внутрішнім світом з метою оптимального регулювання життєвих позицій. Так навчав Г. Сковорода.

Життя – це внутрішньо суперечливий процес, який вимагає від особистості вміння володіти собою і обставинами свого життя, регулювати свій життєвий процес, свою соціальну поведінку совісно. Оскільки совість іде від Бога, то для людини це спотворювати – гріх. Утрата совісті, на думку Григорія Сковороди, є втратою самої людини. Совісна людина обирає своїм провідником Ісуса Христа і йде таким шляхом, як Він навчав (Сад Божественних пісень, що проріс із зерен Священного Писання. Пісня перша).

Людська духовність виступає як критерій ціннісного ставлення людини до людини, тому вона є основою життєтворчості, засобом реалізації прогресивного людського потенціалу для розвитку суспільства, а в ньому – прогресу освіти, науки, щасливого життя людей без війн, тероризму, імперських політичних амбіцій, які на даному етапі сколихнули увесь світ у бік кризових станів в економіці, екології та психологічних розладів через смуток від великої кількості смертей, каліцтва через війну Росії проти України, коронавірусу та голоду. Це є страшним фактом антидуховності, служіння не Богові і людині, а злим духам!

Хоча Путін, як інформують Суспільні Новини [<https://bit.ly/3EjDAgR>] 28 лютого 2023 р.] намагається створити інформаційні умови, аби звинуватити Україну та західні країни «у загрозі існуванню РФ» у відповідь за власні невдачі на полі бою, вважають в Інституті вивчення війни.

Сучасний освітньо-виховний, громадянський ідеал покликаний умотивувати людину до добра не тільки через страх (створений війною та колаборантами), а тяжінням до миру, злагоди, людяності. Часто люди поступають чесно, несуть витрати, несправедливий осуд від так званих «підбріхувачів». Лише знати про Бога – не є благодаттю. Благодать – мати Бога в душі своїй і чисте серце. Так навчав Григорій Сковорода [Сковорода Григорій (1996). Твори: Для ст. віку / Худож. оформ. І. М. Гаврилюка. – К. Веселка, – 271 с. – С. 19].

З духовним піднесенням Сковорода писав філософські ідеї про людське серце як джерело сили, живий центр людини, її енергії, людяності та милосердя:

Царство Боже всередині нас
Щастя – в серці, серце в любові,
Любов же – в законі вічного

На думку філософського наuczіння Григорія Сковороди, дароване Богом людині добре, щире серце є основою щасливого життя, реалізоване життєрадістю людини. Дана ідея Сковороди може і повинна бути реалізована на сучасному етапі освітнім наuczінням мистецтва пізнавати світ шляхом формування інтелектуального і духовного ставлення людини до життєвих проблем. Цьому розумінню сприятиме усвідомлення особистістю в процесі навчання у ЗВО необхідності:

- набуття усвідомленого інтересу до пізнання, щоб оволодіти системою наукового знання;
- розуміння суті філософського бачення й осягнення життя;
- здатності до наукових узагальнень емпіричних фактів життя;
- усвідомлення проблемності світу;
- здатності до глибокого психологічного розуміння, інтерпретації життєвих явищ і подій, розкриття в них суперечностей та шляхів їх розв'язання;
- продуктивності та творчої спрямованості дій тощо.

У цей складний час більшість освітян зі щирим серцем дає людям багато порад (хто словом, хто практикою), які

підтверджують ідеї Григорія Сковороди як людини, що пізнавала дух нашого народу, його любов до чесної праці, до Бога, злагоди і миру на ефективну життєтворчість. Прикладом нашого складного сьогодення може служити Григорій Васянович [Васянович Г. П. (2022). Християнсько-філософський персоналізм Григорія Сковороди. Монографія. – Львів: Норма – 268 с. – С. 73]., талановита особистість, педагог, професор Львівського державного університету безпеки життєдіяльності. Він у своїй праці «Християнсько-філософський персоналізм Григорія Сковороди» наголошує:

Не осквернімо ми Божого Дому,
Не забуваймо, що всюди Він – є.
Не потураймо негідному й злому –
Чистому, вірному Бог все дає!

На своєму шляху людина часто опиняється в несподіваних ситуаціях, її оточують люди з різними поглядами на життя. Тому дуже вагомо бути собою, не втрачати своєї гідності. З цього приводу Г. Сковорода наголошував, що «Бог є і Його наuczіння є вселенським для всіх століть і народів як джерело мудрості і мистецтва, що потрібні людині для її життя». Бог дає людині радість життя, а Божа радість долає пільму, зіграє відчай, дає прохолоду спеці, долає сум. Саме таке наuczіння Григорія Сковороди допомагає українському народові у даний час долати сум, страх та успішно нашим воїнам перемагати ворога у процесі військових наступів росіян, розорення міст і сіл та цінної інфраструктури, утверджувати силу життєдійності, звільняти окуповані регіони та допомагати волонтерам нести людям, воїнам матеріальну та психологічну підтримку, вселяючи віру в перемогу і мирне життя.

Григорій Сковорода наголошував, що той, хто живе у премудрості Божій, найбагородніший, найлюдяніший, найпрекрасніший, бо від цього він має внутрішнє задоволення. Сонце правди, краси, любові і радощів сходить людині від Бога. Людина з чистою душею має радіти Богові, від Божої пісні танцюють зорі і море, співає людина [Сковорода Г.С. (2016). Повна академічна збірка творів / Григорій Сковорода. За ред. Леоніда

Ушакова. 2-ге вид., Стереотип. – Харків: Видавець Савчук О. О. – 1400 с. – С. 178].

Чи можна вести мову про культуру життєтворчості тих політиків, які метою свого життя поставили війни, тероризм, імперські амбіції? Біль і зневага виникає до них, сама історія людства посилає їх душу і тіло «шкварчати в нескінченне пекло».

Перехід українського суспільства до нового типу розвитку в контексті європейської моделі привів до появи переоцінки смислів соціального життя, позбуваючись прорадянських стереотипів діяльності, залишаючи для себе найкращі традиції козаччини, у тому числі й філософську мудрість Григорія Сковороди.

Сьогодні освітянам, навчаючи у ЗВО, потрібно враховувати особливу соціокультурну, духовну, політичну організацію світової динаміки: навчати мудрості розуміння взаємодії між людьми як умови гармонії інтелектуальної та моральної солідарності людського роду. Тому, щоб не втрачати мудрості духу, людям дано не тільки освіту, науку, але й Закон Божий, де наголошено: «Будьте досконалі, як досконалий Батько Ваш Небесний!» (Мф. 5; 48).

Для Українського народу в цей складний час велику духовну-психологічну підтримку надає Православна Церква України. Православна Церква України, як наголошує Митрополит Київський і всієї України Епіфаній, - це Церква, яка проходить усі випробування разом зі своїм народом; це Церква, яка в момент, коли наша країна потрапила в біду, має бути і є з народом. Високий рівень довіри до Церкви також означає високий рівень відповідальності. Церква розділяє мрію кожного українця та попередніх поколінь – побачити Україну як місце гідного і щасливого життя для кожного через щоденну працю [Православ'я в Україні. – К., 2020. – 708 с. – С. 12].

РОЗДІЛ 2. ТРАГІЧНА ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ НА ШЛЯХУ ДО НЕЗАЛЕЖНОСТІ

2.1. Людина в системі української мрії вільна, маючи свою незалежну державу

Світе мій, чому любов до свого народу
є націоналізм? В чім його злочин?
Які нелюди придумали отсе – от
знущання над життям людським?

Олександр Довженко
«Щоденник», 1944

Із усіх живих істот на землі – людина найбільше чудо й унікальне творіння Господа Бога. Людина – це не механізм, не робот, якому, крім штучної енергії, нічого для плодотворної роботи не потрібно. Саме людина створює культурний, духовний, моральний та суспільно-політичний стан у суспільстві. Тому і є потреби серйозно фахово усвідомити політико-владній еліті, сучасній молоді, кожній людині, що людські потреби, вимоги не є другорядними, які можна задовольняти за залишковим принципом, або ж відкласти на потім.

Не випадково саме до людини є звернення 10-ти Божих заповідей і практично все Святе письмо Старого та Нового заповітів.

Проблеми людини, людинознавства являють собою найширшу систему знань бо все, що засвідчує про цивілізаційні здобутки, зроблено людиною з ласки Господньої. Людина – унікальне творіння, не пояснена, незбагненна, загадкова. Тому дуже правомірна думка видатних науковців світу, що доки існує людство, триватимуть пошуки відповіді на запитання: «Хто вона, людина»? Наприклад, цікаві ознаки – визначення людини зробили науковці минулого:

- Людина (полісна) політична (Аристотель);

- Людина мірило всіх речей; людина мисляча річ (Протагор);
- Людина це єдина істота, яка знає, що вона є (Ясперс).

Людина відрізняється від усіх живих істот багатьма особливостями, наприклад, мовою, традиціями, культурою, унікальними можливостями мозку, інтелектуальними якостями, здібностями, здатністю вчитися, мораллю, духовністю, мудрістю, силою, милосердям, пізнанням світу тощо.

У свій час Михайло Івасюк, як його називали в Чернівецькому університеті – «лицар слова», буковинець у вірші «Оживи, мій Господи» сказав:

«Наповни, Боже, мою душу
сіянням праведності та доброти своєї.
Домівку моєї родини
освяти дитячим сміхом».

Це приклад доброти людської душі, правдолюбства, представником множини соціальних інститутів, якими є людина, починаючи з сім'ї, школи, трудового колективу, нації, держави. Тому доки існує людство, триватимуть пошуки людиною відповіді на запитання: «Хто вона є (людина)»?

З точки зору біологічної природи людина являє собою організм – спосіб тілесного існування людини. Її психофізіологічні та біосоціальні властивості, взяті разом, фіксуються поняттям «індивід». Індивід – це спосіб тілесно-душевного існування людини як одиничного представника всього людського роду. Поняття «особистість» фіксує в собі соціальні риси людини. Індивідуальність визначають як сукупність рис, властивостей (природних, психічних, соціальних), що відрізняють одного індивіда від інших.

Об'єктивно людина живе та діє у світі розмаїття, в якому в процесі своєї життєдіяльності вона змушена орієнтуватися, а це потребує наочності виховного і фахового. Ще у стародавні часи виникли три загальні для людини науки, через які досягається

пізнання речей: греки їх називали «етика», «фізика» та «синоптика». Їх можна окреслити як науку про звичаї, науку про природу, науку про споглядання. Наука про звичаї вчить, що означає жити чесно, і подає правила, котрі спонукають людину до чеснот. Наука про природу досліджує природу кожної речі, щоб нічого проти природи не чинили, щоб використовували кожну річ тільки для того, для чого її задумав Творець. Наука споглядання дозволяє виходити за межі видимої дійсності і споглядати дійсність Божественну, небесну: спостерігати її тільки своїм нетлінним розумом, а ця наука перевищує всяке тілесне бачення [Савчин М. В. (2010). Духовний потенціал людини (Навчальне видання): [Монографія]. – Вид. 2-ге, пер., допов. – Івано-Франківськ: Місто НВ. – 508 с. – С. 89].

Актуальними і до цього часу щодо феномена людини є ідеї К. Є. Цюлковського, В. І. Вернадського, О. Л. Чижевського та інших, що набувають визнання в сучасній науці про те, що людина з усіх боків оточена потоками космічної енергії, які йдуть до нас через величезні відстані від зірок, планет і Сонця. Це засвідчує, що людина існує в системі взаємодії усіх сил природи та відчуває на собі її різноманітні впливи.

Людина – сутність багатовимірна. У ній поєднується все, що має виміри і характеристики: космічні, фізичні, психічні, соціальні, культурні та ін. Упродовж тисячоліть людина перетворює у своїх інтересах своєю діяльністю окремі природні ества, суспільні, а найголовніше – себе, розвиваючи і вдосконалюючи власні здібності, потенції, вміння тощо.

Багатовимірність людини виявляється у таких аспектах:

- дії, зумовлені матеріальними та духовними вимірами (потребами);
- людина діє як на свідомому, так і на несвідомому рівнях;
- у внутрішньому естві людини функціонують пізнавальні, еволюційні та вольові системи;
- людина живе одночасно в зовнішньому та внутрішньому світах;

– кожна людина унікальна, неповторна у суспільній взаємодії тощо.

З цього приводу Й. В. Гете дуже мудро і перспективно писав: «Кожна людина – це цілий світ, який з нею народжується і з нею помирає».

Бог створив людину за своєю подобою, котра не обов'язково означає фізичну та моральну схожість, а схожість з тим, що людина має розум, почуття і волю. Бог є дух вічний, а людина – плоть, прах тимчасовий і обмежений. Це два світи, дві сфери, які настільки різні, що тіло не може ввійти в поле духу і пізнати тайну буття без участі Бога. Але Дух Святий входить в людину, її серце і відкриває їй Безначального. Тому душа як один із виявів творчості Бога – недосяжна для людського розуму [Колос Богдан (2004). Управління державою III тисячоліття, або Стратегія держави і тактика побудови Української національної держави. – Львів : Ініціатива. – 976 с. – С. 146].

У Біблії говориться про шостий день творіння людини: «І створив Господь Бог людину з пороку земного і дихання життя вдихнув у ніздрі її, – і стала людина живою душею». Аналогічний підхід з даної проблеми про походження людини знаходимо в священній книзі мусульман – Корані, хоча там людина створена не з «пороку земного» а з глини.

Космічні гіпотези походження людини виникли ще в давнину. Вони досить популярні сьогодні, коли людина почала освоювати ближній Космос і далі проникати у далекий Космос. Тобто у сучасному науковому світі є багато гіпотез, які матимуть багаторічну, а можливо, і вічну тривалість щодо пізнання Всесвіту та людини в ньому.

Релігія розглядає Бога не тільки як Творця, а і як певне світове уособлення, яке є органічною єдністю «основи світу людини» (Бог-Отець), його вічне існування земного, людського (Бог-Син) і вічної здатності до творчості та визначення життя людини (Бог-Дух Святий). Це ідея християнської єдності Божественної суті відіграє вирішальну роль у розумінні здатності людини, як творця, бути основою людських відносин

у світі, організатором як власного життя, так і суспільства щодо освоєння світових реалій заради людини. Релігійна думка щодо Бога-Творця відіграла значну роль в окультурюванні світу людиною, здатності пізнати світ і шукати істину. Для науки Бог та істина – тотожні. Людина як Боже творіння, завжди прагне істини, яка існує Божим, проявом його духу, є духовною людиною. Духовно-розвинена людина – така, яка усвідомлює саму себе і може свідомо керувати своїми вчинками, підпорядковувати їх нормам моралі і права в людському суспільстві, де вона проживає та реалізує себе в любові та співчутті людям шляхом їх підтримки в біді, а також прагне створити світ людських відносин без обману, здирств, корупції, тероризму та війн.

Це і є величчю вічного сподівання людини Божої. Можна з приємністю відзначити, що високодуховний світ людини виступає базовою основою «української мрії: вчора сьогодні, завтра».

Ціннісні виміри «людського життя» сьогодні – це насамперед світ культури в широкому розумінні цього поняття, це сфера духовної діяльності людини, її моральної свідомості, уподобань, оцінок, якими виражається міра духовного багатства людини. Вагомо виділити в цьому контексті теж проголошення ідеалів рівності, свободи людини, справедливості як необхідних складників гідного існування людини – це цінності соціально-політичного характеру. Цінність людської праці – ще один ряд серед вагомих цінностей людського життя, розвитку людини сформованого на основі сімейного виховання та освітнього навчання та фаховості.

Прикладом цінності людської праці українців-інтелектуалів для українців сьогодні є Іван Пулюй, про якого у свій час сказав Пантелеймон Куліш як «Про людину, що просвітила розумом науку і духовність, заговорить, невдовзі з великою повагою не лише Україна, але й світ». Іван Пулюй знав 15 мов.

Людина, народившись, отримує безцінний дар – життя, яке для неї, як вважають духовні отці та науковці, є

самоцінністю, а для суспільства – найвищою цінністю. Саме тому вона має дорожити ним, а суспільство покликане берегти людей, хоча в людському світі склалася дуже мудра думка, що в суспільстві панує людська несправедливість, бо «немудрі політики», коли приходять до влади, а їх у сучасному світі багато, думають тільки про себе, владу щодо вічного їх панування у своїх державах чи соціально-політичних інститутах. Частина негідних політиків (безбожників) охоплює «імперія зла» щодо поневолення народів тероризмом, війнами та грабунками. Вступивши у спілку з «падшими ангелами», вони забувають про людську гідність, про те, що світ створив Господь Бог, і людство повинно жити по Божому научінню. Вони моляться не на Божу Благодать людям, забуваючи про те, як «падший ангел – диявол» спокушав Ісуса Христа, який на його обіцянки подарувати Ісусу Христу панування над усіма царствами світу, Ісус Христос відмовився [Мт. 4.8; 9; 10].

Проблема – людина і політика на сучасному етапі – це складний феномен, що охопив увесь світ, що пронизаний надзвичайно складними протиріччями не тільки у сфері політичної взаємодії політичних лідерів країни. Тому в науці з'явилося обширне поняття «політичний світ». Політичний світ постає у двох основних напрямках. Перший – це простір політичної екзистенції, пов'язаний з відповідним феноменом публічності. Він формується з боротьбою поглядів, ідей, інтересів, позицій. Другий напрямок, коли йде мова про відносини «друг-ворог», тут поняття «ворог» є ключовим, далі, у даному разі у політичних стосунках з'являється поняття «протистояння», «боротьба», «війна».

Проблема «людина і політика» не лише актуальна в наш час, але й неоднозначна. На долі українського народу вона в історії його позначалася по-різному: у формі захисту своєї землі від ворогів-нападників і завойовників. До сьогодення ця політична боротьба не припиняється.

Сьогодні в українському суспільстві у процесі захисту Вітчизни кожен громадянин живе політичною інформацією про стан справ у регіонах, де іде війна, прилучаючись до захисту,

допомоги воїнам, волонтерам і переселенцям із окупованих регіонів. Факт боротьби проти «путінської кліки» об'єднав українське суспільство, про що свідчать не тільки реалії буття, але й сучасні соціологічні опитування. 97% опитаних висловили свою думку, що Росія – ворожа країна [Кериченко Ірина. Сьогодні нація стала єдиним цілим. Україна молода. 21 грудня. 2022 р. – С. 5].

Українські громадяни переконанні у правильності європейського вибору щодо суспільно-політичного майбутнього вступом у ЄС і НАТО (83% «за») [Кериченко Ірина. Сьогодні нація стала єдиним цілим. Україна молода. 21 грудня. 2022 р. – С. 5].

Людська сукупність таке єство, яке прагне жити, працювати, реалізувати свої ідеали, які осмислює через власну історію та історію людства, успіхи і проблеми сьогодення та мрію на майбутнє. Працьовитість українського народу на рідній землі, його духовність сьогодні сприяють переконанням, що людина є найвища суспільна цінність, що вона здатна до необмеженого розвитку і самореалізації всіх своїх сил, здібностей і талантів на позитив для людей, які проживають на планеті Земля.

2.2. Національна ідея України: історичний контекст і перспектива у майбутнє

Ми востаннє виходимо на історичну арену і або поборемо, або вмремо.

*Микола Міхновський
«Самостійна Україна», 1900*

Національна ідея – явище світового порядку. Вона притаманна всім націям. За статистикою ООН, у світі існує понад 4000 народів-етносів, з яких лише 800 перебувають на соціоцивілізаційній стадії нації, а інші, біля 3200 – на донаціональних стадіях. Держав у світі понад 300, і всі вони поліетнічні.

Витоки національної ідеї України закладені в українській культурі, традиціях, ментальності та узагальнені у працях М. Костомарова, М. Грушевського, В. Липинського, Д. Чижевського, Л. Кульчицького, Я. Яреми, Г. Ващенко, С. Павлюка та ін.

Національна ідея – це духовна першооснова, джерело національного виховання та особистісного розвитку людини; соціально-психологічний механізм інтеграції соціальних груп, етносів, релігійних конфесій, партій, рухів; джерело суспільного поступу того чи іншого етносу, його державотворчої енергії; механізм урівноваження та гармонізації життєдіяльності народів, що населяють певний ландшафтно-кліматичний простір і мають спільну історико-політичну долю, орієнтацію на майбутнє.

Українство, його носителів і творців протягом багатьох століть поневолювали чужинці. Вони таврували, принижували, цькували, відкидали з арени політичної діяльності, переводили у становище рабів, найбрутальніше іменували, намагалися вичвалати з них їхню людську гідність, честь, волю до свободи та гідного життя. Наприклад, у статті Володимира Вернадського «Українське питання і російська громадськість», написаній у липні 1915 року, виразно простежується позиція молодого вченого-патріота: «Небезпека для Росії не в українському русі як такому, а в його трактуванні як шкідливого і до того ж привнесеного явища в державному і національному організмі...

Антагоністи українства не бажають допустити свободи українського руху з побоювання політичного та культурного збитку для Росії... Тоді як українці вважають злочином проти загальнолюдського права протидію освітній та культурній роботі у будь-яких живих національних формах...» [Шендеровський Василь. (2004). Нехай не згине світ науки. / За ред. Е. Бабчук. – К. : Смолоскоп. – 416 с. – С. 31]. Цей історичний факт є реальністю для українського народу і сьогодні. Путін та його команда не може себе уявити без праці та інтелектуальної мудрості українців. Це трагічна історія народу, який боровся і бореться за свою незалежність, формуючи основи національної ідеї.

При усіх складних ситуаціях боротьби український народ продемонстрував таку потужну життєстійкість, яка дивувала світ. Перебуваючи в неволі, українство духовно не вимирило, а, всупереч ворогам, важко працюючи (кріпацтво), розвивалося, кількісно збільшувалося і боролось, розвивало науку і культуру для добра собі і народам світу.

Національна ідея функціонує на українській території близько 40 тис. років, відтоді, коли з'явився світ Божий, як із роду в рід стверджують українці, українські слова, що й до цього часу вживаються в первісному змісті: черевик, черпак, кожух тощо.

Національна ідея є своєрідною духовною субстанцією, яка розвивається історично та осягає культурно-етнічний простір життєдійності народів. Можна наголосити, що національна ідея виступає в динаміці суспільно-політичного розвитку як визначальний духовно-моральний та науково-освітній чинник державного самоздійснення народу. Саме тому національна ідея стимулює свідомість людей до єдності, в цій єдності всі люди набувають основи національної свідомості, де генерує енергія буття, породжується відповідальність за свою землю, народ, елітний дух свободи, віри в себе, мораль і честь для життя, віру у Бога, що дарує кожній людині життя та основні Божі настанови, як гідно прожити життя. Ці настанови викладені у Біблії, Торі, Корані та інших духовних шедеврах народів світу.

Людська трагедія земного життя полягає у тому, що більшість державних керманців, політиків це Боже научіння не усвідомлюють і несуть зло (гріх), за що і страждають народи. Висловлена думка наводить на потребу осмислення того, що кожна нація, етнос формують і мають свій код. Цей код є межею, імперативом, настановою, програмою, відповідно до якої функціонує живий організм нації, тобто реалізується нація.

Наприклад, сформований «код-завойовника» несе зло, гріх як своєму народові, так іншим, а також самим керманцям. Щоб його змінити, потрібна духовно-культурна та соціально-

професійна мудрість працювати над основами духовного навчання та вміло його культивувати на науково-правових, духовних основах: шляхом освіти, науки, права та виховання, які побудовані на суспільно-правових і духовно-виховних засадах, базовою основою яких має бути навчання Господа Бога – «Не зашкодь!»

Для кожного типу держав характерним є тип культури, яка сприяє політичній діяльності та формуванню ідей на майбутнє народів. Не було в історії України жодного письменника, поета, митця, патріота, в якого б не проходила іскра національної ідеї: чи то в минулому, чи то передбачливо на майбутнє. Наприклад, у творчості Т. Шевченка яскравий вияв іскри української національної ідеї проявлявся як у минулому, так і сьогодні. Це можна прочитати у таких рядках:

... Коли
Ми діждемося Вашингтона
З новим і праведним законом?
Діждемось – таки колись.
І забудеться самотня
Давня година
І оживе добра слава,
Слава України...

У цей складний для України час повномасштабної війни Росії проти України, 21 грудня 2022 р. президент України В. Зеленський мав зустріч у Вашингтоні з президентом Джо Байденом, де депутати Сенату США одностайно підтримали ідею допомоги Україні до повної перемоги у війні проти «путінської росії» щодо утвердження незалежної, демократичної держави Україна. Це є феноменальний історичний факт того, що національна ідея – це дар Божий для сучасної української нації, а у світовій практиці для усіх націй, які з патріотичним духом свободи захищають свою землю, свій народ, свою культуру й мову. 2 лютого 2023 р. президент США Д. Байден відвідав Київ і на пресконференції з президентом В. Зеленським заявив, що США будуть підтримувати Україну до повної перемоги у війні проти «путінської кліки».

355 років тому, 23 січня 1664 р., за Андрусівським договором ліквідовано ознаки української державності, а території України розділено між Польщею і Росією. Це було великою трагедією для українського народу...

Хлібороби-українці звикли жити зі своєї праці. Вони завжди були з усвідомленою мрією захистити своє. Так у наших пращурів хліборобів вироблялася оборонна вдача. Прийшов певний час боротьби за незалежність...

Рівно 103 роки тому було, 22 січня 1919 року, Універсал Директорії Української Народної Республіки проголошено Акт Злуки Української Народної Республіки і Західно-Української Народної Республіки в єдину державу. Після цього ще були десятиліття мрій і боротьби за незалежну Україну проникнуті голодоморами, тюрмами та засланнями до Сибіру тощо.

Друга половина XIX – початок XX ст. для України характерні масовою еміграцією українських селян. Із західноукраїнських земель, які на той період перебували у складі Австро-Угорщини, український потік емігрантів був спрямований в Канаду, Бразилію, Аргентину, Сполучені Штати Америки, а з підросійської частини українці часто вирушали за Урал. Важливо наголосити, що умови життя і національно-культурного розвитку українців у Сибірі були незрівнянно важчі, ніж у західноукраїнських землях. Імперський режим Росії не давав змоги їм створювати організовано-культурне життя на новій території: не було національної церкви, школи, власних політичних, культурних організацій і преси, які могли піклуватися про них, формування їх національної свідомості. З боку царської влади панувала політика деукраїнізації. Зв'язки з Україною були вкрай обмежені. Проте українська мрія про національну незалежність продовжувала жити і передавалася від батьків до дітей, хоча не на такому рівні, як в українців-емігрантів у Канаді, США та інших західних країнах.

При усіх складнощах зауважимо, що кінець 1905 р. позначився полегшенням для українського відродження на Далекому Сході, почали розповсюджуватися українські книжки, газети й журнали. Так, у Владивостоці у 1907 – 1908 рр. при Орієнтальному інституті було створено гурток-громаду «Студентське товариство українців», яке здійснювало українську

культурну агітацію, показувало театральні вистави, видавало книжки і часописи. Наприклад, знаковий слід в українських та російських бурятських колах Владивостока залишила опера М. Аркаса «Катерина».

Від Уралу до Японського моря на тисячі кілометрів завдовжки і сотні кілометрів завширшки простяглися на той час переселенські українські сільськогосподарські поселення у другій половині XIX – на початку XX ст. За даними Енциклопедії українства, на 1808 р. українських поселенців у підросійській Азії було 100 тис., а на 1914 р. – 2 млн. осіб. С. Рудницький вважав що цифра «3 мільйони для числа українців у російській Азії є тіпітит-тіпіточит», і що український народ має в Середній і Східній Азії гарні «дочірні» народи, котрі швидко ростуть і гарно розвиваються [Рудницький С. Л. Чому ми хочемо самостійної України? / Упор., передмова О. І. Шабля. Львів: Світ, 1994. – 416 с. – С. 229].

Варто зауважити, що українські поселенці заплатили за освоєні ними землі підросійської Азії каторжною працею і життям сотень тисяч людей.

Процес об'єктивізації національної ідеї довготривалий. У загальному контексті він проходить низьку етапів. Найперше – це етнічна самоідентифікація людини, розвиток національної концепції «Я». Для українців, виходячи з історичного контексту, як подолання спотворення уніфікації усвідомлення свого минулого, сьогодення і очікувань, пов'язаних з майбутнім: вагомо відродити пам'ять народу, національну свідомість усіх етносів, що проживають в Україні. З цього приводу досить актуально як на сьогодні писав М. Грушевський, що «Україна не тільки для українців, а для всіх, хто живе в Україні, а живучи, любить її, а люблячи, хоче працювати для добра краю і його людності, служити їй, а не обирати, не експлуатувати для себе [Грушевський М. Хто такі українці і чого вони хочуть? – К. 1990].

Український народ в історичному аспекті раніше від інших народів відчув інтерес до демократичних громадянських цінностей. При усіх складностях суспільного життя він завжди дотримувався віри у вищі ідеали добра, викладені у Біблії, та переносив їх на свою суспільну діяльність. Наші правові норми

заперечували смертну кару та невільництво, з пошаною ставилися до родинного життя. У даному контексті прикладом може бути перша в Європі на демократичних основах сформована Конституція Пилипа Орлика (1710 р.), де сказано: «Кожен генеральний радник у своєму полку, де буде обраний публічним голосуванням до Генеральної ради, владен разом з городовим полковником достерігати справедливого ладу, брати участь в управлінні, керуючи з допомогою загальних порад, а також повинен приглядатися і рішуче виступати проти кривд і утисків посполитому люду [Перша Конституція України гетьмана Пилипа Орлика. 1710 р. – К. : Веселка, 1994. – 77 с. – С. 33].

Цей віковичний документ української політичної думки склався як договір між трьома основними політичними силами козацької держави: гетьманом, генеральною старшиною та Військом Запорозьким.

Вивчаючи загальне спрямування національної ідеї, потрібно пам'ятати, що вона є продуктом самосвідомості нації, відображає найголовніше, найзаповітніше у свідомості нації, формується та удосконалюється на тому рівні свідомості, якого рівня досягла свідомість народу у процесі історичного буття та життєтворчості, як реалізує свою мудрість народ власною працею та формує інноваційні ідеї для розвитку, пізнаючи світ і удосконалюючи себе духовно та практично.

Якщо осмислювати національну ідею в контексті «українська мрія: вчора, сьогодні, завтра» з позицій теорії пізнання, то національна ідея належить не до тактики, а до довготривалої загальнонаціональної стратегії розвитку суспільства, тому й повинна визначати його далекосяжні цілі, засоби їх досягнення, ті політичні сили, які спроможні реалізувати цю стратегію. Національну ідею потрібно уявляти як спосіб суспільного ідеєтворення, тобто як певний суспільно-інтелектуальний процес освітян, науковців, політиків і громадян держави.

Тому й національна ідея – це завжди прагнення чогось витонченого, мудрого, ідеального для загальнонаціональних інтересів, які узагальнює вибрана верства – еліта нації. Можна вважати, що це ідеологічна концепція, де викладені осмисленні

ідеї, що ілюструють шлях загальноцивілізаційного розвитку людства, базуючись на принципах гуманізму, демократизму, науково продуманих і прагматично випробуваних інновацій, екологічній безпеці, принципі політичності, взаємній відповідальності за мир і злагоду між народами в осмислених напрямках ресурсної бази економіки та соціальній підтримці власного народу й народів, які цієї підтримки потребують.

Якщо фахово оцінити вищепераховані напрямки складових національної ідеї взагалі, то вони ілюструють не тільки складові українського сьогодення, але й народів світу, бо і мир, економічна проблема (запобігання голоду), екологічна безпека (чистота довкілля), соціальний захист людини (здоров'я), політична мудрість (у владі мислячі та відповідальні професіонали) тощо – усе закладено Господом Богом, який дарує життя кожному, і кожна людина, незалежно від статі, посади несе відповідальність найперше перед Богом і суспільством за свої дії та вчинки щодо людей і суспільства.

Національна ідея на сучасному етапі в Україні, на етапі минулого 30-річчя незалежності, набуває свого соціально-політичного вивершення у формі Української соборної суверенної, демократичної держави. Життєздатність нашої держави та історичної місії залежить від того, чи ми вже сьогодні і надалі забезпечимо на державному рівні такі пріоритети: права, демократичність, громадянське суспільство (єдність), національне самоусвідомлення, духовно-інтелектуальний розвиток, морально-етичне оздоровлення, територіально-державну самостійність (одержимо перемогу над «путінською клікою» росії), мир при підтримці світової спільноти.

Українці сьогодні єдині, як ніколи раніше, вони розуміють і те, що для сильної, незалежної держави важливі власні ресурси і територія, природні багатства, економічний потенціал і людські ресурси. З кількісного погляду – в Україні є всі необхідні ресурси, щоб усе зробити – відновити її в найкоротший час високорозвиненою, демократичною державою світу. Тому у післявоєнний період для України вагомо буде осмислити «програму-дороговказ» для подолання воєнної розрухи окремих територій.

Владні інститути, освітяни, науковці, фахово підготовлені спеціалісти повинні оптимально використовувати матеріальні, трудові, фінансові ресурси, раціонально здійснювати внутрішню і зовнішню політику держави, не допускати помилок у своїх діях, спільно з єдністю громадян і підтримкою країн ЄС, США, Канади та ін. Найвеличнішим у реалізації основних засад української національної ідеї та ідеалів української мрії є якнайшвидший вступ України в ЄС і НАТО. Водночас, ми переконані, що наша віра у Божу Благодать щодо майбутньої, самостійної, незалежної держави Україна буде реальністю, во Славу Богові й українській політичній нації. Дуже мудро у даному контексті сказала О. Кобилянська: «Дні числить Бог, а ми маємо лише на голові те, аби їх прожити».

2.3. Голодомори, репресії проти українського народу як історичний факт наuczіння людства недопуску геноциду

З минулого досвіду тільки тоді може народ витягнути належні висновки на майбутнє, коли це минуле висвітлено у найважливіших історичних моментах, а не закрите туманом мовчанки і неправди.

Степан Бандера

Господь Бог щиро наділив наш край – Україну багатими природними ресурсами: найліпшими і найунікальнішими за родючістю чорноземами (майже третиною світових запасів); розмаїттям корисних копалин; розгалуженою мережею річок та озер; неповторними лісами; живописними горами і морями; сприятливими умовами для відпочинку і туризму та ін. У цьому контексті варто наголосити на великій вдячності за все Богові. Особливо за українських людей як винятково працьовитих, талановитих, гостинних та співчутливих до інших людей.

Однак, для українців минуле ознаменовано постійною боротьбою за існування, за своє єство, свою незалежність. Постає закономірне запитання: «Які причини привели в

минулому цей народ до багатолітнього підневільного колоніального рабства і руйнації, мільйонних смертей та найрепресивнішої нації у світі? Ціла низка причин осмислена, але більшість потребує осмислення та мудрості, щоб зробити відповідні висновки для майбутнього життя щодо нашої згуртованості, єдності, відповідальності еліти, політиків і громадян за нашу державу та мир.

У контексті проблеми «українська мрія: вчора, сьогодні і завтра» щодо наголошеної проблеми голодомору, то 1921 рік особливий, який до сьогодні ще недосконало осмислено, й не зроблено певною частиною українського суспільства відповідних висновків. Та й світова спільнота не дуже протидіє в наші дні росіянам проти затримки експорту українського зерна тим народам, які голодують і чекають українського хліба. Вивезення зерна з України: з 1919 р. – понад 10 млн. пудів, а за 1920 р. – 71,5 млн. Такі плани заготівлі хліба були доведені навесні 1921 р. більшовицьким режимом далеко до збирання врожаю. Посівна площа збільшувалася, а нестача зерна в Україні зростала. Московська влада дивилася на Україну як на невичерпне джерело матеріальних благ. Ленін хотів показати світові, що соціалістична Україна заможна, хоча він знав, що Україна голодує, але «нехай гине Україна, тільки б урятувати Петербург і Москву». Вивезення хліба з України набрало ознак цілеспрямованого геноциду. 21 липня 1921 р. Ленін вводить надзвичайний додатковий продовольчий податок, що значно прискорив вимирання українських селян. Про це стало відомо багатьом країнам світу. Коли в листопаді 1921 р. Американська розподільча асоціація звернулася до Московської влади дозволити їй направити своїх представників в Україну для ознайомлення з ситуацією, то відмова настала негайно. Але, коли у грудні 1921 р. Конгрес США виділив на допомогу голодуючим 20 млн. доларів а також до цього приєдналася приватні пожертви – 25 млн. доларів та ще приєдналися і міжнародні організації, то загальний фонд допомоги дорівнював 137 млн. доларів. Усе це було відправлено до Москви, проте Україні не дісталось жодної копійки. Дивно, але росіянам завжди не вистачало чужого для їх власних потреб.

Варто зауважити про таке страхіття, що в голодуючих губерніях України українське населення, щоб вижити, змушене було споживати кінський гній, м'ясо собак, мишей, котів, білу глину, очерет тощо... 23 лютого 1922 р. Ленін підписав декрет «Про вилучення церковних коштовностей на користь голодуючих». Вилучаючи церковні цінності для голодуючих, з Києво-Печерської Лаври було пограбовано: срібні та позолочені царські ворота з двох церков; 54 Євангелія у срібному та золотому оздобленні, осипані коштовностями; 20 напрестольних хрестів (один із них золотий – дарунок Гетьмана І. Мазепи 7,5 кг) та багато іншого. Ось лице комуністичної влади.

24 березня 1922 р. Оргбюро ЦК РКП(б) схвалило ще один негативно вражаючий документ про створення спеціального золотого фонду для лікування партійних працівників ЦК РКП(б) за кордоном. Для цього було виділено 200 тис. золотих рублів (поправляли своє здоров'я вони у Вісбадені, Карлебаді, Кіссінгені, Тіролі та ін. курортах). Фактів про страхіття голодомору цього періоду є багато як в Росії, в Україні, так у розвинених країнах Європи.

Голодомор 1921 – 1922 рр. породив спротив українців, але він носив локальний характер, не згуртував Україну в єдину силу, здатну дати відповідь людоїдам-політикам. Однак, це ще не кінець зла проти українського народу. XV з'їзд ВКП(б) у грудні 1927 р. ухвалив ідею розкуркулення заможного, а потім середнього і бідного селянина. Розкуркулювання – це багатовекторна зброя окупантів проти українських селян. Бідняків переконували, що вони бідні тому, що багаті (куркулі) привласнили їхнє багатство. Настав час установити «справедливість», ми – держава і ви – бідні, заберемо у куркулів усе, а їх знищимо або відправимо до Сибіру. Такою була «псевдоправда» для політиканів серед селян України.

Сьогодні вже добре відомо, що під час масового штучного голоду 1921 – 1923 років диктатор Ленін з метою вилучення хліба для «голодуючих» росіян знищив 3,5 млн. українців. Диктатор Сталін у 1932-1933 роках під прикриттям хлібозаготівель учинив злочин геноциду та знищив 10,5 млн. українців, а в 1946-1947 роках цинічно організував масовий штучний голод, використовуючи «післявоєнні труднощі», та

знищив 1,5 млн. українців [Павло Маковський, голова Асоціації вихідців з України (США, штат Нью-Йорк). Злочини москви не сховати. Агенти кремля досі у владних кабінетах України. Україна молода. 19 квітня 2023. – С. 7].

Розкуркулення і колективізація партією вважалися у той час як єдиний шлях до ліпшого життя. З особливою «садистською втіхою» це робили в період морозів, коли дітей, жінок, старших людей викидала «розкуркулювальна комісія», яка нахабно викидала їх з хати у тому, в чому заставала їх. Новий тип геноциду. У цій «катівні» лідером був Сталін. Під прес розкуркулювання (1928 – 1932 рр.) померло більше 10 млн. українців. Їх не усіх знищили, але були зруйновані родинно-виробничі осередки зі своїми традиціями.

На початку 30-х років ХХ ст. на території України не було воєнних дій, засух, злив та різних типів стихійного лиха, проте країна опинилася перед страшною безоднею – повальним голодомором. Головними причинами його стала психологічна ідея, колоніальна політика другого імператора, параноїка Сталіна, його злочинне ставлення не тільки до мислячої інтелігенції, а й до простого працівника – селянина в Україні

Соратники Сталіна надумали в найкоротший термін здійснити «надіндустріалізацію», догнати і перегнати розвинені капіталістичні країни, зідеологізувати та підтримати світову соціалістичну революцію і назавжди покінути з капіталізмом, щоб це не коштувало, навіть шляхом крові, смертей, особливо українського селянина, який століттями на своїй Богом даній землі був землеробом, сіячем зернових, якими збагачувався світ.

Російство перемогло Україну, встановило свої порядки, свої методи господарювання (колгоспи, радгоспи), жорстоко примушуючи українців працювати за російськими вказівками. В 1928 р. система планування стала панівною. План перетворився в державний обов'язок перед селянином, а держава перед ним жодних обов'язків не мала. У грудні 1931 р. населення України залишилось без будь-яких запасів продовольства. – Чому? Ось що говорив про це В. Молотов: «Питання сьогодні стоїть так: буде у нас хліб – буде радянська влада, не буде – радянська влада загине. А в кого сьогодні хліб? У реакційного

українського мужика. Вони не віддають нам хліб добровільно. Його необхідно взяти».

При такій політиці та діях уряду в грудні 1931 року в Україні розпочався голод. Частина членів партії, комсомольці сміливо виступали проти злочинної політики «народних вождів». Вони надсилали сотні листів Сталіну, Косіору та іншим керівникам, у яких повідомляли їм про страшний голод, таврували їх методи керівництва. Наприклад, секретар Комсомольського осередку Київського рибоводного технікуму Г. Ткаченко писав С. Косіору: «Куди к чорту годиться такий соціалізм, коли людство з дня в день пауперизується. У Києві скільки завгодно попід углами сидять цілими сім'ями і плачуть – просять кусок хліба, вже поопухали з голоду. І хто це? Колгоспники, що мають сотні трудоднів... Тепер, шановний Станіславе Вікентійовичу, скажіть, хіба шляхи до соціалізму – це шлях до гнійні і згубств, хіба так можна будувати соціалізм? Я за соціалізм, безперечно, але проти цього ідіотського шляху». Проте сите московське і харківське «пролетарське керівництво» не чуло волання голодуючих. За його вказівкою таких, як Г. Ткаченко швидко «заспокоїли органи ДПУ» [Пірен М. І. (2014). Загальна соціологія: підруч. Для студ. вищ. навч. закл. / М. І. Пірен. – К. : ДП «Видавничий дім. «Персонал». – 478 с. – С. 235-237].

В Україні голод ішов повним ходом. Не знати про нього не могли ні в Москві, ні тим більше у Харкові, як столиці України. У цей трагічний для України період російські комуністи оволоділи усіма сферами українською буття. Усі керівні посади у республіці від села до Харкова (тодішньої столиці України) обіймали або росідейні представники інших національностей. Жодного українця, який би захищав українські інтереси на керівних посадах не було. Уся повнота влади перебувала в руках окупаційної адміністрації [Белебаха І. О. (2007). Україна: шлях до воскресіння. – К. : МАУП. – 520 с. – С. 417].

В останні роки в Україні дослідникам стали доступні документи і матеріали багатьох архівів, а серед них Галузевого державного архіву Служби безпеки України (ГДА СБУ). В одному з документів польської розвідки у вересні 1932 р. констатувалося: «Майже вся Україна їздить у пошуках хліба,

потяги переповнені вкрай. Щоб дістатися на потяг, в чергах треба стояти по кілька днів».

22 січня 1933 р. Сталін і Молотов розіслали директиву партійним і державним органам, у якій підкреслювали, що міграційні процеси, які почалися внаслідок голоду серед селян, організовані «ворогами Радянської влади, й агентами Польщі з метою агітації «через селян» у північних районах СРСР проти колгоспів і загалом проти радянської влади». У зв'язку з цим органом влади і ГПУ УСРР і Північного Кавказу наказували не допускати масового виїзду селян в інші райони. Відповідні вказівки були дані транспортним відділам ОГПУ СРСР. Це свідчить, що сталінський режим перетворив Україну на своєрідне голодне гетто. Цікава думка японського консула в Одесі, який у червні 1932 р. здійснив подорож по різних регіонах СРСР. Він констатував, що «українські селяни справляють у порівнянні з селянами інших республік жалюгідні враження і своїм одягом, і схожістю з мощами, і проханням про милостиню: навіть на великих станціях селяни, їхні дружини і діти простягають руки за пожертвуванням і просять хліба». Постишев, який до початку 1937 р. фактично керував Україною (при наявності слабого лідера ЦК КП(б)У С. Косіора), звинуватив в організації голоду самих українців, тобто «українських націоналістів» і «петлюрівців».

Голодомори в Україні, що були наслідком не природного лиха, а спеціально реалізованої соціальної політики в державі (Московії та СРСР), мали своє ідеологічне підґрунтя – використати у своїх інтересах працю українців та нищити їхню державність, культуру, інтелектуально-наукові надбання. Відомий червоний маршал К. Ворошилов сказав на XVII з'їзді партії ВКП(б): «Ми пішли свідомо на голод, бо нам потрібен був хліб». Так, потрібен нечестиво, як засвідчує один і сотні фактів у порту в Одесі на мішках із зерном на експорт було написано: «Излишки УССР».

Наслідки тотальної держави ХХ століття виявились непередбачуваними – СРСР розвалився, але складно розвалюється страчена нігілізмом свідомість мільйонів людей, особливо росіян, у яких свідомість важко піддається реабілітації по сьогодні, коли вони пішли на війну проти України 24 лютого

2022 р. і продовжують її по цей час. За яку батьківщину гинуть їхні сини? За «путінську кліку?»».

Яскравим прикладом цього є сучасна війна Росії проти України і пропаганди російських журналістів знищити в майбутньому усе, що свідчить про Україну. Ось факт «Суспільних новин», коли пропагандиста Russia Today Красовського український суд заочно засудив до п'яти років ув'язнення за заклики до геноциду українців і захоплення влади. Раніше він сказав, що українських дітей «треба було спалювати та топити».

Час плинний, Україна стала самостійною, незалежною державою. І знову Росія не може зупинитись, розпочавши повномасштабну війну проти українського народу. Однак український народ вірить у свою перемогу і в цьому йому велику підтримку надають багато країн. Спасибі їм! Особливо український народ вірить у Божу Благодать на перемогу і мир.

2.4. Найвагомші чинники успішності нації: освіченість, духовність, чесна праця людей

Господь Милосердний і Праведний,
тому навчає грішника,
де дорога спасіння.

Пс. 24; 8. Псалтир

Незаперечним було і є те, що освіта – один із найяскравіших показників соціального статусу людини, один із факторів суспільних змін. У науці є багато визначень поняття «освіта». На нашу думку, досить конкретне і вдале таке: «Освіта – це система знань, умінь і навичок, здобутих індивідом самостійно чи в процесі навчання у спеціальних навчальних закладах» [Головатий М. Ф., Панок М. Б. (2005). Соціальна політика і соціальна робота: термінал. – понятійн. словник. – К. МАУП. – 374 с. – С. 288].

З урахуванням практики життя, освіта - це духовне обличчя людини, яке формується під впливом моральних і

духовних цінностей, що є надбанням її культурного кола, а також процесу виховання, самовиховання, удосконалення через виховання, тобто процесу формування сутності особистості. Важливо звернути увагу на те, що значення поняття «освіта», яке вживається у XXI ст., сформоване і вагомо осмислене ще наприкінці XVIII ст. під педагогіко-гуманістичним впливом Гете, Песталоцці та інших гуманістів. Це підтверджує думку педагогів-науковців, що у XVIII ст. поняття «освіта» набуло ціннісного, найпоширенішого спрямування, хоча з часом поглиблювалося новими надбаннями науки і практики освітян.

Центральна і найголовніша для сучасної освіти проблема – фінансова, оскільки лише окремі, розвинені країни світу спроможні виділити кошти з бюджету відповідно до потреб суспільного розвитку. Наприклад, у США видатки на розвиток освіти й армії однакові.

Особливістю сучасної освіти є її гуманізація, яка базується значно на теоріях Дж. Дьюї, Т. Олпорта, А. Маслоу, К. Роджерса. Якщо замислитись над проблемою, то це є перехід від технократії до гомоцентризму (парадигми людського розвитку).

Розвиненим сучасним суспільствам властиві глибокі перетворення в усіх сферах, що однаково стосується системи освіти. Першочергового значення в цьому напрямку набуває проблема виховання особистості, якій мають бути характерні вищі морально-духовні цінності, розуміння нових проблем, достатня теоретична і практична підготовка, високий професійний рівень, творча активність, конкурентоспроможність у складних умовах ринкової економіки, глобалізації та екологічної кризи. З огляду на це, у сфері освіти та виховання майбутнього фахівця перед освітянами, сім'єю, науковцями стоїть проблемне завдання пошуку більш досконалих моделей навчання, що сприяло б готовності майбутнього фахівця розв'язувати проблеми будь-якого характеру.

Необхідність високого рівня освіченості людини є аксіомою сучасності. Об'єднання громад, урядів, організацій, батьків, молоді, бізнесових структур заради якісної освіти

перетворилися на даному етапі еволюційного розвитку в масовий глобальний рух. В ООН з'явився (2013р.) документ під назвою «Світ, який ми хочемо». На період 2015-2030 рр. серед пріоритетних цілей (169 цільових показників) сталого розвитку світу освіта займає четверте місце. Польський дослідник З. Краснодембські у праці «Демократія периферій» наголосив, що народи, які долають тоталітарне минуле в бік демократії та свободи, намагаються подолати минуле у таких вимірах: правовому, політичному і педагогічному [Здіслав Краснодембські (2016). Демократія периферій / Пер. з польськ. Пасько Г. К. Талком. – 354 с. – С. 150].

Головною метою освіти в Україні на сучасному етапі є створення умов для розвитку і самореалізації кожної особистості як громадянина України, формування покоління, здатного навчатися впродовж життя, створювати і розвивати демократичні цінності для побудови громадянського суспільства. Цьому покликані навчати освітяни сформованими ними новими технологіями, насиченими інноваціями з досвіду розвинених країн Європи та світу.

Українська держава має перед собою дуже нагальне завдання культурного, економічного і промислового розвитку, і ніякі затрати на освіту, матеріальні жертви, які потрібні на виконання цього завдання, не можуть вважатися великими, бо народ, котрий одержав знання, поверне затрачене на них з надлишкою.

Україна за допомогою високого рівня організованої освіти повинна виробити свій устрій цивілізованої держави майбутнього: з розвиненою економікою і повною політичною незалежністю (у рамках вимог ЄС та НАТО); з миролюбивою, але сильною обороноздатністю (великий досвід уже набувають ЗСУ в процесі захисту від «путінської кліки»); високодуховною і високопрофесійною українською нацією; без корупції та злочинності; зі всіма умовами для максимальної реалізації інтелектуальних і фізичних можливостей людини для її власного статку завдяки чесній праці кожного; із забезпеченими рівними правами перед законом громадян усіх національностей;

із екологічно чистими, ресурсоенергозберігаючими технологіями тощо. Тобто таку Україну, про яку мріє століттями наш народ та її величні особистості минулого (Шевченко, Хмельницький, Мазепа, Духнович, Волошин, Геренжа-Донський, інші державотворці) та сучасні чесні державотворці і Герої-захисники Вітчизни.

Важливо звернути увагу на те, що освіта є специфічним механізмом, виробленим у суспільстві, завдяки якому всебічні культурні надбання утверджуються та засвоюються кожним наступним поколінням. Дуже мудро й прагматично з приводу освіти висловився Томас Джефферсон: «Якщо якийсь народ сподівається, що можна залишатися неуком, то він чекає того, чого ніколи не було і ніколи не буде». Усвідомлення суті феномену освіти дає можливість глибше зрозуміти її роль і призначення в сучасну добу. В умовах сьогодення важливо поєднувати універсальність освіти зі спеціалізацією, беручи до уваги реальний стан суспільства та його розвиток на перспективу щодо української мрії мирного майбутнього.

Наприклад, нині в розвинених країнах світу створюються й успішно працюють нові типи вищих навчальних закладів саме неуніверситетського типу: дворічні технологічні інститути (Франція), обцинні і технічні коледжі (США), вищі професійні школи (Німеччина), тобто створюється інноваційний тип організації освіти. Створення такого типу освіти для України було б логічно і практично затребуваним, враховуючи при цьому особливості суспільно-політичних реалій України на цей час і потреб життя, праці й інтересів людини-громадянина.

У свій час німецькі філософи процес інтелектуального становлення людства назвали «одісеєм духу». Саме людський дух, прагнення, мрії людей є найголовнішою суспільно-історичною та освітянською цінністю, тому й можемо вважати, що нагромаджені знання складають основу для розвитку потенційних можливостей, талантів, перш за все, серед підростаючого покоління, яке усіма потугами в цей складний час потрібно зберегти в Україні, запобігаючи міграції в інші країни.

Виходячи з освітньої парадигми у сучасному реформуванні освіти, виникає завдання осучаснення на основі інноваційних технологій через широке впровадження в життя та навчально-виховний процес різного типу програм комп'ютерних технологій, знаходити найбільш ефективні форми отримання знань, що сприятиме підготовці справжнього фахівця-професіонала з новим гуманно-інноваційним мисленням «служити людству й справі», недопущення війн, тероризму та корупційних схемах як злочинів в Україні. Щоб світ, нарешті, пошанував українців, як про це влучно сказав президент США Байден у Варшаві (травень 2022 р.), який висловив визначальну тезу: «Україна надихнула весь світ. Ми живемо в епоху українізму» [Філіпчук Г. Г. Європейськість в освітній стратегії України. Стратегії модернізації педагогічної освіти в Україні та країнах Європейського Союзу: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, м. Чернівці, 20-21 жовтня 2022 року / за наук. ред. д. пед. наук С. З. Романюк. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т імені Ю. Федьковича, 2022. – 196 с. – С. 163].

Освіта – динамічна сфера у суспільстві, виходячи із прогнозів на майбутнє, найбільшим попитом у майбутньому будуть користуватися спеціалісти, пов'язані зі здоров'ям людини, захистом природи та вмілим використанням інноваційних технологій. Зрозуміло, що й всі інші професії потрібні для життя та реалізації людського потенціалу.

Проблеми освіти, духовності та чесної праці людини – це та невичерпна сфера людського буття, яку вивчали і вивчають багато поколінь науковців, освітян, духовних отців і будуть вивчати в інтересах пізнання та вдосконалення людини для суспільного буття у високо-моральних вимірах, які людство покликано реалізувати на засадах наuczіння Господнього, закладених у Біблії, Святому Євангелії та інших духовних бестселерах, даних людству за період земного життя.

Духовність – природна домінанта людини: в ідеалі людина не може бути бездуховною, проте через багато обставин – біологічних, соціальних, виховних та інших суспільно-політичних чинників (війн, терактів, безвідповідальності) в

суспільствах нестабільних бездуховних людей надто багато. Бути високодуховною розвиненою людиною, для якої честь, совість, правда, справедливість, працьовитість – глибинні переконання є реальністю, дуже складно. Проте, такі люди є, і у простонароді їх називають «взірцевими людьми» на противагу «манкуртам», які вважають, що все знають, але нічого доброго не роблять суспільству.

Тому з вірою у перемогу над «рашистами» варто свідомо зосередитися на домінуючій ролі науки, освіти, фахово продуманої просвітницької роботи, підкреслюючи основні функції освіти: людинотворча (забезпечення певного рівня знань, грамотності особистості); функція стану емоційно-вольової сфери, поведінкових орієнтацій, готовності до різних соціальних ролей, видів діяльності тощо; технологічна - забезпечення бази життя; функція формування навичок і вмінь трудової, громадської, професійної діяльності; функція розвитку комунікативності в різних видах діяльності; гуманістична функція виховання людей у дусі миру, високої моральності, культури, розуміння пріоритетів загальнолюдських цінностей (життя, праці, самої людини, природи тощо).

Сучасна війна Росії проти України дуже небезпечно відбивається на екології України та її населення, бо скорочується кількість населення, зменшується народжуваність, збільшилася смертність міграція, особливо молоді, в інші країни.

Війна в Україні (через злочинні дії РФ) спричинила ще й катастрофу в царині освіти: понад 2600 будівель закладів освіти пошкоджено, повністю зруйновано – 406; за результатами опитування, 54 % вчителів мають вигорання, а 75 % школярів – стрес [Здоровало Т. Системне подолання «неписьменності». Вчителі б'ють на сполох через прогалини в навчанні школярів. Україна молода. 1 лютого 2023. – С. 11].

Головне питання, яке ставить перед собою світова спільнота, ЄС, полягає в тому, щоб віднайти гуманні механізми, зупинити цю жорстокість, яку несуть політики, що прагнуть до імперського панування. Першочергово потрібно, як і раніше,

звертати увагу на культуру й освіту, що спроможні зробити сильний спротив цьому злу. Тому важливо проводити освітню та культурно-просвітницьку роботу так, щоб знижувати агресивність, спрямовувати свідомість народу (масового плану) на протести проти агресора як у своїй країні, так і в інших, щоб зберегти мир для нормального життя на Землі.

Сучасні виклики затребували від освіти, науки, практики життя навчати молодь і формувати її світогляд на фахових, духовно-моральних засадах, діяти відповідально, в інтересах добра та прогресивних дій щодо зменшення та попередження викликів. Особистість, яка є патріотом, вболіває за долю Вітчизни, готова віддати всі свої сили служінню правді і законам добра – це взірць тих представників, які сьогодні борються на території воєнних дій в Україні: військові, волонтери, лікарі, партизани та громадяни, що їх підтримують українці щирим духом, допомагають працею, через молитву просять у Бога зберегти життя захисникам і громадянам України.

Отже, освітньо-психологічне осмислення стратегій подолання сучасних викликів сприятиме наuczінню учнів, молоді самостійності, нестандартного мислення, морально-трудової працелюбності. Майбутнє України належить молоді. Саме тому сучасна освіта потребує таких фахівців у галузі освіти, які мають сформовані інноваційно-професійні компетенції, що навчають молодь працювати в команді, приймати ефективні рішення, вирішувати конфлікти, орієнтуватися на ринку праці, спілкуватися у багатокультурному середовищі, використовувати інформаційно-комунікативні технології на добро людині.

Віримо, що Господь Бог допоможе українському народові здобути перемогу над імперськими прагненнями «путінської кліки». Це буде величним вкладом усього українського народу і тим народам (країнам), які надають різного типу підтримку Україні, а їх на квітень 2023 р. уже більше 60. Допомагають, щоб запобігти третій світовій війні та погіршенню стану екології і життя людей на Землі.

2.5. Державна українська мова – об’єктивне історико-психологічне джерело реалізації української мрії

Агресор завжди несе негативну енергетику.
Треба мати високий рівень свідомості,
аби не втратити природно-історичних
коренів та пам’ять про предків наших.
Цьому сприяє мова

Народна думка

Проблема мови завжди викликала інтерес серед науковців світу, особливо в Україні щодо державної української мови та її ролі в освітянській практиці та у процесі людської взаємодії. Ця проблема актуальна як для навчання, пізнання історичних реалій, так і на сучасному етапі суспільно-політичних змін, протистоянь між політиками та дослідниками мовної культури в різних напрямках як освітньо-професійних, так і соціально-політичних. Саме тому багато науковців та освітян на сучасному етапі займаються мовною політикою, враховуючи історичний контекст і практику європейських країн (Німеччини, Болгарії, Франції).

На сучасному етапі у складний період війни Росії проти України та державотворення на майбутню перспективу в Україні державна мовна політика повинна не лише активно служити досягненням мети щодо перемоги над ворогом і державотворчим процесам, але й виступати засобом формування в суспільстві базових цінностей та їх становлення щодо подальшого демократичного розвитку. Такою загальноукраїнською цінністю для людей, представників більше як 130 національностей, які проживають на цей час в Україні, є державна українська мова, яка сприяє порозумінню між громадянами різних національностей та взаємозбагаченню громадян України культурними надбаннями між собою.

Вагомий внесок у розвиток сучасної мовленнєвої культури з приводу державної української мови зробили такі науковці: В. Андрющенко, В. Антонюк, В. Євтух, В. Карлова,

П. Кононенко, Ю. Куць, І. Кресіна, Л. Масенко. П. Мовчан, В. Панібудьласка, М. Попович, Г. Філіпчук та ін.

Кожному громадянину України потрібно мати свій рівень духовності, щоб не втратити власний природний дар – мову, яка сприяє ефективному рівню взаємодії між людьми суспільства в цілому, яке на цей час охоплене низкою проблем різного характеру. Найбільший вплив на об'єктивно-принципове визначення в сучасних теоретико-методологічних підходах до освітан щодо наочіння справедливої позиції майбутнього учня, фахівця до людей різних національностей, які є громадянами України, є об'єктивна роль державної української мови, що базується на ідеях історико-психологічної константи, праць, видатних українських учених-мислителів В. Антоновича, Ю. Бачинського, В. Винниченка, М. Грушевського, Д. Донцова, М. Драгомарова, М. Костомарова, П. Куліша, В. Липинського, М. Максимовича, М. Міхновського, І. Нечуя-Левицького, І. Огієнка, О. Потебні, М. Скрипника, І. Франка, Т. Шевченка. Кожен із наведених авторів зробив великий внесок у розробку теоретико-методологічних засад процесу націотнодержавотворення, де мовне питання посідає вагоме місце, що може бути важливою складовою для освітнянської практики у процесі навчання та формування у майбутніх учнів, фахівців україномовної культури, щодо державності української мови, яка є складовою громадянської позиції кожного громадянина України як самостійної, незалежної, української демократичної держави, представників різних національностей, які проживають в Україні, її громадянами та творцями самостійної держави Україна.

У цьому контексті дуже влучна думка В'ячеслава Липинського, який у листі до Осипа Назарука писав: «Українцем я був, відколи народився, тому що нещастя землі моєї зв'язано з нею всім тілом і душею. Хоча вдома тоді розмовляли по-польськи і по-французьки, поляком я не став, тому що польська політична ідея нікого вже в родині не захоплювала [Марусик Т. Немає кризи мови. Є криза любові до

неї / Віче, 1997. – С. 140-144]. В. Липинський до кінця днів залишався взірцем патріота України.

Сьогодні дуже актуальні для освітян у контексті інформації про українську мову ідеї М. Драгоманова, його думки щодо віри в щасливе майбутнє української мови як єдиної державної мови великої європейської держави Україна.

Так, оцінюючи твори Гете і Шекспіра в перекладі І. Франка, М. Драгоманов писав: «Перекладачу п. Іванові Франку належить честь донести московським націоналістам і разом з ними й усім великодержавним літераторам, що українська мова в багатстві витонченості та гнучкості форм не поступається жодній із сучасних літературних мов слов'янства, і не так бідна, щоб нею важко було передати глибину філософської думки і відтворити високодуховні образи. Це не мова тільки простолюддя, як запевняють московські неуки, а мова цілої нації, політична майбутність її попереду» [Драгоманов М. Гете і Шекспір в перекладі на українську мову // Літературно-публіцистичні праці. – Т. II. – К. : Наукова думка. 1970. – 593 с.].

Вищевикладений історичний факт щодо державної української мови наштовхує на думку кожного політика, науковця, освітянина про те, що об'єктивна реальність державності української мови у суспільно-політичному розвитку завжди буде мати місце, бо настав час. Цьому сприяють об'єктивні закони, за якими реалізуються суспільно-політичні процеси, що підлягають Творцю Всесвіту – Богові. На цьому дуже влучно наголошують генії кожного народу. Зокрема Т. Шевченко (1860), який у свій час писав:

І на оновленій землі,
Врага не буде, супостата,
А буде син і буде мати,
І будуть люди на землі.
«І Архімед, і Галлілей...».

Саме мовна культура нації формує ідеї віри, научіння освітянами молоді за допомогою людської мудрості, щоб за

людськими традиціями боротися за правду та ліпше життя для людей, реалізуючи свою професійну-громадянську позицію служіння правді, людям і Богові, відкидаючи політиканство окремих політичних сил сьогодні на подальшу боротьбу за державну незалежність, перемогу над «путінською клікою» та утвердження основних засад суспільства сталого розвитку України.

Мовна політика у сучасній Україні є складовою політики демократичного державотворення, основою національної політики держави, відображаючи її засади, принципи й розвиток. Напрямки та фори провадження мовної політики у суспільстві детерміновані суспільно-політичним ладом і його етнонаціональним складом, політичним режимом, міжетнічними відносинами й геополітичними обставинами, зокрема вступом в ЄС і НАТО. У процесі реалізації демократичних засад державної мовної політики на порядку дня стоїть проблема знання не тільки державної української мови, але й англійської, як мови, визнаної для ефективного спілкування у світовому контексті.

Сучасна Україна – поліетнічна держава рівноправних громадян, що спілкуються на 70-ти мовах, які рівноправні, але рівноправність мовної культури повинна не заважати, а сприяти зміцненню єдності суспільства, де за допомогою державної мови української усі етноспільноти йдуть до єдиної мети – перемоги у війні проти «путінської кліки», побудови громадянського суспільства та встановлення сталого розвитку в сучасній Україні.

На сучасному етапі в Україні, як і в кожній демократичній державі, державна українська мова виконує такі важливі функції для державотворення:

- **комунікативно-інтегруючу**, виступаючи засобом спілкування та інформації. Як показує практика життя, наприклад, у Великобританії – англійська мова об'єднує людей, навіть поділених на страти, партії, створює у людей почуття близькості, сприяє згуртованості етносів у національну державу;

- **регулятивно-спрямовуючу** щодо відносин між людьми у суспільстві, виробляються закони, нормативні акти, суспільство цивілізується, організовується, стає єдиним для її громадян;

- **суспільно-виховну** – за допомогою мови популяризуються та утверджуються певні суспільні цінності якості добра й осудження негативу, формується громадська думка;

- **акумулятивну** – мова нагромаджує й узагальнює життєвий досвід громадян різного етнічного походження, що проживають в одній державі, чим збагачується інтелектуально і традиційно;

- **вирівнювальну** – у контексті збагачення в інформаційно-інтелектуальному спрямуванні, що сприяє розвитку усього суспільства та творчих можливостей громадян;

- **символічну** – мова поряд з гімном, прапором, гербом є символом держави, усіх громадян, незалежно від національності тощо.

Мовне питання в Україні нерозривно пов'язане з тисячолітньою боротьбою українського народу за незалежність та утвердження державності й суверенітету. Щодо державності української мови, то важливо врахувати такий факт: ще в 1989 році в УРСР питання державної мови української було вирішено. Проте більш дієвим фактом став закон Конституції України (1996), де українська мова була визнана державною мовою.

Закон України «Про освіту», прийнятий Верховною Радою України у вересні 2017 р., є основним інструментом модернізації української освіти та наближення її до стандартів Євросоюзу. Його важливість зумовлена проживанням представників національних меншин, які володіють різними мовами і зберігають свою самобутню культуру, збагачуючи в такий спосіб культуру України. В освітній політиці України пропагується головний принцип рівного доступу до якісної освіти незалежно від етнічного походження. Саме цій меті

служить Закон України «Про освіту». Позитивний висновок щодо Закону «Про освіту» дала і Венеціанська комісія.

У законодавчих актах, прийнятих у незалежній Україні, досить повно відображені мовні права титульної нації та національних меншин. Декларація прав національностей України (1991), Закон України про національні меншини (1992) є навіть випереджальним у час і прийнятті Радою Європи і провідних міжнародно-правових документів у цій сфері правовідносин. Об'єктивна реальність є такою, що серед населення України, яке проживає у всіх областях, крім Криму та окупованих територій Донбасу, 92% становлять українці.

Положення Європейської хартії регіональних мов, або мов меншин, наголошує, що «охорона і розвиток регіональних мов, або мов меншин, не повинні зашкоджувати офіційним мовам і необхідності вивчати їх» [Європейська хартія регіональних мов нацменшин (Електронний ресурс). Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/944-04>].

У цьому контексті для освітян, особливо майбутнім педагогам, психологам, соціальним працівникам, дає дуже мудру пораду професор Г. Філіпчук, який наголошує, що «ставлення до української мови з боку держави, суспільства, церкви, особистості має формуватися не у ніші проблем її публічного приниження, зневаження, спотворення, ігнорування або тільки захисту. Вона повинна мати стати найвищою цінністю нації і держави, а кожний громадянин розглядатиме українську мову як символ гордості, гідності, патріотизму [Філіпчук Г. (2016). Національна ідентичність: культурно-етнічний вимір. Чернівці : Друк-Арт. – 304 с. – С. 186-187].

Досвід людства протягом тисячоліть терпеливо доводить, що у свідомості людей поняття мова і народ тісно пов'язані: один народ – це ті, хто розмовляє однією мовою. Мова є не лише засобом спілкування, але й головним чинником консолідації політичної нації, яка сьогодні формується в Україні. Вона забезпечує єдність, вільний культурний розвиток національної спільноти, формує і зберігає національну

ідентичність, є базовою основою національної свідомості усіх громадян України.

Сьогодні українська мова в поліетнічному українському суспільстві – це мова титульного народу, який у міжетнічній взаємодії відіграє місію мовно-культурного стрижня у формі державної мови для тих інноваційних технологій, які підготовлені науковцями, освітянами з метою підготовки фахівців на інтелектуально-прагматичному рівні, що покликані утверджувати в життя інноваційні технології для формування основ сталого розвитку в Україні, щоб реалізувати європейський вибір як історичну реальність у світовій практиці державотворчого процесу, на чому наголошено в Законі «Про Мову» (2019).

Послідовно, законодавчо й обґрунтовано практикою інших країн (Франції, Німеччини, Японії), де державна мова розвинена і виступає на рівні одного з державних символів, – такою є потреба сьогодення в Україні щодо згуртованості українського суспільства, де освітянська еліта, яка зацікавлена у сильній українській державності, й повинна формувати фахівців нового типу, і в цьому єдина державна українська мова покликана виступати консолідуючим чинником суспільства на кшталт сталого розвитку в інтересах кожного її громадянина, незалежно від етнічного походження та релігійних вподобань.

Важливо теж урахувати освітянам і політикам таку особливість, що на цей період боротьби за суспільно-політичні зміни європейського типу в Україні є різний мовний статус регіонів, який зумовлений відмінностями історичного розвитку впродовж 700 років боротьби за державність і поділом України на західну та східну в історичному минулому. Це накладало на світогляд кожної людини своє бачення стану справ, відповідно цінностей і оцінок.

Робота освітянської еліти на сучасному етапі боротьби за європейський вибір і сталий розвиток суспільства залежить від поєднання в українському суспільстві двох чинників:

- колективної волі до незалежності;
- свідомих зусиль національної еліти, яка покликана в державі впроваджувати політику цивілізованої українізації через

єдині права для усіх громадян, повагу до їх віри, мов, традицій та визнання мови титульної української нації як державної та її реалізацію в усіх суспільних інститутах.

Тому в освітянській практиці щодо підготовки та навчання учнів у «Новій українській школі», фахівців у закладах вищої освіти, важливо організувати навчальний та виховний процес у руслі формування рис громадянина, патріота й особистості на рівні інформаційно-інноваційного суспільства знань, де у центрі уваги повинні бути знання, осмислені за фахово-духовним принципом служіння на Божу Благодать людям і не зашкодити людям та екології. Таке служіння починається із своєї Батьківщини, сім'ї через рідні мови і державну мову. А далі, якщо воно вагоме, то і всьому людству і цьому є приклади не тільки у світі, але й в Україні. Так, перший словник із кібернетики був сформований і виданий в Україні українською мовою. Мова – це головний маркер нації, є нація – є мова.

Закон «Про Мову» (2019) потрібно свідомо і відповідно вивчати сучасній українській еліті, щоб вона сформувала національну ідею державотворення відповідно до викликів сьогодення та тих вимог, які поставлені ідеями вступу в ЄС і НАТО.

Нині більшість сфер суспільства, насамперед справоведення, наука, техніка недостатньо забезпечені українськими словниками, доповідниками, програмами. На сьогодні мовою комунікації в Україні є українська, а також рідні мови, а у системі комп'ютерних технологій переважає англійська. Тому фахівцям, освітянам, науковцям треба збільшувати рівень україномовної культури, а також англійської.

За всі роки незалежності проблема української мови є предметом спекуляції різних політичних сил, які особливо посилюються у період передвиборчих кампаній. Важливо, що в процесі освітянської практики щодо навчання учнів у школах, професійної підготовки фахівців у вищих навчальних закладах, на курсах підвищення кваліфікації необхідно розумно подавати інформаційно-навчальний матеріал про українську мову як

державну в Україні, а також пояснювати ідею Європейської хартії регіональних мов, яку було розшифровано в Україні у травні 2003 р., суть якої спрямована на досягнення оптимальності у співвідношенні між сферами та статусом функціонування державної мови та мов національних меншин [Європейська хартія регіональних мов або мов меншин, Страсбург, 5 листопада, 1992 р. – Режим доступу: www/cident/org/ua].

На сучасному етапі, в умовах внутрішньо-зовнішніх викликів, коли дуже активно проявляється на окупованих територіях України, насамперед з боку проросійських сил, російськомовна політика через пропаганду Росії. Тому мовно-культурна, інформаційна, освітня політика України щодо розширення української мови як державної має значно посилитися і популяризуватись не тільки у період навчання, але й у процесі просвітницько-фахової роботи серед громадян, опираючись на конституційне поле, на зарубіжний досвід і грамотно обґрунтовані національні інтереси українського народу щодо побудови незалежної, самостійної держави України та утвердження основ сталого розвитку демократичного українського суспільства.

Незважаючи на усі проблеми, пандемії коронавірусу, екологічної кризи, безробіття, війни, ми повинні вірити в Божу Благодать, що будемо жити і побудуємо сильну Україну для її громадян.

Практика життя підтверджує, що державна українська мова як об'єктивний природно-історично-психологічний чинник повинна в сучасній Україні сприяти забезпеченню цілісності держави, культури, армії, освіти, території, єдності громадян українського суспільства задля державотворчих змін, у межах яких освітяни своєю непосильною працею та виховним впливом покликані підготувати фахівців і молодь для подолання воєнної розрухи та прогресивних змін, учасником яких повинен стати кожен громадянин України, особливо молодь.

РОЗДІЛ 3. СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ЗМІНИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ, СПРЯМОВАНІ НА МИР І МАЙБУТНЄ

3.1. Історико-демократичний характер соціально- економічних змін у сучасній Україні

Віддайте Господові, сини Божі,
Віддайте Господові славу і честь.

Пс. 28, 1. Псалтир

Перші прояви демократизму в житті українського народу деякі дослідники знаходять уже в найдавніші часи. Це схильність до індивідуальної свободи, народовладдя в публічному житті (народне віче, вибір князя, укладання договору з ним), існування поряд з центральною владою місцевого самоврядування, зародки федеративного устрою (удільні князівства в межах однієї держави).

Незважаючи на складні часи, український народ завжди проявляв свободолюбність, повагу до людської гідності і значну міру демократизму в соціально-економічному житті та людській взаємодії.

Політична думка епохи становлення й розвитку древньоруської держави та певні елементи демократії зафіксована в «Руській Правді» Ярослава Мудрого (1015 – 1016 рр.), у «Слові про закон і благодать» митрополита Іларіона (1037-1050 рр.), «Повчанні дітям» Володимира Мономаха (1099 р.), «Повісті минулих літ» (1113 р.), «Слові о полку Ігоревім» (1185 р.) та ін.

Проте ні християнство, ні мораль, ні гуманізм, ні правові норми, які були зародком демократії, ще не стали на Русі тією основою, яка б забезпечила стабільне функціонування великої держави на гуманно-демократичних засадах.

Розвиток гуманно-демократичних традицій в Україні порівняно з країнами Заходу мав свою специфіку:

- перервність державницького процесу, чергування в українській історії періодів політичного піднесення і занепаду зумовлювали занепад і розвиток гуманно-демократичних традицій;

- гуманно-демократичні ідеї в Україні завжди підпорядковувалися соціальній та національній ідеям (хоча концепції гуманізму й демократичного правління та ліберальних прав і свобод видавалися частково мрійливо-утопічними і не мали широкої підтримки). На це потрібен був час і поява інтелектуально підготовлених патріотів.

Систему зародження основ демократичних традицій українства в XIV – XVI ст. узагальнила та поглибила ціла плеяда гуманістів: І. Верещинський, М. Смотрицький, К. Сакович, І. Потій, С. Почаський, С. Оріховський-Роксолан. Зокрема, С. Оріховський-Роксолан (1513 – 1566 рр.) назвав себе сином «українського народу польської держави». Він отримав освіту в Краківському університеті, а після навчався в найліпших університетах Європи, написав трактат «Королеві польському Сигизмунду Августу», де одним із перших у Європі розпочав розробку ідеї природного права, базованого на гуманізмі та моральній відповідальності за дії. Важливе місце у трактаті посідали проблеми ефективного функціонування державної влади, унормування відносин між світською та духовною владою. По суті, окреслювалася ідея розподілу влад, яка у західноєвропейській політико-правничій літературі поширилася лише через кілька століть.

Однак загалом доля нашої держави знаходилася під контролем Речі Посполитої, тому концепція Оріховського була теоретичним осмисленням політико-правової практики Речі Посполитої, обґрунтуванням засад шляхетської станової демократії, яка не передбачала громадянських прав і свобод нижчих станів, а тим паче їхньої участі в управлінні державою.

Козацька доба в історії України почалася наприкінці XV ст. і тривала до другої половини XVIII ст., коли було зруйновано

Запорізьку Січ. Епоха козаччини залишила глибокий слід у народній пам'яті, істотно вплинула на менталітет нації, систему соціально-економічних, політичних, національних, гуманно-моральних особистісних цінностей.

Війську Запорізькому Низовому справді були притаманні деякі риси демократичної республіки. Тут не існувало приватної власності на землю і кріпацтва; панувала формальна рівність між усіма козаками (право користування землями та іншими угіддями, участі в радах тощо). Усі органи управління були виборними, їх діяльність контролювалася Січовою радою. Характер громадських взаємин і навіть обряд обрання старшини свідчив про глибоко вкорінений демократизм козацької спільноти гуманного типу.

Однак козацька демократія не опиралася на міцний правничо-політичний фундамент, запорожці керувалися не писаними законами, а стародавнім військовим звичаєм.

2Конституція прав і свобод Запорозького Війська», укладена 5 квітня 1710 р. між новообраним гетьманом України П. Орликом і його виборцями та запорозькими козаками, віддзеркалювала високий політичний рівень української старшинської еліти, її сприйнятливість до європейської ліберальної думки.

З перших десятиліть ХІХ ст. в умовах кризи феодальної кріпосницької системи і розвитку капіталістичних відносин на українських землях почало поширюватись ідейне волелюбство, своєрідний «український лібералізм». Міцніє суто українська гуманно-народна традиція з її прагненням до індивідуальної свободи й рівності в суспільному житті.

Вершиною ж демократичної думки Київської Русі першої половини ХІХ ст. стає доктрина Кирило-Мефодіївського братства, до якого належали Т. Шевченко, М. Костомаров, П. Куліш, В. Білозерський, М. Гулак, О. Навроцький, П. Маркевич та ін. Вони були добре обізнані з передовою думкою західних учених, філософів і водночас розуміли почуття і гуманістичні прагнення українського народу демократичного типу, з якого вийшли.

Доктрина кирило-мефодіївців викладена у «Книзі буття українського народу», написаній М. Костомаровим. Книга закликала усіх слов'ян здійснити християнський заповіт і поширити суспільний лад, де пропонувалося утворити демократичні суверенні республіки (з певними елементами федерації). Братчики виступали за ліквідацію станових відмінностей між людьми, проповідували ідеї не лише правової, а й гуманно-соціальної рівності.

Ідеологія Кирило-Мефодіївського братства дала новий імпульс формуванню українського ліберального світогляду. Важливу роль у подальшому розвитку відіграли громади (суспільні об'єднання інтелектуалів, які прагнули за допомогою просвіти широкого загалу підготувати ґрунт для еволюційного переходу на європейський шлях розвитку).

У сучасних умовах це реалізація політики соціально-економічних реформ.

Перша громада утворилася в Київському університеті, куди ввійшли визначні українські науковці та політичні діячі: В. Антонович, М. Драгоманов, С. Подолинський та ін.

Особливе місце у розвитку гуманістично-демократичної української політичної думки XIX ст. посідав М. Драгоманов. Основними напрямками його політичної програми були ідеї конституціоналізму і політичної свободи в поєднанні зі свободою особистості й повагою до людської гідності. М. Драгоманов виступав за політичну децентралізацію й широке місцеве самоврядування як засіб попередження та подолання конфліктів між владою і суспільством, вважаючи демократію можливою лише за умови надання широким масам змоги брати безпосередню участь у здійсненні влади. Його відома фраза про те, що «політика вимагає чистих рук», була притаманною значній частині української політичної еліти. Формула вирішення національного питання М. Драгоманова теж була досить демократичною. Зокрема, він писав: «Космополітизм в ідеях і цілях, національність у ґрунті і формах культурної праці...усі народи, які живуть в Україні, мусять мати в усьому рівне право й однакову волю з українцями» [Липинський В.

(1926). Листи до братів-хліборобів (про ідею і організацію українського монархізму). Писані 1919-1926. Відень. – 469 с.]. М. Драгоманов поставив національну свободу в залежність від соціально-політичної та освіти.

Демократичними ідеями наповнені політичні погляди І. Франка. Його суспільно-політична концепція ґрунтувалася на принципі громадівської демократії. Майбутній устрій, вважав І. Франко ", має «базуватися на якнайширшій самоврядуванні общин, повітів і країв, складених з вільних людей і поєднаних між собою вільною федерацією, що ґрунтується на солідарності інтересів» [Франко І. (1985). Програма Галицьких соціалістів // Зібран. тв. : у 50-ти т. – Т. 45. – К. 452 с.].

Отже, можемо зауважити, що основу історичної української концепції державотворення складає гуманістично-демократичний пріоритет особистості над державою, «повна політична воля і рівність кожної людської одиниці, забезпечення її людських прав».

Початок ХХ ст. був одним із найдинамічніших періодів української політичної історії. Революційний процес у Російській імперії позначився зростанням кількості та поживленням діяльності політичних об'єднань українців, піднесенням їхньої політичної свідомості. Період національно-демократичної революції 1917 – 1920 рр. супроводжувався пошуком форм і засобів формування української державності, побудови громадянського суспільства, гострим суперництвом політичних сил.

Створена в березні 1917 р. Центральна Рада на чолі з М. Грушевським у своїй державотворчій діяльності дотримувалася демократичних принципів і гуманно-моральних традицій.

Аналіз глибинних тенденцій, соціальних завдань і стратегічних перспектив демократії в сучасній Україні вимагає насамперед вивчення політичної спадщини революційної доби. Демократичні ідеї в політичній думці України першої половини ХХ століття розробляли В. Вернадський, М. Туган-Барановський, А. Кримський, Б. Кістяківський. Вони поєднували демократію з глибоким патріотизмом, широкою європейською освіченістю і

намагалися надати відновленій Українській державі правових засад, цивілізованості, демократизму і гуманізму.

Внеском у розвиток теорії демократії є ідеї представника консервативно-демократичного напрямку В. Липинського, який опрацював теорію української трудової монархії, заснованої на засадах спадкового гетьманства і станової представницької влади. Її теоретичним підґрунтям була концепція так званої класократії, що передбачала співпрацю еліти (аристократії) і різних класів.

Систему правління класократичної аристократії В. Липинський розглядав як відкриту політичну структуру, що забезпечувала реальний плюралізм ідей і поглядів різних угруповань, можливість переходу влади від однієї аристократичної групи до іншої, що постійно поповнювалася завдяки «кращим людям» від усіх суспільних класів. Теорія В. Липинського – це консервативна концепція правової держави, де всі гілки влади незалежні і взаємно врівноважені, права особи конституційно захищені, визнано рівноправне становище представників усіх етнокультурних і віросповідних груп. Разом з тим існує спадкова влада гетьмана як стабілізуючий та впорядковуючий чинник, як засіб подолання анархічної структури.

Особливості розвитку демократичної традиції українського народу в період «радянської демократії» визначаються двома спрямуваннями. Одне із них репрезентувала українська політична еміграція, а інше розгорталось в умовах «радянської соціалістичної демократії»²

Ліберально-демократичну течію у міжвоєнний період уособлював Державний Центр Української Народної Республіки (С. Петлюра, В. Маркусь, Я. Рудницький та ін.). В основі політико-ідеологічної діяльності Центру була відданість парламентарно-республіканським і демократичним, гуманно-людським традиціям, орієнтація на досягнення Україною самостійної демократичної державності, несприйняття політичних концепцій тоталітарного напрямку.

В Україні за роки панування радянської тоталітарної системи політична думка і політична наука не лише не просунулася вперед порівняно з концептуальною спадщиною дореволюційної доби та еміграції, а певною мірою деградували. Однак «соціалістичної демократії» не було ні доктринально, ні реально (на практиці була встановлена диктатура одного класу, заперечувався принцип плюралізму, була встановлена диктатура партійно-державної номенклатури). Під час хрущовської «відлиги» на захист національної й гуманної людської гідності та особистої свободи виступили дисиденти з середовища «шістдесятників». Правові аспекти їхнього мислення і діяльності особливо посилювалися після утворення Гельсінської групи (9 листопада 1976 р.), яка мала слідкувати за дотриманням керівництвом СРСР Підсумкового документа наради.

Важливим показником становлення сучасної представницької демократії є формування багатопартійної системи. Одна з причин повільного «дозрівання» українських партій – стан політичної еліти. Україна отримала у спадщину комуністично-тоталітарну номенклатуру, якій після серпня 1991 р. вдалося рекрутувати до своїх лав більшість конформістських лідерів колишньої контреліти, вчасно змінити комуністичні гасла на «національно-демократичні» й адаптуватися до нових історичних умов.

Такий стан різко обмежив потенціал радикальних реформ, можливості ефективної діяльності демократизаційно-державних інститутів, покликаних стимулювати демократичний поступ суспільства. Сучасна владна еліта України зацікавлена у зростанні соціально-політичної активності «низів», оскільки невигідно їй контролювати розподіл власності (тепер уже й перерозподіл). Низький інтелектуальний і культурний рівень значної частини номенклатури, нестача професіоналізму і досвіду сучасного управління породжує відчуженість народу від управлінської еліти, затримує реформаційні процеси соціально-економічної сфери, уповільнює рух до демократії шляхом певного скорочення часу для вступу в ЄС та НАТО.

Історичний досвід вчить, що необхідна передумова формування громадянського суспільства та побудови демократичної держави – це наявність освіченої еліти, наділеної професійними знаннями, безкорисним патріотизмом і самовіддачею. Як відомо, Київська Русь розпалася саме через егоїзм та «шкурні інтереси» правлячої еліти, нездатної на безкорисливе служіння власному народові, руками та думкою якого творилося багатство.

Сучасний уряд під керівництвом президента В. Зеленського та його команди проводить певну зміну кадрового персоналу в урядових структурах, але на це потрібен час.

Такою ж приблизно була історія падіння царського режиму в Росії. З цього приводу влучними були думки відомого англійського романіста Герберта Уеллса, який восени 1920 р., після відвідин Петрограда й Москви писав: «Можновладцям... не вистачало ані розуму, ані совісті... покласти край розоренню країни й захопленню ласих шматків, викликаючи у решти людей небезпечне незадоволення... Вони правили й витрачали, гризлися між собою, були такі сліпі, що до останнього моменту не бачили катастрофи, яка насувалася. І потім... прийшли комуністи» [Українське суспільство (1994-2001): Результати опитування громадської думки. – Київ. : МІА «Подія». 2001. – 112 с. – С. 6].

Звернімо увагу на пересторогу соціологів і психологів, які заявляють, здійснюючи моніторинг українського суспільства, що характерним для України став негативізм як домінанта масової свідомості та доволі низьке соціальне самопочуття народу впродовж років незалежності.

Зміцнення дієздатності держави та правових чинників – основа ефективного здійснення соціально-економічних реформ сьогодення, саме на це спрямована діяльність більшості депутатів Верховної Ради останнього скликання. Європейський вибір України – складова соціально-економічних перетворень демократичного типу на інноваційних технологіях сучасності.

Світовий досвід незаперечно підтверджує, що є необхідність зростання ролі держави на найскладніших, переломних етапах реформування суспільств (часи «депресії» на Заході в 60-х та 70-х рр. ХХ ст.). Основи нинішньої економіки розвинених країн сформувалися саме у цей період. Вони утвердилися на базі державного стимулювання економічного і, насамперед, науково-технологічного прогресу, активної взаємодії держави з приватним капіталом, а також з активною участю їхніх громадян.

Важливим засобом підвищення дієздатності сучасної української держави має бути поглиблення адміністративної реформи, якій бажано надати нових імпульсів на сучасному етапі (незважаючи на війну Росії проти України) реформування в Україні продовжується. Адміністративна реформа сьогодення має бути націлена насамперед на здійснення таких заходів:

- поглиблення демократизації всіх ланок суспільного життя, передусім економічної системи;
- зміцнення базових підвалин громадянського суспільства;
- забезпечення реального розмежування влади і власності.

Влада через свою економічну політику забезпечує не тільки розробку програми реформуваль, але й її здійснення, у разі потреби коригує її відповідно до поставленої мети. Влада усіх рівнів несе відповідальність за результати реформування, а тому має протидіяти деструктивним силам.

Сучасна влада в Україні формується з особистостей, які перебувають у постійній боротьбі за мир, за існування і як люди взагалі, і як носії влади. Людина влади перебуває під постійним впливом власної недосконалості та випробовування владою, та ще й добавився воєнний стан. Дія цих чинників зростає, коли влада перебирає на себе права і не виконує свої обов'язки. У цьому випадку зникає контроль над владою, і вона набуває ознак абсолютної, тобто підпорядковує розвиток системи власному життєзабезпеченню, замість того, щоб створити умови для життєзабезпечення суспільства навіть у теперішній воєнний час, коли свідомість більшості українців спрямована на перемогу над рашистами.

На економічну політику постійно впливає економічна влада, тобто реальні власники суспільного багатства, між якими точиться постійна боротьба. Носії економічної влади з метою її найбільшої реалізації намагаються прибрати до рук політичну владу, щоб через економічну політику задовольнити особисті інтереси. На початку отримання незалежності економічні негаразди в Україні були результатом реального підпорядкування держави інтересам олігархів, котрі перетворили державні інституції на інструмент первинного накопичення капіталу. Пройшов певний час, відчуваються більш позитивні зміни в територіальних громадах.

Реформування соціально-економічної сфери та функціональної ролі держави і територіальних громад, що не підконтрольні рашистам, ефективно проявляється через соціальну спрямованість реформ, включаючи велику підмогу переселенцям та ЗСУ.

Контрасти в матеріальному становищі різних верств населення України перевищили критично припустимий рівень, який визначає поріг соціальної стабільності, проте єдність громадян сприяє певному рівню стабільності. Нинішній рівень диференціації доходів в Україні відповідає рівню соціальної диференціації країн Заходу останньої третини ХХ ст.

Головне завдання, яке стоїть перед владою України в даний час для здійснення соціально-економічного реформування, – це звільнення від залежності з боку носіїв економічної влади і підпорядкованість влади реформам. Успішні реформування може здійснити лише сильна, високоморальна влада, яка базується на духовності, професіоналізмі, гуманізмі і демократичних засадах.

До функцій держави, спрямованих на посилення і модифікацію дії ринкових відносин, належать такі: розподіл доходів між різними групами населення; коригування розподілу ресурсів з метою вдосконалення структури суспільного виробництва; організація виробництва товарів суспільного споживання; стабілізація економіки через широкий контроль за фінансовою, кредитно-грошовою діяльністю фізичних та юридичних

осіб, аналіз економічної кон'юнктури; стимулювання виробничої активності фахово підготовлених спеціалістів тощо.

Важливо наголосити на виробленні та реалізації нової фінансової стратегії в Україні, яка створювала б базові засади реформ і соціального захисту населення. У цьому контексті велику підтримку Україні в період війни надає цивілізований світ, який засуджує «путінську кліку» за її війну на території України.

Шлях реформування соціально-економічної сфери базується на демократизації суспільства. Політична демократія можлива лише на підставі всебічного розвитку демократії економічної, пов'язаної з розвитком продуктивних сил, економічним розкріпаченням особи, плюралізмом і демократизацією відносин власності.

Україні потрібна справжня демократія, але утвердження її повинно відбуватися еволюційним шляхом з урахуванням традицій і норм з нашого історичного розвитку (1710 р., Конституція П. Орлика, найперша демократична конституція у Європі).

Демократія, як і правова держава загалом, є за своєю суттю унікальним інструментом соціалізації всіх ланок суспільного розвитку, реалізації принципу справедливості, надійного захисту свободи та вільного розвитку особистості. Як відомо з досвіду інших, реалізація принципу справедливості, надійного захисту свободи та вільного розвитку особистості є важливим критерієм громадянського суспільства. Саме до цього з вірою в перемогу у війні розвивається Україна на даному етапі державотворення.

Демократичні правові чинники реформування соціально-економічної сфери в Україні почали здійснюватися згідно з вимогами вступу в ЄС. Проблема сучасної та майбутньої соціально-економічної моделі України має багато аспектів. Соціально-економічна модель зводиться не лише до вимог соціально зорієнтованої економіки, а передбачає досягнення політичної та громадянської злагоди в суспільстві на основі економічного та духовного розвитку. Це, по суті, модель

політичної, громадянської, економічної та соціальної стабільності в суспільному і державному житті, що є неодмінною передумовою забезпечення належної якості життя людини, її прав і свобод, а також демократичної розбудови самостійної держави – Україна.

У реформуванні українського суспільства активізуючу та консолідуючу роль відіграватиме європейський вибір, який Україна повинна здійснити у найближчий час при активній праці, єдності громадян України та підтримці країн ЄС. Жодна європейська держава в сучасному світі не може покладатися лише на власні сили, сподіватися на задоволення своїх національних інтересів, залишаючись на самоті з проблемами внутрішньої та зовнішньої політики. Відходить в минуле розуміння концепції державного суверенітету як нічим і ніким необмеженої влади національної держави над власною територією та своїми громадянами. Чим далі, тим більше розвиток країн Старого світу визначають процеси європейської інтеграції, які втілюються в поступі Європейського Союзу.

Серйозним еталоном соціально-економічного реформування в Україні має бути модель європейського розвитку. Тому дуже важливо осмислити шлях до Європи. Цей процес може бути поетапним, тому і постає завдання осмислення механізмів і цілей кожного етапу.

Шлях у європейську практику утвердження демократичного реформування, на який розвиненим країнам потрібно було кілька десятиліть, Україна має пройти якнайшвидше. Це справа відповідальна для українського народу перед її історією. Досвід держав, які здійснювали глибокі перетворення, засвідчує, що реальний успіх трансформаційних процесів можливий лише тоді, коли реформи та їхні результати відповідають інтересам і сподіванням широких верств населення, а тому отримують активну суспільну підтримку.

Тому для політиків і аналітиків важливо з'ясувати рівень готовності нашої еліти взяти на себе відповідальність за втілення в життя європейського курсу держави, її здатність почати та довести до успішного фіналу внутрішні перетворення.

Світ, як і раніше, визнає лише сильних, поважає тих, хто спроможний до самоутвердження, здатний захищати власну свободу та цінності. Сьогоднішнє життя та подальші шляхи демократизації суспільства потребують неупередженої оцінки трансформаційної моделі, яка сформувалася в перші роки перетворень в Україні та потребує постійних модерністських осмислень на основі інноваційних можливостей.

Основою стратегічного курсу, його базовим принципом має стати реалізація державної політики, спрямованої на єдність суспільства, запровадження інноваційної моделі структурної побудови суспільства, подолання воєнної розрухи, зростання економіки, утвердження України як високотехнологічної держави майбутнього.

Потрібна соціальна переорієнтація економіки, де головним завданням повинно стати цілеспрямоване забезпечення надійних передумов реалізації прав і свобод громадян, утвердження середнього класу – основи політичної стабільності та демократизації суспільства, значне обмеження загрозливої диференціації доходів населення та подолання бідності.

Важливим у цьому контексті є підвищення дієздатності держави. Завдання держави – створення сприятливих умов реалізації європейської інтеграції; сприяння максимальній реалізації конкурентних переваг української економіки; розвиток наукомістких галузей, створення національних компаній у відкритому конкурентному середовищі; урахування національних пріоритетів; потреби істотного посилення впливу держави на розвиток соціальної сфери; забезпечення екологічної безпеки, раціонального природокористування; посилення регулюючої функції держави у поглибленні ринкової трансформації економіки, створення для цього відповідної законодавчої бази, інфраструктури та підготовки кадрів.

Стратегічна мета діяльності уряду полягає в тому, щоб істотно знизити рівень тінізації економіки шляхом легалізації тінювих капіталів, змусити їх працювати на піднесення економіки та примноження національного багатства. Необхідними передумовами цього є створення сприятливого клімату для

розвитку підприємництва, розмежування влади, власності та фінансів, забезпечення стабільності, повноти та узгодженості законодавчої бази. Суб'єкти господарювання повинні мати всі можливості для самостійної легальної прибуткової діяльності, планування та прогнозування перспективи її розвитку.

Отже, жити і працювати за законами демократії не просто. Реформування сучасного українського суспільства має здійснюватися через демократичні ініціативи та сучасні інформаційні технології. Розвинені держави світу торували свій сучасний спосіб життя століттями. Україна має прийти до кращого життя, до демократичної держави та громадянського суспільства прискореними методами. Саме тому актуальним є пізнання історичної та сьогоденної суті демократії, інтегрованих форм навчання й виховання демократичних навичок і вмінь, які кожна людина має формувати повсякчас, щоб бути активним учасником реалізації сучасної політики суспільних реформ в Україні та здобуття перемоги над рашистами й недопуску третьої світової війни спільно з прогресивно мислячими політиками та народами світу.

3.2. Ефективна кадрова політика – основа демократичних змін

Господь дасть силу народові Свойому,
Господь спокоєм поблагословить людей Своїх.
Пс. 28, 10. Псалтир

Для сучасної Української держави однією із проблем реалізації демократичного державотворення є ефективність кадрової політики, де важливу роль відіграють елітні особистості, професіонали.

Завжди і повсюди править меншість - більшість не править, а лише виділяє свою еліту та дає їй загальні, основні вимоги та вказівки.

Доля держав визначається якістю керівної страти: успіхи держави є їхні успіхи; політичні невдачі та біди народу засвідчують бездіяльність, близорукість, а може, її бездарність і продажність представників кадрового персоналу.

Така доля усіх народів: вони розплачуються приниженням, бідами за недоліки та некомпетентність своєї кадрової верстви (еліти). Реалії життя українського суспільства цілком правдиво засвідчили колишній негативний кадровий відбір, суть якого була такою: коли ті, що стоять при владі «гірші» систематично та цілеспрямовано висувають «гірших», але відданих їм особисто чиновників. Таким був стан справ в українському суспільстві минулого (при комуністичному режимі).

У сучасній Україні поки що немає чітко сформованої національної ідеї, тобто єдиної ідеологічної, концептуальної основи функціонування держави, вона формується в процесі вступу в ЄС, але певні прогресивні зміни мають місце.

Окремі вищі державні мужі монополізували право розпоряджатися державно-національною власністю і національними досягненнями та використовували це для особистого збагачення, а не для загального добра.

На сьогодні відсутні поки що конституційні основи механізмів контролю суспільства за діяльністю державної влади. Хоча процес уже розпочався, коли почав діяти закон про «очищення влади».

Колишня відсутність механізмів і процедур вироблення важливих державних рішень та їх незалежної експертизи, а також відсутність механізмів реалізації особистої відповідальності державних чиновників усіх рівнів за якість і наслідки приймаючих рішень привели до безконтрольності влади та неефективності управління в державі. Сьогоднішні реалії це засвідчують, бо йде процес подолання недоліків.

В органах виконавчої влади довгий період була відсутня персональна відповідальність за принциповість прийняття рішень, діяла і частково ще зберігається система «кругової поруки».

Високий рівень корумпованості державних чиновників і служб парадоксально поєднувалася з їх соціальною незахищеністю, безправ'ям, залежністю від вищестоящих служб.

Поєднання в одній особі у частини державних службовців адміністративного статусу та підприємницької діяльності дискредитує саму ідею державної влади. Це свідчить про власний інтерес до влади, а не про психологію державної особи, яка на перше місце ставить державотворчі проблеми, від яких залежить доля держави та її народу.

Процес підвищення фаховості кадрової політики як інститутів державної служби, так і у громадах, повинен удосконалюватися безперервно не тільки в інтересах національно-державного розвитку, але і в інтересах українського народу.

На сучасному етапі як для управлінської практики в системі інститутів державної кадрової служби, так і в територіальних громадах, закладах освіти, основним компонентом є елітна особистість.

Особистість – соціальне утворення, яке формується у процесі взаємодії людини з умовами соціального середовища, слугує йому і собі в ньому.

Якщо вести мову про елітну особистість кадрової галузі, яку в західній науковій думці на даний час називають меритократичною, то ми повинні осмислювати її всебічно, як про це писав С. Рубінштейн (1889-1960) у відомому постулаті «цілісної особистості», а не лише її функціональної ролі, яка не розкриває глибинного світу особистості. Сьогодні цілісність трактують як стійку систему самосвідомості, волі, характеру, що реалізуються у соціальній сфері, способі життя, суспільних відносинах і в певний спосіб впливає на них.

Останніми роками в Україні структура кадрового управлінського персоналу суттєво змінюється внаслідок широкого впровадження комп'ютеризації, створення автоматизованих систем управління тощо.

На сучасному етапі багатьом установам державної служби та у територіальних громадах в Україні не вистачає кваліфікованих молодих кадрів високого професіонального рівня з належним професійним рівнем управлінської культури. Саме елітні, перспективні молоді менеджери швидко «просуваються» у своєму професійному статусі в західному світі. У такій ситуації на керівну посаду неможливо взяти неука, а це є одним із шляхів наповнення урядових структур елітними кадрами як затребуваної складової національного багатства держави.

Найважливішими рисами, які мають бути властиві елітним управлінським кадрам систем державної кадрової служби та територіальних громад, мають бути фахівці, які володіють такими психологічно сформованими переконаннями дієвого спрямування:

- вміння і бажання створювати результат;
- бажання та здатність нести відповідальність і приймати рішення з належним рівнем ризику;
- готовність починати процеси змін, управляти ними і використовувати їх в інтересах установи, організації;
- мистецтво оперативно приймати рішення;
- здатність передбачати майбутнє;
- широкий світогляд;
- відчуття ситуації;
- здатність побачити та виокремити головне;
- наполегливість;
- уміння управляти собою;
- повага до інших;
- здоровий глузд і гумор.

Звернемо увагу на таку психолого-переконливу рису елітної особистості кадрової сфери усіх рівнів як уміння і бажання домагатися результатів, бо саме це є головною метою елітного кадрового службовця системи управління інститутів державної служби та сучасних територіальних громад, що допомагає:

- перетворювати бажання в реальність;
- відчувати свою значущість;
- одержати визнання оточуючих;
- забезпечити успіх, кар'єру, створити матеріальні блага;
- виробити активну життєву позицію;
- принести задоволення та радісне сприйняття життя для себе й радість життя у колективі, громаді та суспільстві.

У зв'язку з цим дедалі більше посилюється роль науки й освіти, ЗВО, у яких для державної служби різних рівнів і громад на місцевому рівні повинні навчатися молоді люди, що мають інтерес і талант, громадянську позицію, патріотичний дух, тобто державницьку психологію, а не психологію меншовартості, від якої нічого доброго не можна очікувати.

На шляху перезавантаження мислення з метою елітизації кадрової політики в сучасній Україні необхідно сформувати нову систему, яка б зуміла використати досвід найліпших напрацювань демократичних країн та осмислити власний, відповідно до часу, історичний досвід і власних державних можливостей саме у процесі демократизації українського суспільства й готовності його бути гідним членом ЄС та НАТО.

Серйозна робота уже розпочата в Україні. Наприклад, створюються громадські школи молодих політиків, молодіжний уряд, до управлінських інституцій приходять фахово підготовлені молоді люди, зростає інтерес громади до талановитої, професійно підготовленої молоді.

Роль елітної особистості в системі управлінської культури державної кадрової служби та місцевого самоврядування у громадах важко переоцінити, оскільки від них залежить рівень управління розвитком держави, ефективність і дієвість функціонування органів державної влади, консолідація суспільства навколо національної ідеї державотворення, визначення шляхів виходу із кризового стану сучасного

українського суспільства, у якому сьогодні воно знаходиться в результаті війни Росії проти України.

У процесі перезавантаження мислення державної кадрової еліти вищого рівня то, ведучи мову про добір, виховання та висування працівників на вищі щаблі державної служби, фактично йдеться про формування вищої управлінської еліти, бо її склад постійно змінюється в цей динамічний процес демократичних перетворень та інновацій. Для успішного просування по службі, проходження кар'єрних щаблів особистості треба мати не лише морально-етичні та професійно-ділові якості, а й широкий спектр знань і високий рівень культури, духовності та відповідальності за справи в українській державі загалом.

Проте цей процес складний, потребує часу, коштів, готовності шукати відповідні механізми змін й ініціативних людей для пошуку та реалізації заданих до інноваційних програм, які мають бути людиноцентричними.

Такими завданнями є:

- формування професійної філософії та ідеології нового управління персоналом;
- розроблення національної стратегії управління персоналом відповідно до пріоритетного розвитку суспільства та європейських стандартів;
- розбудова сучасної національної системи управління персоналом та кадрової роботи, забезпечення їх відповідності потребам розвитку суспільства та інституційно-організаційної спроможності;
- формування професійно-кваліфікованої структури робочої сили відповідно до суспільних потреб, розвиток кадрового потенціалу ключових секторів економіки, промисловості, сільського господарства, освіти, науки, культури;
- інституалізація, оновлення, оздоровлення управлінської еліти, спрямування її на забезпечення

- пріоритетів розбудови успішної, демократичної держави Україна;
- створення умов для розвитку соціального партнерства, сприяння соціальному діалогу суб'єктів державної кадрової політики усіх рівнів;
 - сприяння створенню професійних груп, інфраструктури для соціальної адаптації, всебічного розвитку кадрів;
 - розвиток національної системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації конкурентоздатного персоналу;
 - підвищення престижності посад, пов'язаних із здійсненням функцій держави та місцевого самоврядування;
 - інформаційне забезпечення й автоматизація управління персоналом;
 - посилення відповідальності за вчинення корупційних діянь, культивування добродійної поведінки;
 - створення умов для кар'єрного зростання управлінського персоналу;
 - забезпечення постійного підвищення кваліфікації персоналу та самоосвіти державних службовців.

Доцільно звернути увагу й на такий факт у суспільстві: феноменальне швидке зростання інтересу до матеріальних цінностей, разом з яким губляться духовні цінності. Матеріальні збагачення при зубожінні духу зростають при втраті мудрості вибраною верствою (елітою). Згасання духовного життя особистості, зростання байдужості призводять до появи антикультурних процесів у суспільстві, ознаками яких щодо особистості є: часткова деінтелектуалізація суспільства у зв'язку з війною, пов'язане з нею катастрофічне падіння престижу професіоналізму, творчості, духовності, наукового потенціалу. Це стає стимулом виникнення явищ антикультурного плану, що є причиною для появи корупції, криміногенності, спрощення ідеалів, вузькопрагматичних цілей, спрямованості на особистісні інтереси в реалізації особистістю елітності в системі кадрової

справи в державі, у якій елітні особистості покликані бути слугами народу в сучасному проблемному українському суспільстві.

У цьому контексті надзвичайно важливу роль покликані відігравати духовенство, волонтери, освітяни, які збагачують ідеями інноваційної освіти та просвітницькою роботою серед молоді й громадян у сучасному українському суспільстві з метою єдності, згуртованості для перемоги у війні та демократичних змін в Україні.

3.3. Теорія пізнання – важливий механізм дієвого усвідомлення суті та потреб інновацій в управлінській культурі територіальних громад

Щоб стати менеджером,
потрібно починати з низу.

Винятків з цього правила немає

Г. Блок

Сучасна наукова теорія пізнання базується на таких основоположних принципах: об'єктивності, науковості, діалектичності, практичності. Виходячи із потреб практики життя, теорія пізнання – це специфічна діяльність людини з метою вивчення об'єктивної дійсності. У нашому контексті теорія пізнання – це пізнання та усвідомлення реалій управлінської культури територіальних громад через осмислення категорії «об'єкт» – «суб'єкт».

Сам процес пізнання, будучи процесом активного творчого відтворення дійсності у свідомості людини в результаті її практичної діяльності, можливий лише при взаємодії людини з явищами дійсності. Цікаве для усвідомлення те, що лише суб'єкт може визначити, що стане предметом пізнання в цьому об'єкті, тобто суті та потреб інновацій в управлінській культурі територіальної громади. Це свідчить про таку категорію суб'єкта, тобто фахівця, коли він обізнаний у

своїй галузі, охоплює не тільки когнітивні логіко-гносеологічні, але й екзистенційні, культурно-історичні та соціальні якості, що беруть участь у пізнанні. Принагідно зауважимо, що при радянській владі теорія пізнання вважалася «лженаукою», хоча в західній науці розвивалася і використовувалася.

Важливо, що процес пізнання здійснюється за класичною формулою: споглядання (наукова абстракція формування нових практичних пропозицій та умовиводів). Споглядання – початковий процес пізнання до стану процесу управління у громаді, відображення переважно зовнішніх сторін і зв'язків на основі первинного узагальнення даних. На цьому етапі вагомо, щоб система інформації відповідала адекватності стану справ управління, не містила зайвих показників, які дублюють один одного.

Феномен абстрагування сприяє проникненню пізнання у суть явищ, процесів, руху пізнання від явищ до суті, обґрунтовує цілісну рухому дійсність управлінської культури у громаді. Можна сміливо стверджувати, що саме це забезпечує більш глибоке вивчення окремих складників культури управління, а отже, – і проникнення в розуміння її суті. Важливо мати на увазі, що на стадії абстрактних уявлень можлива багатоваріантність теоретичних уявлень, суджень і висновків. Чим більша кількість суджень, тим більша ймовірність вибору оптимального рішення. Це дозволяє перейти до формування практичних пропозицій, спрямованих на удосконалення та реалізацію практики культури управління для ефективності та результативності в господарській діяльності територіальної громади.

Господарська управлінська практика і теорія пізнання – дві взаємопов'язані сторони життєдіяльного процесу, де вирішальну роль відіграє фахова відповідальна мудрість практичної діяльності управлінця, фахівця, керівника. Наука обґрунтовує усвідомлення того, що лише практика, де фахівець, виконуючи свої функції, може остаточно засвідчити істину тих чи інших знань і рішень. Це наводить на думку про вагомість і

самої практики в процесі реалізації управлінської культури в територіальних громадах українського суспільства.

У сучасній науці щодо теорії пізнання розроблено теоретичний та емпіричний рівні. На сучасному етапі розвитку суспільно-політичної динаміки, коли утверджується ціла низка інноваційних технологій, фахівці-інтелектуали покликані володіти розумінням методів емпіричного дослідження, які допомагають бути їм природовідповідальними, інформаційно-інтелектуальними перед суспільством у своїй практичній діяльності, зокрема для ефективної культури управління в територіальних громадах їх використовувати. Подаємо коротку характеристику методів емпіричного дослідження.

До методів емпіричного дослідження спостереження науковця та практика відносять:

- спостереження як цілеспрямоване організоване емпіричне сприйняття предметів, яке є первинним елементарним процесом пізнання;
- експеримент – дослідження, при якому суб'єкт пізнання ставиться у специфічні умови, що визначаються цілями експерименту;
- порівняння – у процесі дослідження невідомий досліджуваний об'єкт зіставляється з уже відомим з метою виявлення спільних і невідомих рис;
- опис – полягає у фіксуванні результатів дослідження за допомогою визначених форм спостереження;
- вимірювання – сукупність дій, які використовуються за допомогою певних засобів для знаходження числового значення вимірюваної величини тощо.

Дуже вагомо управління враховувати методи і знання про роль методів теоретичного пізнання для правильної практичної орієнтації в час викликів.

До методів теоретичного пізнання належать:

- формалізацію відображення змістовного знання у знаково-символічному вигляді;

- аксіоматичний спосіб побудови наукової теорії, при якому вона ґрунтується на окремих вихідних положеннях – постулатах, із яких логічним шляхом виводяться основні твердження теорії;
- гіпотетико-дедуктивний метод – суть його полягає у створенні системи дедуктивно-пов'язаних між собою гіпотез, із яких виводяться твердження про емпіричні факти;
- перехід від абстрактного до конкретного – полягає в русі наукової думки від вихідної абстракції через послідовні етапи поглиблення та розширення пізнання до результату як цілісного відтворення теорії досліджуваного предмета; цей рух пізнання від одиничного до загального, тут домінують такі логічні прийоми як аналіз та індукція.

Сходження від абстрактного до мислиннево-конкретного – це процес руху від окремих загальних абстракцій до їх єдності, конкретно-загального, тут переважають прийоми синтезу і дедукції.

Важливо враховувати і загальнологічні методи і прийоми (аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення, ідеалізація, індукція, дедукція, аналогія, моделювання, системний підхід).

Осмилюючи виділену проблему інновацій в управлінській культурі територіальних громад, доцільно звернути увагу на найважливіші категорії діалектики – діяльність, рух, простір і час, буття, якість, кількість, одиничне, загальне, суть, явище, зміст, форма, система, структура, причина, наслідок, випадковість, дійсність, можливість, а також звернути увагу на їх важливу роль у методиці осмислення та дослідження управлінської культури у громаді.

Осмилюючи процес дієвого усвідомлення потреб інновацій в управлінській культурі територіальних громад, варто звернути увагу і на мотивацію успішності, пов'язану з так званою «діяльністю досягнення». Діяльність досягнення

передбачає наявність певних умов. Такими умовами на думку Х. Хекхаузена, є:

- діяльність повинна залишати після себе відчутний результат;
- результат діяльності повинен оцінюватися якістю і кількістю;
- вимоги до оцінюваної діяльності не повинні бути ні занадто низькими, ні занадто високими, щоб діяльність могла завершитися успіхом і, як мінімум, не могла б здійснюватися без певних витрат часу та сил;
- для оцінки результатів діяльності повинна бути підготовлена порівняльна шкала і в рамках цієї шкали певний нормативний порядок (рівень), що вважається обов'язковим;
- діяльність повинна бути бажаною для суб'єкта і підтриманою у колективі, групі, тоді можна мати надію на успіх.

Вищевикладене наводить на думку, що людська діяльність завжди запотребувана і має сенс, коли спрямована на позитив, коли її реалізують фахово підготовлені, відповідальні спеціалісти на добро людям.

Теорія пізнання теж є творенням мислячими, талановитими науковцями, яким Господь Бог відкриває дорогу до пізнання світу для щасливої реалізації Його мудрості.

Людська ж мудрість часто використовується «політиками-нечестивцями», думаючи про себе, що шляхом тероризму, війн, людських смертей вони є «вершиною усього земного», не думаючи, що за всю підлість доведеться відповідати перед людством і Господом Богом. В даному контексті дуже вдало висловився Буковинський поет-мудрець Омелян Лупул [Лупул О. В. Я птах неперелітний. Лірика / О. В. Лупул: вступ. ст. А. Г. Григорчук. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2021. 462 с. – С. 55].:

Будь мудрим у слові, у праці, в бою.
Та з хитрістю мудрість не сплутай свою,
Бо мудре – то виправить, хитре – не витре
Життєву помилку твою.

3.4. Інновації в управлінській культурі територіальних громад

Інновації в управлінській культурі
є не що інше, як фахове спрямування людей
на ефективну працю.

Лі Якокка

Змінюється світ, а разом з ним стали відчутні серйозні суспільно-політичні впливи інновацій науки й освіти на сфери практичної діяльності людини, зокрема в різних сферах життєдіяльності територіальних громад.

Згідно з Положенням про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності, затвердженим наказом МОН України від 7.11.2000 № 522, освітніми інноваціями є новостворені (засновані) або вдосконалені освітні, навчальні, виховні, психолого-педагогічні та управлінські технології, методи, моделі, продукція а також технічні рішення в галузі освіти, що значно підвищують якість, результативність та ефективність освітньої діяльності.

Інтенсивні процеси цифрової глобалізації на сьогодні вимагають від сучасної людини нового типу мислення, яке допоможе адаптуватися до регулярних соціальних змін, генерувати нові ефективні ідеї а також комплексно аналізувати інформацію та давати їй об'єктивну оцінку на предмет практичного застосування для життєдіяльності. Саме така динаміка відводить індивіда на усвідомлення потреби уміння мислити аналітично, що є важливим фактором сучасного освітнього простору. Це потрібно для опанування індивідом, фахівцем різного спрямування ключових компетенцій, необхідних для комфортної соціалізації та особистісної ідентифікації.

Підготовка фахівця до усвідомлення інновацій в управлінській культурі різних напрямків діяльності в територіальній громаді – справа важлива та архіактуальна, особливо у цей складний період, який його долають українські громадяни під час війни Росії проти України, починаючи з 24 лютого 2022 р. по даний час – лютий 2023 р.

В освітньому процесі інноваційні методи визначають як нововведення у зміст, форми, підходи, цілі та завдання навчально-виховного процесу, спільної взаємодії учителя і учня, викладача і студента. Досить цікаво, по-сучасному осмислено вагомість інноваційних технологій в освіті, відповідно до вимог сучасного інформаційного суспільства освітянами Томаш В.В. і Никирса І.І.

Важливо, що процес професійної підготовки управлінців усіх рівнів і спрямувань освітянами покликаний мати спрямованість не тільки на сьогодення, але і з вірою у перемогу над «путінською клікою» і практичною спрямованістю на подолання розрухи, психологічного стану не тільки постраждалих, й усіх громадян України на успіх і нормальне життя, повернення людей на свою територію з інших країн та регіонів України.

Сучасний процес управлінської культури полягає у розширенні професійних, управлінських, соціальних економічних знань, більш поглибленого вивчення інформаційних технологій та іноземних мов, а також упровадження креативних методик навчання, за принципом «створи», замість принципу «повтори», де компонент «знання» визначає компонент «уміння».

Для ефективної реалізації управлінської культури у територіальних громадах необхідним елементом управлінців є емоційна компетентність. Людина в управлінні завжди відіграє визначальну роль, бо справжню історію людства творять саме люди, підкоряючись при цьому об'єктивним законам суспільного розвитку і поступово розширюючи простір для самодіяльності та самореалізації на користь людині.

У представницьких органах влади реалізація соціальних проєктів, зокрема в управлінській культурі, неможливо без взаємодії із людьми – жителями даної територіальної громади.

Для цього у територіальній громаді повинна проводитися фахово-просвітницька робота з громадянами. Така соціальна мобілізація жителів територіальних громад створює здатність і уміння управляти власними емоціями і на цій основі здійснювати конструктивно комунікативну взаємодію з іншими. Так звана «емоційна освіченість», що базується на таких основних складниках:

- самосвідомість, тобто оцінювання власних емоцій та розуміння їх у будь-який момент часу;
- самоконтроль, тобто контроль власних емоцій, зокрема як позитивних, так і негативних;
- самомотивація, уміння пробуджувати чи стримувати емоції залежно від обставин;
- емпатія, тобто співчутливе ставлення до емоції інших людей та налаштування на позитив тощо.

Саме тому у цей складний час війни Росії проти України для людей українського суспільства у процесі реалізації позитиву в управлінській культурі територіальних громад важливу роль відіграє і резонне лідерство. Суть лідерства – це здатність керувати та заохочувати колег, підлеглих і партнерів діяти для досягнення мети. У даному контексті лідер виконує низку завдань:

- передбачає майбутні ситуації та спільно з підлеглими й зацікавленими сторонами розробляє стратегію запобігання та подолання проблем;
- проявляє власний ентузіазм для того, щоб надихнути інших на досягнення мети;
- демонструє розуміння пізнання інформації про проблему з метою ефективного її розв'язання;
- вміло змінює механізми дії, у разі потреби, використовуючи інновації задля успіху;
- дає можливість розв'язувати проблему підлеглим, якщо вони професійно спроможні та спрямовує їх до інтересу приймати професійно самостійне рішення тощо.

У сучасних розвинених країнах програми реалізації лідерства в управлінській культурі спираються на інтерактивні методики навчання дорослих і носять практично зорієнтований характер: обмін досвідом, проведення різних короткострокових заходів за участі запрошених осіб (практиків і керівників); обговорення актуальних питань; надання індивідуальних консультацій, наставництва тощо.

Відповідальність керівників за належне ставлення та управління людськими ресурсами вважається однією із ключових функцій лідерства в управлінській культурі. Наприклад, у Канаді управління людьми здійснюється відповідно до стратегічних урядових документів, з дотриманням визначених цінностей та принципів, як-от: служіння громадськості, повага до людини, етика поведінки, розвиток команд, партнерство тощо.

Важливою складовою управлінської культури в територіальній громаді є організаційна культура. Організаційна культура виступає стратегічним фактором розвитку діяльності організації. Вона сприяє розумінню організації, функціонування її у контексті того, що відбувається, чому саме так відбувається. Управління організаційною культурою починається з визначення бажаних характеристик організації, які відповідали б викликам, що стоять перед організацією, місії та цілям організації.

Аналіз організаційної культури виявляє суть процесів, слугує лакмусовим папірцем дієвості офіційно проголошених цінностей, правил і норм, виявляє фальшиві декларації керівництва, показує, що є насправді, щоб приймати відповідно професійне рішення.

Оскільки організаційна культура однієї групи людей відносно незалежна, відрізняється від інших (різні професійні напрямки), то на даний час (час інноваційних технологій) фахівці визначають можливість існування підгруп з різною культурою. Співіснування різних культур може бути також різним, у тому числі і конфліктуючим, і взаємодоповнюючим.

Це означає, що в межах територіальної громади, у різних структурних підрозділах, організаціях, які мають відносну

самостійність, можуть формуватися специфічні організаційні культури. У час глобалізації, розвитку інформаційного суспільства, посилення взаємодії культурного обміну на різних рівнях вимагає від керівників (управлінців) фаховості, відповідальності за стан управлінської культури, зокрема своєї команди та організації щодо управління організаційною культурою.

Осмилення досвіду розвинених країн світу та власне вітчизняного досвіду дає можливість виділити низку механізмів управління організаційною культурою, а саме:

- реакцію керівників на важливі події, випадки, кризові стани;
- продумування моделювання ролей, навчання та інструктаж;
- реалізація ефективної системи винагород і підвищення статусу;
- осмилення критеріїв прийому на роботу, відбору та просування по службі;
- затвердження інновацій та загальнолюдських цінностей, базованих на духовних повчаннях;
- введення інноваційних надбань шляхом спланованих заходів;
- уміле використання інновацій, певної системи цінностей як основи для ілюстрації показників роботи окремих співробітників і підрозділів організацій територіальних громад;
- реалізація зворотного зв'язку з працівниками шляхом неформального спілкування з фахово-творчими особистостями;
- проведення регулярних творчо продуманих нарад, зустрічей з колективом;
- проведення експертних соціологічних опитувань у колективі з метою аналізу громадської думки щодо аналізу проблем і нових ідей та інше.

Вищевикладене засвідчує динаміку суспільно-політичного життя, його проблемність, вимоги освіченості, окремі досягнення, кризовість, критичність мислення, – усе це потребує прозорості, справедливості, поваги до людини, верховенство

права, збереження миру, захисту навколишнього середовища й організації життя людини за научінням Господа Бога: «Не зашкодь!».

3.5. Фахове осмислення економічного аналізу як обґрунтування демократичної стратегії ефективного розвитку територіальних громад

Ти ніколи не розв'яжеш проблему,
якщо думатимеш так само, як ті люди,
котрі її створили.

А. Ейнштейн

Створення ефективної системи розвитку територіальної громади потребує фахово осмисленого економічного аналізу, який покликаний забезпечити гнучкість у підготовці та прийнятті управлінських рішень, можливість реалізації управлінських рішень з метою компетентно-ефективного швидкого використання інновацій та адаптації громади до ринкових відносин сьогодення.

Це вимагає перегляду низки основ економічного аналізу як наукової бази для прийняття управлінських рішень. Як відомо, прийняттю будь-якого рішення передують аналітичні розрахунки. Це свідчить про те, що кожен керівник, економіст будь-якого економічного напрямку у громаді повинен володіти сучасними підходами аналізу, тобто мати аналітичні компетенції. Сьогодення інноваційного розвитку щодо компетентнісного підходу потребує глибоких знань, теоретичних та організаційних засад, методології економічного аналізу, базованих на інноваціях, бо це основа зростання конкурентоспроможності виробництва будь-якої сфери в сучасній територіальній громаді України, яка покликана долати ще ті економічні негаразди, які у певній мірі створила війна Росії проти України.

Аналітичне мислення особливо важливе для креативності кожного фахівця в контексті генерації нової ідеї, яка має базуватися на глибокому розумінні ситуації й розумінні умов її

трансформації на прогресивні зміни та подолання викликів тощо.

У сучасних умовах динамічно змінного ринкового середовища в територіальних громадах необхідні стратегічні зміни підходів і до управління – від управління функціональними підсистемами й окремими бізнес-проектами до управління на основі компетентнісного підходу. Компетентнісний підхід у роботі фахового персоналу сьогодні (в територіальних громадах) замінив традиційний – «професійно важливі якості» в системі місцевого самоврядування.

Виникає практичне запитання: «Що вкласти в зміст сучасного економічного аналізу?» Зміст економічного аналізу – комплексне та взаємопов'язане вивчення процесів і явищ економічної системи, діяльності підприємств та їх структурних підрозділів, визначення на цій основі причинно-наслідкових зв'язків і тенденції розвитку з метою обґрунтування ефективних управлінських рішень відповідно до обставин в економічній сфері територіальної громади.

В умовах динамічних змін суспільно-політичних процесів серед різних типів економічного аналізу звернемо увагу на **оперативний аналіз**. Суть його полягає в неперервному дослідженні об'єкта, спрямованого на оцінювання, діагностику та пошук нових можливостей у досягненні мети, формуванні нових критеріїв для переорієнтування (коригування) оперативних планів у випадку змін впливу зовнішнього та внутрішнього середовища, з метою вироблення дієвих, ефективних управлінських рішень в умовах визначеності та невизначеності. Дуже вагома у даному контексті також діагностика причин, які зумовлюють відхилення показників від передбачуваних параметрів, зважаючи на зовнішню визначеність, невизначеність, конфлікт і ризик; вироблення ефективних управлінських рішень; забезпечення гнучкості управління тощо.

Фахове осмислення економічного аналізу з метою ефективного розвитку економічної сфери територіальної громади вимагає уваги до послідовності розвитку господарського процесу: дослідження змін зовнішнього середовища; аналіз

ринку; аналіз забезпеченості ресурсами; аналіз дотримання технологічної дисципліни; аналіз використання ресурсного потенціалу; аналіз виробництва продукції; аналіз витрат на виробництво; аналіз фінансових ресурсів; аналіз розрахунково-платіжної дисципліни; аналіз ефективності господарювання.

Дуже важливо звернути увагу на те, що якість і своєчасність аналітичних оцінок залежить від фахової підготовки та оцінок тих, хто здійснює аналіз (економічна, маркетингова, технологічна, інженерно-технічна служби, установи та керівники структурних підрозділів й самі працівники).

Виходячи з того, що функціонування територіальних громад в Україні – нова парадигма життєдіяльності, то вагомо наголосити на ідеях перспективного формування економічного аналізу, пов'язаних з новими запитами ринку і на зміну в оточенні (вступ України в ЄС); появою нових запитів за зміною позицій споживача; посиленням конкуренції; орієнтацією процесу управління на довгострокову перспективу; складністю організаційної структури управлінської культури і необхідністю зосередження зусиль на виконанні перспективних завдань, зокрема подолання в Україні післявоєнної розрухи (з вірою у перемогу над рашистами, які вторглися в Україну з метою її підкорення, щоб освіченість, працьовитість та морально-духовної ментальності сучасної політичної української нації-держави, що слугувала Росії та створювала російській державності імідж у світовій цивілізації на толерантність, інноваційність, духовність, служити людям і Богові, чого і на цей час Росія не спромоглася продемонструвати світові). Як свідчать реальні факти засобів масової інформації, рівень довіри до Росії, її заяв і позитивних рішень російських урядовців щодо мирних угод негативний, бо жодної обіцянки не виконали або пояснюють антифактами (дезінформацією). Дуже мудро з цього приводу висловився Юрій Андрухович: «Росія вважає, що рятує світ, убиваючи його». Чехія, яка головує у Раді ЄС, закликала Європейський Союз створити міжнародний трибунал у справі про вторгнення Росії в Україну.

Осмилюючи проблеми економічного аналізу з сучасних позицій комплексного підходу, важливо враховувати, що комплексний економічний аналіз – це сукупність певних визначених принципів, методів і способів узгодженого, всебічного вивчення господарської діяльності в територіальній громаді, яке підпорядковане єдиній меті і проводиться в єдиному проміжку часу.

Особливу увагу в осмисленні комплексного підходу на сучасному етапі, в процесі прагнень до ефективної діяльності територіальної громади, важливо враховувати логіку послідовності:

- визначення мети, завдань дослідження об'єкта;
- обґрунтування системи синтетичних і аналітичних показників, що характеризують об'єкт дослідження;
- осмислення й обґрунтування факторів, що впливають на зміни результатів;
- визначення періодичності та часу здійснення аналітичних оцінок;
- збір і підготовка необхідної інформації;
- підбір засобів і методів для економічного аналізу;
- обґрунтування організаційних етапів проведення аналізу та розподіл обов'язків між службами підприємств громади;
- оформлення результатів аналізу та їх оцінка;
- оцінка і підрахунок економічного ефекту як наслідок аналізу.

Такий підхід вимагає системного аналізу, бо комплексне економічне дослідження господарської діяльності у територіальній громаді передбачає осмислення її як системи з науково-практичної точки зору.

У процесі економічного аналізу з метою обґрунтування демократичної стратегії ефективного розвитку територіальної громади дуже важливий практичний досвід діяльності (евристичний метод, що базується на використанні досвіду інтуїції фахівця та його творчого мислення). Тут можемо додати

і надбання практичної діяльності у сфері економічних досягнень певних галузей розвинутих країн світу та досягнень окремого спрямування сучасних вітчизняних територіальних громад, яких на кінець 2021 р. нараховувалось біля тисячі.

Отже, осмислюючи проблеми економічного аналізу, ми зупинилися на окремих напрямках. Наголошуючи на їх архіактуальності, треба усвідомити, що це система раціональних, скоординованих дій у процесі реалізації в громаді, які потребують фахово-інноваційного підходу в системі динаміки суспільно-економічного процесу.

3.6. Лідерство в роботі посадових осіб держави та фахівців місцевого самоврядування

Праця на громаду, то чеснота,
яка цінується як Богом, так і людьми.
Митрополит Андрей Шептицький

Сучасний стан розвитку українського суспільства вимагає пошуку найефективніших важелів та інструментів організації підготовки та перепідготовки кадрів з метою посилення ефективності в роботі посадових осіб і фахової спроможності органів місцевого самоврядування.

Таким суспільним феноменом, що сприяє ефективному суспільному розвитку, є лідерські якості кадрів будь-якого рівня. Лідерство як ціннісний чинник присутнє там, де є соціальні інститути, влада, продумана організація, фахово підготовлені люди.

Лідером не можна стати в ізольованому середовищі, тому й правомірна теза, що лідерство пов'язане з пошуком оптимальних, ефективних способів реалізації публічної діяльності та управління у суспільних нішах, зокрема, в органах місцевого самоврядування. Саме тому запотребоване лідерство на державній службі. Лідерство є важливою цінністю державної кадрової служби в усіх демократичних суспільствах. Лідерство –

потреба часу для реалізації державотворчих процесів в Україні у процесі модернізації суспільства шляхом реформ з метою прискореного вступу України в ЄС і НАТО.

У сучасному трансформаційному українському суспільстві є низка таких викликів, як кризові стани усіх суспільних галузей, особливо прояви корупції, бюрократії, що запотребували очищення влади будь-якого рівня, зокрема посадових осіб і представників місцевого самоврядування, які заплямовані негативними вчинками.

Життя – це постійні зміни, успіхи та подолання суперечностей, які переживає увесь світ, сучасне транзитне українське суспільство, посадові особи та представники місцевого самоврядування особливо. Настав час, коли кадрова політика має перестати бути закритою сферою для суспільства, має припинитися призначення на керівні посади непрофесійних працівників, яких підбирали за гроші, через знайомство, кумівство, телефонні дзвінки тощо. Становлення результативного й ефективного державотворення можливе лише за врахування умов та особливостей часу, досвіду, власного та передових країн світу, де управляє переважно меритократія, що не було практикою в Україні. Із заявою про вступ в ЄС і НАТО Україна розпочала активно долати негативи в урядових інститутах усіх рівнів.

Забезпечення органів місцевого самоврядування спеціалістами-фахівцями високого рівня професійної підготовки – це складний безперервний процес, який передбачає удосконалення кадрової політики, спрямованої на послідовне здійснення низки науково-дослідних, організаційно-управлінських, політичних та законодавчих дій, які вимушені враховувати суспільну динаміку змін, виклики глобалізації, а також стан у суспільстві, війну Росії проти України. Велика кількість фахівців стала на захист Вітчизни, поповнила ряди ЗСУ, а ще частина мігрувала в інші країни.

Для досягнення ефективності та результативності лідерських позицій посадових осіб і фахівців представників місцевого самоврядування в процесі перезавантаження мислення на

високий рівень управлінської культури і лідерства з урахуванням європейських стандартів, посадовим особам та представникам місцевого самоврядування надзвичайно важливо поставити та реалізувати такі завдання відповідно до сфер діяльності та ціннісного виміру суспільного розвитку: у *соціальній сфері* – досягнення високого рівня розвитку професійного, інтелектуального та морального стану власного та, взагалі, людського потенціалу країни; сприяння підвищенню рівня добробуту населення щодо професійної самореалізації, гідного рівня добробуту населення, оплати праці та організації умов її здійснення; в *інституційній сфері* – нормативно-правова забезпеченість, спроможність інститутів кадрової сфери до вдосконалення управління персоналом і кадрової роботи на базі вітчизняних вимог та стандартів ЄС; в *економічній сфері* – забезпечення всіх галузей суспільного виробництва висококваліфікованими кадрами, зростання економічної могутності регіонів, підвищення рівня добробуту населення та зменшення витрат, які забезпечують ці досягнення; на *загальнодержавному рівні* – розбудова елітної системи державної кадрової політики й управління нею на засадах реалізації норм права, соціального діалогу та партнерства, як це зроблено в країнах ЄС.

Перезавантаження мислення в системі інституційної спроможності щодо кадрової політики в урядових інститутах та органах місцевого самоврядування з метою ефективної її реалізації вимагає вибору відповідних шляхів, які можуть реалізувати особистості – лідери. Такими шляхами повинні бути:

- розроблення механізмів залучення до роботи висококваліфікованих фахівців, з успішних підприємців, здібних випускників вищих навчальних закладів;

- добір професійних кадрів, які мають досвід роботи на посадах нижчого рівня у відповідній сфері державної служби;

- високі моральні якості осіб, які залучаються до управлінської діяльності, з метою запобігання можливих

проявів корупції, бюрократичної тяганини серед посадових осіб і представників органів місцевого самоврядування;

- запобігання конфліктам інтересів і вдосконалення процедури дисциплінарного впровадження;

- підготовка цільових науково-практичних досліджень у сфері розвитку людського потенціалу органів місцевого самоврядування;

- підготовка та професійний розвиток рис лідерства посадових осіб, здатних забезпечити ефективність державної кадрової політики у сферах місцевого самоврядування та лідерство в процесі проведення адміністративної й економічної реформ у регіонах.

Ціннісними складовими лідерства посадових осіб держави та й органів місцевого самоврядування є: професіоналізм, творчість, партнерство і повага, вивчення і впровадження передового досвіду та передових світових і вітчизняних практик, новаторство та далекоглядність, стратегічне мислення тощо.

Лідерство – процес, за яким спостерігає багато людей як у столиці, так і на місцях, не тільки в установах, але й у суспільстві загалом, що проявляється у вигляді слухів через спілкування та засоби масової інформації. Тому основне завдання лідера, посадової особи та органів місцевого самоврядування – передати лідерські навички підлеглим, бо успіх приходить тоді, коли і підлеглі вмотивовані самі бути лідерами. Цього вимагає процес суспільно-політичних змін і демократизації, як в органах місцевого самоврядування, так і в сучасному українському суспільстві загалом.

Посадові особи державних інститутів, представники органів місцевого самоврядування несуть відповідальність за забезпечення відкритості, прозорості, справедливості у процесі спілкування та реалізації стратегії управління персоналу на основі таких критеріїв як: знання, уміння, компетентність та інноваційних підходів.

Проблема лідерства в суспільстві, державних інститутах серед посадових осіб і представників місцевого самоврядування,

окремих робочих групах була, є і буде саме тому, що потреба посилення інституційної спроможності органів місцевого самоврядування сьогодні найбільш значима для побудови громадянського суспільства, тому важливо, щоб посадові особи будь-якого рівня та представники місцевого самоврядування були прикладом високої самоорганізації в роботі і взірцем загальнолюдських цінностей для всіх громадян, особливо місцевих громад.

Професійний авторитет посадової особи-лідера базується на тому, що вона організовує свою діяльність відповідно до інтересів і потреб громадян через процес сприйняття результатів своїх дій і відповідальності за них на основі людської етики, компетентності й особистісно-індивідуальних властивостей. Посадова особа, представник органів місцевого самоврядування – це певний соціальний статус особистості, якій дають владу та зобов'язують її виконувати не лише посадові функції, а й утверджувати певні моральні обов'язки, несучи відповідальність, і так утверджувати авторитет керівника чи фахівця. Щоб зміни на місцевому рівні, у державі, суспільстві були успішними, потрібні лідери, які формують і вносять ці зміни. Лідерів бажано виховувати у процесі професійної підготовки кадрів узагалі для державної служби, де провідну роль покликано виконувати вищі, фахові навчальні заклади, де читають відповідні курси про лідерство, елітизацію державної кадрової політики, тому сучасні освітяни повинні використовувати нові інтерактивні форми навчання (тренінги, лекції-діалоги, круглі столи, брейн-ринг та інше), за допомогою яких можна формувати інтерес до лідерства.

Враховуючи проблемний стан розвитку демократичних змін в українській державі, через перезавантаження мислення й елітизацію державної кадрової політики усіх регіонів, у системі державної служби й органів місцевого самоврядування запотребовано лідерство як важливий фахово-професійний чинник для управління людськими ресурсами з метою забезпечення ефективності та результативності роботи

посадових осіб держави та фахово підготовлених представників місцевого самоврядування.

3.7. Молодь – основна сила здійснення української мрії – майбутньої, взірцевої держави, захисника народу

Та прийде час, і ти огнистим видом
Засяєш у народі вільних колі,
Труснеш Кавказ, вбережешся Бескидом,
Покотиш Чорним морем гомін волі
І глянеш, як хазяїн домовитий,
По своїй хаті і по своїм полі.

Іван Франко
«Мойсей», 1905 р.

Процес реалізації української мрії про майбутню суверенну, правову, демократичну, соціально зорієнтовану державу сьогодні органічно пов'язаний із молоддю, більшість якої фахово підготовлена та патріотично налаштована, бере участь в захисті Вітчизни в різний спосіб – участь у Збройних Силах України, волонтерська діяльність, праця в установах, навчання (не виключаючи міграцію) тощо.

Для сучасної України, яка перебуває у стані війни Росії проти України, саме на території України, національні інтереси українського народу щодо безпеки самозбереження, зокрема молодого покоління, пріоритетні як на цей час, так і на майбутню перспективу розвитку української суверенної, незалежної держави в межах її територіальної цілісності.

Сучасне молоде покоління України повинно усвідомити суть концепції національної безпеки сьогодні і на перспективу:

- боротися, захищати, вірити в перемогу над «путінською клікою» і мир в Україні;
- сприяти забезпеченню державного суверенітету, територіальної цілісності та недоторканих кордонів;

- сприяти національній згоді, політичній та соціальній стабільності, гарантуванню прав української нації та національних меншин в Україні;
- брати активну участь у створенні громадянського суспільства, підвищення ефективності державної влади та місцевого самоврядування в територіальних громадах;
- осмислювати з інноваційних позицій сьогодення розвиток демократичних інститутів, прав і свобод людини, враховуючи досвід правових засад країн ЄС і країн «золотого мільярда»;
- брати активну участь у створенні соціально зорієнтованої економіки та успішного її розвитку;
- брати активну участь у просвітницькій роботі серед громадян України щодо забезпечення екологічно та технічно безпечних умов для життя людей у цей складний воєнний час, коли в окремих регіонах спостерігаємо розруху та заміновані території;
- працювати над власним інтелектуально фаховим потенціалом щодо збереження та підвищення науково-технічного розвитку України;
- вивчати й осмислювати проблеми зміцнення генофонду українського народу, його фізичного і морального здоров'я та інтелектуального потенціалу;
- сприяти демократичному розвитку української нації, формуванню історичної свідомості молоді та національної гідності українських громадян;
- працювати над усвідомленням людської гідності громадян України, активізуючи їх до праці, освіти впродовж життя та подолання туги і песимізму, викликаних війною росії проти України та великих економічних, людських втрат й інвалідність;
- культивувати серед громадян, особливо молоді, потребу подальшого культурного розвитку, релігійної самобутності громадян усіх національностей, пізнаючи

Боже научіння (вивчаючи Біблію, Святе Євангеліє та інші духовні шедеври, які визнані у світі для чесного, відповідального перед своєю совістю і Богом життя).

«Людина нашого часу, – писав Євген Сверстюк – пройшла цілу революцію відчужень, селянство ще й досі не отямилось від ланцюгового розпаду старих форм життя і майже біблійних випробувань, з яких кожне слово саме по собі – історичне. Відчуження землі. Відчуження продуктів праці. Відчуження релігії, звичаїв і вірувань. Відчуження мови» [Євген Сверстюк (1970). Собор у риштованні, К., – 173 с.].

Змінити світ для кращого життя людей – надзвичайно вагоме завдання сучасної молоді та відповідальної освітянської еліти і духовенства шляхом научіння на історичних фактах та фактах буденної практики – «подальше від зла, усвідомлюючи загально визнаний принцип: «з добром до людини!»

Особливістю сучасної української молоді є те, що вона сформувалася переважно в умовах, коли існує вже незалежна Українська держава, коли її національний розвиток тепер сприймається не як переконання купки дисидентів, а як домінуюча у суспільстві ідеологія. Більшість соціально активної молоді спрямовує свою активність на підтримку й розвиток Української держави, на реалізацію принципів, які покладені в основу національного, демократичного соціально-політичного розвитку, що стимулюється ідеями вступу України в ЄС та НАТО (уже в 2023 р.).

При усіх складнощах світового розвитку, глобалізації, воєнного стану в Україні, молода особистість має усвідомити відповідальність за свою державу, її подальший прогресивний розвиток, здатність молоді до свідомого та ефективного функціонування в умовах ускладнення відносин, зростаючої комунікативності життя та інформаційної насиченості. Молодій особистості необхідно бути толерантною до інших народів, культур, традицій, віри, мови. Тому сучасна реформа освіти вимагає від освітян, педагогів навчати молодь співжиттю з іншими людьми і структурами суспільними, формувати готовність дотримуватися вимог поваги, культури та

плюралізму думок. Світоглядними принципами молоді особистості мають бути «єдність у розмаїтті» та «домовленість замість протистояння».

Для майбутньої ефективної перспективи утвердження демократичних засад в Україні освітяни покликані разом із батьками, духовенством формувати у процесі навчання в школі засади не підсвідомого патріотизму, а духовно осмисленого патріотизму, який поєднував би любов до рідної землі, свого народу, нації, Батьківщини, поваги до інших народів. У цьому процесі велику роль відіграють культурологічно-традиційні чинники: звичаї, обряди, бережне ставлення до природи тощо.

Важливою складовою виховання молоді на цей час є формування таких гуманістичних моральних рис: доброти, уваги, чуйності, милосердя, совісті, чесності, правдивості, працелюбності, терпимості до людей, поваги до своїх батьків, роду. Моральна свідомість дає змогу молодій людині усвідомлювати ту межу моральної поведінки, за якою починається аморальні й протиправні вчинки. Високоморальна свідомість стимулює соціально-ціннісну поведінку, застерігає від правопорушень тощо.

Надзвичайно важливим складником виховання молодого покоління, починаючи з юних літ є мотивація дитини до праці, а подальше – в період повноліття та набуття професії навчати молоду людину усвідомлення життєвої потреби трудової активності та творчої реалізації себе шляхом сучасних впливових потреб – ініціативи, підприємництва, конкурентоспроможності й ефективної самореалізації себе в ринкових умовах. Таке усвідомлення себе молодію особистістю себе є для українського суспільства дороговказом на перспективу України як сильної, економічної держави, гаранта громадянського миру і злагоди, яку поважатимуть її громадяни, зникне інтерес працьовитої, інтелектуально-фахової людини до міграції в інші країни, де на цей час перебуває біля 7 млн. чоловік (не тільки через війну Росії проти України, але і через високий заробіток і нормальне самопочуття – задоволення від праці).

Вищесформовані ідеї наводяться на вагомість у процесі навчання та виховання молоді освітянам і науковцям тому, що пріоритетним напрямом вітчизняної освіти, науки і практики є особистісно спрямоване виховання національно свідомого громадянина – патріота України, людини громадянського суспільства та правової держави, зорієнтоване на загальнолюдські цінності та високі світові культурні стандарти і здійснення української мрії сьогодні із спрямуванням у майбутнє.

Сучасне виховання набуло нових рис і напрямків, а саме:

- у центрі виховного процесу висока цінність інтелектуальної людини та її життя, а не «існування з протягнутою рукою»;
- процес виховання молоді здійснюється в контексті загальнолюдської та національної культур, що формує шлях до сучасних вершин у цивілізації, ментально забарвлений, неповторний;
- межі виховання охоплюють навчання, освіту, інноваційні науки та психології;
- головна відмінність виховання сьогоднішнього від учорашнього у світовому контексті полягає в гармонійному поєднанні інтересів особистості (вільний саморозвиток) і збереження суспільно соціалізованих людей (держави, нації), забезпечуючи країні гідне місце в цивілізованому світі.

З метою творчого, ефективного впливу на процес виховання, навчання та фахової підготовки молоді освітянам бажано більш активно використовувати виховні інновації, нові технології впливу на батьків, молодь і засоби масової інформації, новітні ідеї науковців, медиків і психологів.

Незалежно від суб'єктивних уявлень молодих людей про обставини, в яких вони живуть (вони в сучасній Україні надзвичайно складні), безвідносно до спроможності очікування з можливостями українського суспільства такі уявлення великою мірою визначають індивідуальну та колективну поведінку молодих людей як у ставленні до стану розв'язання окремих проблем, так і до

державно організованого суспільства, яке ці проблеми розв'язує чи не розв'язує.

Національне багатство будь-якої держави є продуктом наполегливої праці її народу. Тож формування ставлення молоді до праці як першооснови людської цивілізації, головного чинника існування та розвитку будь-якого суспільства – один із найважливіших загальнодержавних пріоритетів української нації. Цей пріоритет слугує основою соціалізації молоді, формування у неї почуття відповідальності за стан справ у суспільстві, саме тому є необхідність залучення молодих людей до трудових відносин і процесів.

Спостерігаючи за сучасними обставинами та станом українського суспільства, можна послатися на думку людей, що сьогодні: більш-менш нормально живуть ті, хто працює; не можуть знайти роботу тільки ледачі. У народі історично склалася думка, що «працездатна людина сама має відповідати за свій добробут». Хоча на лютий 2023 р. в Україні налічувалося 2,5 млн. безробітних. Причини цьому різні.

Важливим складником успішної соціалізації молоді є представлення соціокультурних надбань попередніх поколінь. Освіта як суспільний інститут – неодмінна умова розвитку цивілізації. У кожній країні освіта має національну специфіку, однак століття інновацій вплинуло на освіту, розвивається мережа закладів нового типу: гімназії, ліцеї, школи з поглибленим вивченням окремих предметів тощо.

В Україні у процесі реалізації конституційної норми про обов'язковість загальної середньої освіти спостерігається зростання контингенту учнів у середніх класах; важливим напрямом підвищення рівня освіченості випускників шкіл стало їх залучення до досягнень інформаційних та комп'ютерних технологій. Нові суспільні умови стають усе більш потужним стимулом до підвищення освітнього рівня молодих людей.

Україна втретє протягом своєї історії переживає процес національного відродження, який пов'язаний з відродженням традиційної духовності українців. На стан духовності сучасної

молоді України, її систему моральних настанов і цінностей суттєво впливає релігія і церква.

Нині в Україні функціонує 13 духовних академій, 6 університетів, 40 семінарій (7 з яких є закладами вищої освіти), 34 духовні інститути (28 з них засновані протестантськими церквами, 4 – греко-католицьким, і по 1 – іудеями та мусульманами), 2 вищі духовні школи, 28 біблійних коледжів, 2 колегії і 26 духовних дяківсько-регентських шкіл.

В Україні існує сприятливий ґрунт для діяльності «нових церков» у молодіжному середовищі, чим вони активно користуються. Тож значення релігії як ціннісно-орієнтаційне, так і соціальне нині надзвичайно високе в усьому світі. Дедалі більше активізується практична функціональність релігій і конфесійних відгалужень у сучасній Україні. Релігії, крім того, що виконують «спасенну», сотеріологічну функцію, ще й активно взаємодіють з різними ланками громадянського суспільства – від влади до естетико-мистецьких проєктів [Бродецький О. Є. (2016). Етичні цінності в релігіях: гуманістична синергія ідей: монографія / Олександр Бродецький. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 336 с. – С. 5].

Дитина, молода людина стає повноцінним представником суспільства тільки тоді, коли вона оволодіє певною мірою цінностями, нормами, способами дій і спілкування, здатністю до самооцінки себе як члена певної спільноти. До найголовніших факторів, що визначають ціннісні орієнтації будь-якого покоління, належить рівень матеріального добробуту, освіти, різновид діяльності, соціальну самоідентифікацію особистості. Вони тісно пов'язані з історичними коренями й історичною долею кожного народу, із символами його культури, традиціями, територією тощо.

В умовах сучасного українського суспільства (війна Росії проти України) спостерігається своєрідний сплеск етнічної самосвідомості, її відродження. Важливою характеристикою молодої людини України сьогодні як патріота своєї Батьківщини є усвідомлення себе як патріота своєї держави та народу саме на даний час і ставлення до символів державності – державних

прапора і гімну, громадянства, а також готовність у разі потреби захищати країну зі зброєю в руках. Це надзвичайно велично і показово для всіх прогресивних людей країн світу. Це вселяє українцям велику надію на перемогу, мир, щасливе майбутнє, співпрацю з усіма народами світу. Про що з пророчою прозорливістю сказав великий українець Тарас Шевченко в поемі «Молитва» (1860 р):

А всім нам вкупі на землі
Єдинонмисліє подай
І братолюбіє пошли.

Дуже влучно про усвідомлення українського сьогодення для українців, особливо молоді, сказав І. Філіпчук [Георгій Філіпчук. Європейськість в освітній стратегії України. Стратегії модернізації педагогічної освіти в Україні та країнах Європейського Союзу: Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, м. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т імені Ю. Федьковича. 2022. – 196 с. – С. 159].: «Відомий клич М. Хвильового «Геть від Москви» сьогодні доповнюється тією природною закономірністю, що московство «руськомірство» треба прибрати з дороги в усіх сферах життєдіяльності, життєтворчості української нації, української держави: політики, культури, науки, освіти, мистецтва, з інформаційного й духовного простору. Адже очевидно, що неможливо згубно використовувати світоглядні, культурні, етичні наративи цього дикого, невиліковно хворого імперського народу, цієї варварської, нацистської держави, що загарбує, гвалтує та чинить людинобивство.

Ураховуючи потреби українського сьогодення та майбутньої перспективи, яка тісно пов'язана з молоддю, важливо розробити і впроваджувати в школах, гімназіях, ЗВО спеціальні спецкурси з проблем громадянської позиції молоді, на яких молодь могла б ознайомитись з необхідними навичками щодо реалізації публічної політики, публічного діалогу між державними органами, керівництвом територіальних громад і громадськістю.

**Питання для дискусій, обговорення виховного й
просвітницького впливу в суспільстві на студентів,
громадян і молодь**

Дні числить Бог,
а ми маємо лише на голові те,
аби їх прожити.

О. Кобилянська

Розділ 1 / 1.1.

1. Чи погоджуєтесь з тим, що поняття «культура» є багатовимірним? Прокоментуйте зі складовими.

2. Хто створив й творить культуру? Дайте Ваш коментар за допомогою конкретних фактів.

3. Прокоментуйте позицію окремих вчених світу про те, що «культура виникла на ранніх стадіях розвитку людського суспільства і пов'язана з його історією». Що засвідчує про правомірність цієї думки?

4. Проаналізуйте поняття – «автохтонність української культури минулого».

5. Дайте відповідь на запитання: «Де знаходиться центр Європи»?

6. Який історичний факт свідчить про історичну сформованість української культури за М. Грушевським?

7. У який час було засновано Храм Святої Софії в Києві? Що Вам відомо про це?

8. Прокоментуйте тезу: «козацтво на теренах України XVII ст. стало феноменом культурної сили українців».

9. Коли була написана перша у світі демократична Конституція, хто її автор?

10. Дайте власний коментар тезі: «традиції духовної культури українського народу містять невичерпні скарби його глибинної мудрості». Що про це засвідчує? Хто із науковців про це писав?

11. На Вашу думку, хто є взірцем «людинолюбства» для українського народу та народів світу?

12. Чому правдивою й бездоганною є думка українського народу та Єпіфанія, Митрополита Київського і всієї України,

предстоятеля Православної Церкви України, який висловив думку, що «після багатьох десятиліть, навіть століть мародерства, незахищених прав, маємо вчитися вкладати зусилля на перспективу, бути стратегічними, робити свою роботу ще якісніше»? Чи погоджуєтеся із думкою ствердно? Дайте Ваш коментар щодо ідеї майбутньої мрії українців про незалежну, демократичну Україну.

13. Що Вам відомо про І. Огієнка, українського педагога, культурного і церковного діяча? Прокоментуйте фактами.

14. Дайте Ваш коментар щодо тези – «культура рятує світ від негативу та гуманізує людські відносини». Чому саме культура?

15. Дайте власний коментар тезі, яка поширена в українському суспільстві, що найважливішим завданням сучасності для українських громадян є: «пізнавати себе, свою мову, культуру, історію, традиції, філософію буття, власну та суспільну людську творчість народів світу». Чому це в інтелектуально-інформаційному суспільстві так важливо?

16. Чи знайомий Вам документ Верховної Ради України «Основи законодавства про культуру» (1992 р.)? Які основні правові механізми відродження і розвитку української культури та культур національних меншин, що проживають на території України? Висловіть своє розуміння.

1.2.

1. Розшифруйте тезу: «феномен духовності українського народу, як і народів світу, має історичний характер з соціально-дієвим спрямуванням». Чому саме так?

2. На вершині козацької духовності були Бог і Україна, а непорушними підвалинами її були ідеї любові до рідної землі, народу, пошана до волелюбних заповідей дідів і прадідів, їх життєвих напрацювань. Як Ви вважаєте: «Чи важливо сьогодні українцям, у цьому проблемному світі, продовжувати ці настанови в сучасному суспільстві динамічних змін»?

3. Чи згодні Ви з такою думкою, що «духовність – якісна характеристика особистості високої свідомості»?

Прокоментуйте, враховуючи свою власну поведінку та інших людей, серед яких Ви проживаєте.

4. У «Нагірній проповіді Спасителя» наголошено надзвичайно важливі ідеї щодо безмежного морального вдосконалення особистості. Чи знайомі Ви з цим всесвітньовідомим твором? Дайте відповідь.

5. Як Ви вважаєте: «Чи усі освітяни, науковці, політики, духовні отці чесно усвідомлюють важливість духовного феномена у практиці суспільної та сімейної взаємодії?» Якщо ні, то що в такому разі робити? Висловіть свої думки.

6. Науковці, яким властива честь, відповідальність, стверджують, що у людській взаємодії присутня так звана суперечність «добра і зла»; «духовного і бездуховного». Якими механізмами можна попереджувати та долати цей суспільний негатив, що завдає розчарування та болю людям, які мають сформовані риси моралі? Дайте Ваш коментар.

7. Духовний потенціал людини – це сукупність її духовних та психічних особливостей. Чи згодні Ви з такою думкою?

8. Чи задумувались Ви над своєю, власне особистою, мораллю та при яких обставинах це питання виникало? Прокоментуйте.

9. Чи погоджуєтесь з такою тезою, «що найбільш духовні, активні люди є нормотворцями в суспільстві», хоча їх ідеї підхоплюють у публічному житті аморально-корупційні діячі? Чим закінчуються їхні кар'єрні дієства? Прокоментуйте з виховним аспектом на прикладі фактів у сучасному українському суспільстві.

10. Чи відомо Вам, що першими нормотворцями у християнському світі були автори та укладачі Біблії?

1.3.

1. У якому році Центральна Рада затвердила жовто-блакитний прапор як символ Народної Республіки та хто з відомих вчених був ініціатором цього дієства?

2. Чи відомо Вам, що основою державних символів у сучасній Україні є державний суверенітет? У якій статті Конституції України (1996 р.) наголошено, що державними символами України є: Державний Прапор України, Державний Герб України, Державний Гімн України?

3. Як Ви вважаєте: «Чи важливо на цьому етапі науковцям, освітянам, політикам, громадянам України представляти народам світу факти нашого історичного минулого та сучасного досвіду боротьби за свободу і незалежність»? Висловіть свою позицію.

4. Чи погоджуєтеся з думкою великого українознавця, географа, академіка С. Л. Руданського про те, що «національна територія – це головна основа нації»?

5. З урахуванням історико-територіального аспекту Україна одна із найбільших держав Європи – 603,7 тис. кв. км. Зробіть аналіз-порівняння: територія Франції – 551 тис. кв. км; Німеччини – 356 тис. кв. км; Великобританії – 244 тис. кв. км; Італії – 301 тис. кв. км; Іспанії – 505 тис. кв. км. Відстань із заходу на схід – 1316 км (від Тиси до приток Дону), з півночі на південь – 893 км (від Полісся до південних берегів Криму). Запитання: «Чому постійно йде боротьба за поділ нашої території»? Чому ми програємо? Висловіть свої думки, аналізуючи факти.

6. Чи знаєте Ви, що у сучасній Україні на блакитному тлі затверджений Верховною Радою України в 1991 р. як державний знак – Герб самостійної незалежної держави України? Де розміщують і використовують практично Державний Герб України?

7. Хто написав Гімн України? Хто поклав Гімн України на музику? Дайте конкретну відповідь.

1.4.

1. Чи відомо Вам, що всі народи світу жили, живуть і будуть жити у світі символів?

2. Як Ви вважаєте: «Символізм властивий усім сферам життя людини»?

3. Чи погоджуєтеся з тим, що українська символіка пізнання та відображення світу належить до найдавніших та найбагатших систем традиційної культури у світі? Чи підказує Вам історична інформація про древлян, полян, сіверців, тиверців, уличів, щоб дати правильну відповідь?

4. Чи відомо Вам, що історичною символічною смутою для українського народу (політико-соціальний символ) було те, що впродовж кількох століть Україна була розділена між

різними державами, а її символіка відображала і елементи знаків панівної держави? Яких саме держав?

5. Для українців у контексті символів важливим було і залишилось питання кольорів – жовтий і синій. З чим вони їх поєднували, враховуючи рослинно-природні об'єкти? Прокоментуйте.

6. Чи відомо Вам, що національні прапори мають поєднувати два або кілька кольорів, що відображають гармонію народу з його землею, природою?

7. Чи відомі Вам факти, що у XVIII ст. жовті й блакитні кольори переважали навіть у побуті (жовті жупани та сині шаровари, до речі і на сьогодні спостерігаємо це через демонстрацію мод та в засобах масової інформації, двокольорові букети квітів тощо). Висловіть свої думки.

8. Чи відомий Вам історичний факт про те, що в час революції українці на Львівській ратуші в 1848 р. (період Австрійської імперії) підняли синьо-жовтий прапор?

9. Український символізм виступав свідченням великої публічної єдності. Чи відомо Вам факт, що панахида по Т. Шевченку проходила під синьо-жовтими прапорами (Відень, Прага, Краків, Петербург, Москва, Омськ, Томськ та ін. містах), хоча це було небезпечно? Висловіть свою думку.

10. В історичному контексті назва «Росія» є наносна, справжня назва Росії – «Московія». Чи погоджуєтесь з такою думкою науковців?

1.5.

1. Що відомо Вам про Григорія Сковороду?

2. Висловіть Ваше розуміння ідеї Г. Сковороди «пізнай себе».

3. У збірці «Сад божественних пісень» Г. Сковорода подає модель досконалої людини. Чим вона характерна? Сформуйте основні риси Вашої досконалості та висловіть думку, над чим саме Вам варто працювати, щоб здійснити шліфовку власної досконалості?

4. Г. Сковорода вважав, що таке поняття як «совість» йде від Бога. Чи має право людина спотворювати це поняття?

5. Чи доводилося Вам коли-небудь чути таке народне прислів'я: «Без Бога ні до порога?» Г. Сковорода дав свій

коментар цього поняття: «Без Бога криниця мудрості людської замулюється». Висловіть свою думку щодо таких міркувань.

6. Що є основою життєвого успіху людини? Висловіть Ваше розуміння. Над чим на сьогодні працюєте задля власної успішності?

7. У людських взаєминах утвердилася думка, що проходить червоною лінією у Г. Сковороди, що «людська духовність виступає критерієм ціннісного ставлення людини до людини». Прокоментуйте цю думку.

8. На Вашу думку, як можна мотивувати людину робити добро іншим? Викладіть свою позицію щодо цієї ідеї Г. Сковороди: «творити добро повинна людина людині».

9. Г. Сковорода писав: «Лише знати про Бога – не є благодаттю. Благодать – мати Бога в душі своїй і чисте серце». Чи погоджуєтеся Ви з думкою Г. Сковороди?

10. Чи усвідомлюєте Ви проблемність життя і чи готуєтеся долати проблеми? Висловіть свою позицію. У який спосіб?

11. Чи можна стверджувати про наявність культури життєтворчості в політиків, метою яких є війни та імперські амбіції? Дайте Ваш коментар на основі сучасних фактів.

12. Чи знайома Вам високодуховна книга «Святе Євангеліє»? Прокоментуйте думку: «Будьте досконалі, як досконалий Батько Ваш Небесний» (Мф. 5; 48).

13. Яку річницю Г. Сковороди відзначили українці та світова спільнота в кінці 2022 року?

Розділ 2 / 2.1.

1. Що Ви думаєте про людину, як найкраще Боже творіння? Дайте Ваш коментар.

2. Хто, на Вашу думку, створює в суспільстві усі цінності?

3. Чи досконало вивчена сутність та якість людини?

4. Чим, на Вашу думку, відрізняється людина від інших живих істот?

5. Чим відрізняються поняття «індивід» і «особистість»?

6. На Вашу думку, чого вчить наука про людські звичаї?

7. Що Ви вкладаєте в поняття «наука про природу»?

8. Чи чули Ви щось про такий тип науки як «споглядання»? Висловіть свою думку.

9. Вагомий внесок у вчення про людину зробили: К. Цюлковський, В. Вернадський, О. Чижевський. Що є спільного і відмінного у їх вченні?

10. Прокоментуйте тезу: «кожна людина живе одночасно в зовнішньому та внутрішньому світах».

11. Чи відома Вам думка про створення людини Богом? Що Вам про цей факт відомо, з якої фундаментальної духовної книги можна про це дізнатися?

12. Що потрібно розуміти під тезою: «духовно розвиненою людиною є така, яка усвідомлює саму себе і може свідомо керувати своїми вчинками, підпорядковується їх нормам моралі і права у суспільстві?». Дайте Ваш коментар у цьому контексті щодо корупції, неправди, тероризму, війн.

13. Прокоментуйте тезу: «високодуховний світ людини в Україні виступає базовою основою «української мрії: вчора, сьогодні, завтра». Чому саме так зорієнтований виховний ідеал українства у процесі історичної боротьби за незалежність?

14. Найвищою цінністю в суспільстві є життя людини. Чому саме і що потрібно робити, щоб зберегти життя людям?

15. Чому людство прогресивних країн світу вважає, що найвища цінність у світі – це людина, яку кожна держава та її політики мають шанувати і створювати умови для її соціального захисту? На Вашу думку, як діяти для успіху людини?

16. Чи відомо Вам, що саме до людини є звернення 10 Божих заповідей? Прокоментуйте кілька заповідей.

17. Людина відрізняється від усіх живих істот багатьма особливостями. Якими саме?

18. Прокоментуйте тезу – «людина існує в системі взаємодії усіх сил природи та відчуває на собі її різноманітні впливи».

19. Прокоментуйте висловлювання: «мудра людина – це світ ідей, дій, творінь».

20. На Вашу думку, чи спроможна людина пізнати Всесвіт повністю?

21. Прокоментуйте поняття «ціннісні виміри розвиненої людини».

22. Як Ви вважаєте, цінність людської праці мають гідно поважати у державі?

23. На Вашу думку, ідеї тероризму, війн, світового панування повинні люди засуджувати як тип зла і гріха?

24. Що Вам відомо про українця-інтелектуала Івана Пулюя, уродженця Тернопілля? У якому містечку йому побудовано пам'ятник?

25. На Вашу думку, чи правильним є європейський вибір для сучасної України?

2.2.

1. Що потрібно розуміти під поняттям «національна ідея»?

2. Чи можна вважати, що національна ідея явище світового рівня? Висловіть свою думку.

3. У чому закладені витоки української національної ідеї?

4. Чи можна вважати, що національна ідея виступає в динаміці як визначальний духовно-моральний чинник державного самоздійснення народу?

5. На Вашу думку, чи правильною є позиція особистості, коли вона стверджує, що національна ідея стимулює свідомість громадян до єдності для позитивних державотворчих дій?

6. Науковці світу зробили висновок, що кожна нація, етнос формують і мають свій код, як програму, настанову, завдяки якому реалізується нація. Чи погоджуєтеся з тим, що код «держави-завойовника» несе зло і гріх не тільки тим народам, з якими йде війна, але й власному народові та й керманічам, бо має в собі велику зневагу та гріх перед Господом Богом? Якою є Ваша позиція?

7. Чи погоджуєтеся з думкою вчених, що «національна ідея є продуктом самосвідомості нації»?

8. На Вашу думку, чи правильною є позиція патріотів-практиків, державотворців, які вважають, що національна ідея належить до довготривалої загальнонаціональної стратегії?

9. Чи готові Ви захищати Україну як її громадянин і долати післявоєнну розруху, щоб побудувати незалежну, демократичну державу Україна? Висловіть Вашу позицію.

2.3.

1. На Вашу думку, чому освіту вважають у всьому світі одним із найяскравіших чинників соціально-політичного успіху людини? Прокоментуйте фактами.

2. Чи відомо Вам, що освіта формується як вагомий суспільно-політичний феномен уже наприкінці XVIII ст. під гуманістичним впливом Гете, Песталоці? Чи погоджуєтеся з тим, що саме з того часу освіта набуває найпоширенішого спрямування у процесі суспільно-політичної динаміки?

3. Найголовнішою проблемою сучасної освіти є її фінансове забезпечення. Які країни виділяють на освіту найбільше коштів? Прокоментуйте фактами.

4. Прокоментуйте тезу: «забезпечення освіти фінансово у розвинутих країнах – це перехід від технократії до гомоцентризму».

5. У контексті сучасного інформаційно-інтелектуального суспільства високоосвічена людина є «аксіомою сучасності». Прокоментуйте це поняття прикладами. Чому?

6. На Вашу думку, якою є головна мета сучасної освіти і науки? Перерахуйте основні складові цієї мети.

7. Чому саме в умовах складного сьогодення для України важливо поєднувати універсальність освіти зі спеціалізацією? Дайте Ваш коментар.

2.4.

1. Прокоментуйте тезу: «нагромаджені знання людини – основа потенційних можливостей як людини, так і суспільства». Чому саме так?

2. Яким чином українські освітяни на сучасному, складному етапі можуть інноваційно реформувати освіту? Дайте приклади Вашого бачення реформ.

3. Дайте відповідь на питання: «З якими освітньою-фаховими профілями найбільшим попитом будуть користуватися спеціалісти у сучасному суспільстві?»

4. Чому об'єктивною потребою для усіх народів світу у контексті освіченої людини є потреба її духовності та моральності? Висловіть Вашу думку.

5. Чи усвідомлюєте Ви з позицій сьогодення поняття «манкурт»? Дайте характеристику таким людям. Чи зустрічали Ви таких людей?

6. Перерахуйте кілька функцій освіти для сучасного суспільно-політичного та гуманістичного суспільства. Дайте їм коротку характеристику.

7. Що Ви запропонували б для сучасних суспільств, зокрема і українського, щоб зупинити жорстокість, війни, тероризм? Які механізми будуть дієвими?

8. Чи важливо проводити освітянам, науковцям політико-відповідальну, просвітницьку роботу, щоб не вірили люди, що світ буде іншим, кращим для нормального життя людям?

2.5.

1. Чому питання про мову завжди актуальне? Перерахуйте основні чинники актуальності.

2. В Україні на сучасному етапі проживають громадяни більше 130-и національностей. Чи закономірною є позиція щодо української мови як державної?

3. Чи відомі Вам прізвища українських науковців, які формували демократичні позиції щодо державної української мови? Назвіть декілька прізвищ та висловіть їх думки.

4. Перерахуйте найважливіші функції української мови, як державної у незалежній, самостійній державі України.

5. У свідомості людини поняття «мова і народ тісно пов'язані». Чому саме? Прокоментуйте це висловлювання.

6. Чи виступає сьогодні державна українська мова консолідаційним чинником громадян України? Висловіть свою думку щодо захисту Вітчизни.

7. Чи погоджуєтеся з тим, що на сучасному етапі при усіх типах складностей, українська мова як державна повинна сприяти єдності суспільства для подолання воєнної розрухи?

8. На Вашу думку, чи мають політики і державні службовці досконало володіти державною українською мовою?

9. Чи відомо Вам, що українська мова дуже багата своїм внутрішнім надбанням, де слово має кілька стереотипічних усвідомлень?

Розділ 3 / 3.1.

1. Перші прояви демократизму в житті українського народу (наших пращурів) окремі дослідники фіксують уже в найдавніші часи. У чому вони проявлялися?

2. Чи відомі Вам фамілії гуманістів XIV – XVI ст., які узагальнили та поглибили набутки історичного минулого щодо демократичних надбань? І. Верещинський... Назвіть ще 5-6 прізвищ.

3. Козацька доба в історії України почалася наприкінці XV ст. і тривала до...? Дайте відповідь до якого часу.

4. Війську Запорізькому Низовому були притаманні деякі риси демократичної республіки. Які саме?

5. Чи відомо Вам, коли була укладена перша у світі демократична Конституція П. Орлика?

6. Що Вам відомо про Кирило-Мефодіївське братство? Хто із видатних українців туди входив?

7. Доктрина кирило-мефодіївців була викладена у «Книзі буття українського народу». Коли і хто її написав?

8. Що Вам відомо про гуманіста-демократа М. Драгоманова?

9. Чи відомо Вам хто написав «Програму галицьких соціалістів»? Яка її основна ідея?

10. Коли була створена Центральна Рада і на чолі з ким?

11. Демократичні ідеї у політичній думці першої половини XX ст. розробляли В. Вернадський, М. Туган-Барановський, А. Кримський, Б. Кістяківський. Виходячи із факту високою освіченістю даних особистостей, то з чим вони поєднували демократію?

12. Що відомо Вам про В. Липинського? Яку ідею демократії для України він пропонував?

13. Ліберально-демократичною течію в міжвоєнний період уособлював Державний Центр Української Народної Республіки (С. Петлюра, Я. Рудницький та ін.). Що було основою для їх політико-ідеологічної діяльності?

14. Як Ви вважаєте, при радянській владі була справжня демократія?

15. Що відомо Вам про «хрущовську відлигу»?

16. Як Ви думаєте, «психологію меншовартості» у середовищі звичайних громадян швидко можна подолати, щоб залучити їх до державотворчих змін?

17. На Вашу думку, якою має бути Верховна Рада в контексті дієвості на сьогодні у час, коли уже рік, рашисти вбивають наших воїнів, громадян, знищують інфраструктуру, грабують цінності? Чи може світова спільнота пробачити це безнаказзя?

18. Чи погоджуєтесь з такою позицією політиків та керівників урядових установ України про те, що «європейську практику демократичного реформування Україна має пройти якнайшвидше»? Які дії для цього потрібні?

3.3.

1. Виходячи із потреб практики життя, теорія пізнання – це специфічна діяльність людини з метою вивчення об'єктивної дійсності. Чи відомо Вам, що при радянській владі теорія пізнання вважалась «лженаукою»?

2. До методів емпіричного дослідження, виходячи із теорії пізнання, науковці та практики зараховують: спостереження, експеримент, порівняння, опис, вимірювання. Дайте їм коротку характеристику.

3. До методів теоретичного пізнання зараховують: формалізацію, актуалізацію (окремі вихідні положення), гіпотетико-дедуктивний метод, перехід від абстрактного до конкретного. Розшифруйте ці методи.

4. Перелічіть найважливіші категорії діалектики, враховуючи невеличкі підказки, а саме: дія..., ру..., прост... і ч...с, бут..., якіс..., кіль..., один..., заг..., сутн..., яви..., зміс..., фор..., сис..., стр..., прич..., насл..., випад..., дійс..., мож...

5. На Вашу думку, чому діяльність повинна бути бажаною для суб'єкта і підтримана у колективі?

6. Чи завжди правильно політики використовують людську мудрість, враховуючи такі феномени, як: корупція, війни, тероризм, наклепи, плітки тощо? Прокоментуйте на прикладах країн.

3.4.

1. Що Вам відомо про інновації в науці та буденній життєвій практиці? Прокоментуйте, виділивши окрему галузь, у якій найчастіше використовують інновації.

2. Чому підготовка освітянами фахівця щодо усвідомлення інновацій у своїй професії вважається дуже важливою? Дайте Ваш коментар розуміння такого дійства.

3. Яке значення має для розвитку інновацій знання іноземних мов, особливо англійською мовою на сучасному етапі? Висловіть свою думку.

4. Дайте Ваш коментар щодо потреб у підготовці фахівця усвідомлення дій: «створи» замість «повтори», «знання» визначає «вміння», урахувавши завдання реформування сучасної освіти.

5. Прокоментуйте положення: «у представницьких органах влади, реалізація соціальних проєктів, зокрема в управлінській культурі, є неможливою без взаємодії із людьми-жителями територіальної громади». Чому саме? Що потрібно робити для успішної взаємодії людей у громаді?

6. Чи відоме Вам поняття «резонансне лідерство»? Що повинен робити лідер певної сфери діяльності в територіальній громаді, чи окремого напрямку діяльності, щоб отримати успіх?

7. Чи відомі Вам певні програми реалізації лідерських програм окремих сучасних розвинутих країн?

8. Важливою складовою управлінської культури територіальних громад є організаційна культура. Що потрібно розуміти під поняттям «організаційна культура»?

9. Які найновіші та ефективні механізми організаційної культури Вам відомі? Перерахуйте їх та дайте їм коротку характеристику.

10. Чи важливо проводити експертні соціологічні дослідження в територіальних громадах з метою вивчення громадської думки на предмет аналізу проблем та інновацій? Що це дає для справи?

11. На Вашу думку, чи потрібно в територіальних громадах проводити просвітницьку роботу серед громадян щодо єдності членів громади та нової інформації про стан у суспільстві, вивчати думку, пропозиції людей щодо надання їм соціальної допомоги різного типу? Хто, на Вашу думку, повинен цю справу організувати?

12. Чи повинні освічені юристи-практики інформувати жителів територіальних громад і знайомити їх з роботою щодо профілактики корупції та негідних вчинків? Яким чином це ефективно організувати?

3.5.

1. Формування ефективної системи економічного розвитку територіальних громад потребує фахово осмисленого економічного аналізу. На Ваше думку, як це зробити?

2. Компетентнісний підхід на сучасному етапі розвитку територіальних громад замінив традиційний. У чому пріоритет цього підходу?

3. Науковці та практики запропонували з метою ефективності в економічній сфері ідею «сучасного економічного аналізу», як комплексного вивчення саме сучасних процесів і явищ економічної системи. Як Ви вважаєте, цей процес потребує нової інформації, нових інноваційних підходів, вивчення досвіду успішних територіальних громад, досвіду країн золотого мільярду? Висловіть свою думку.

4. Фахове осмислення економічного аналізу по-сучасному вимагає:

- дослідження змін зовнішнього середовища;
- аналізу ринку;
- аналізу забезпеченості ресурсами;
- аналізу використання ресурсного потенціалу;
- аналізу виробництва продукції;
- аналізу фінансових ресурсів;
- аналізу розрахунково-платіжної дисципліни;
- аналізу стану ефективного господарювання тощо.

Як Ви вважаєте: «Чи можна це здійснити без сучасної освітянської ідеї – навчатися впродовж життя»? Прокоментуйте з пропозиціями.

5. Осмислюючи економічні проблеми в сучасній Україні та територіальних громадах в процесі боротьби з «рашистами», що ведуть війну проти українців, на території України, на Вашу думку, правильною буде теза: вірити в перемогу, бути готовими до труднощів, жити за принципами чесної праці, не залишати Батьківщину (не мігрувати в інші країни) а докладати зусиль на побудову демократичної держави для її громадян? Висловіть свою позицію.

3.7.

1. На Вашу думку, чому патріоти, народ України процес реалізації української мрії покладають на молодь?

2. Які, на Ваше бачення, концепції складові національної безпеки повинна усвідомити молодь України щодо її майбутнього?

3. Змінити світ для кращого життя людей надзвичайно вагоме і складне завдання для молоді. На Вашу думку, яким чином уже сьогодні можна допомагати молоді?

4. На Вашу думку, чому молодій особистості слід бути толерантною до інших народів, культур, традицій, мов?

5. Дайте Ваш коментар щодо тези – «світоглядними принципами молоді особистості мають бути: «єдність у розмаїтті» та «домовленість замість протистояння».

6. Важливим складником виховання молоді є культурно-традиційні чинники: звичаї, обряди, бережне ставлення до природи. Дайте власне Ваш коментар цій думці.

7. Прокоментуйте важливість позицій сучасного виховного ідеалу молоді: доброта, увага, чуйність, милосердя, совість, чесність, працелюбність, повага до батьків тощо.

8. Чи готові Ви мотивувати себе до праці на подолання воєнної розрухи? Яким чином?

9. Сучасне виховання молоді набуло нових рис та напрямів. Яких саме?

10. Великою цінністю для молоді людини є інтелект. Чому саме так? Що це дає особі в майбутньому?

11. Як Ви вважаєте, чи важливо освітянам у процесі фахової підготовки молоді особи використовувати інновації виховного характеру?

12. Прокоментуйте тезу: «національне багатство будь-якої держави є продуктами наполегливої праці її народу». Чи готові Ви до такої праці для майбутньої України? Висловіть Вашу позицію.

13. На Вашу думку, підвищився інтерес сучасної молоді в Україні до духовності? Якщо так, то прокоментуйте на Вашому власному прикладі.

14. Чи погоджуєтесь Ви з думкою М. Хвильового: «Геть від Москви»? Як Ви гадаєте, який імідж своєю війною проти України заробили російські політики в цивілізованому світі за таку розруху і біль українського народу?» Дайте Ваш коментар.

Післямова

Хваліть Господа, бо це – добро.
Співайте Богові нашому, бо це любов.
Похвальна пісня належить Йому.
Пс. 146; 1.

Демографічною, історичною, етнополітичною основою сьогоднішнього і майбутнього українського суспільства були, є і мають залишатися українці, бо саме всебічний розвиток української нації був і залишається головною умовою всіх інтеграційних процесів в Україні. У ст. 11 Конституції України 1996 р. зазначено: «Держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій, культури». Це глибоко продумана синтеза на прогресивне майбутнє для громадян України.

Ознайомившись із складними процесами історичного буття українців та інших народів світу, приходимо до усвідомлення, що безпроблемно, незалежно ні від кого, можна жити хіба що на безлюдному острові.

Конституцією України (1996 р.) закріплено основні, вихідні засади відносин держави і суспільства і такі принципи розбудови держави України: суверенітет, незалежність, демократизм, соціальна правова держава, пріоритет загальнолюдських цінностей, поділ влади. У Конституції вказано, що Україна – це держава, де єдиним джерелом влади є народ, який здійснює владу як безпосередньо, так і через органи державної влади.

У складних сучасних умовах соціально-економічної нестабільності, викликаних війною Росії проти України, в Україні реальними шляхами до конструктивного діалогу є порозуміння, толерантність, компроміс, соціальне й політичне, суспільне партнерство, які в сукупності дають можливість українському народові єднатися для вирішення як проблем соціально-економічного характеру, так і єдності в боротьбі проти «путінської кліки» за мир та реалізацію української мрії –

бути вільними і гідними в цьому проблемному світі – сьогодні і в майбутньому.

Сутнісними характеристиками сучасного українського народу (української нації) нині все помітніше стає спільна державна мова, спільні символи, спільна і взаємна лояльність до держави та її законів, спільні інтереси і надії на краще влаштування суспільного життя для кожного громадянина незалежно від національності та релігії.

У «Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті» зазначено, що освіта має національний характер, ґрунтується на культурно-історичних цінностях українського народу, його традиціях і духовності. Освіта в сучасній Україні базується на основі педагогічної спадщини Київської Русі, доби українського козацтва, світоглядної парадигми Володимира Мономаха, Петра Могили, Григорія Сковороди, Тараса Шевченка, Івана Франка, Григорія Ващенка, Василя Сухомлинського та ін..

Ми, громадяни України, маємо усвідомити, що тільки віра в Бога, свобода, єдність і гідність української нації, освіта, чесна творча праця кожного громадянина, потужний захист національних цінностей і надбань українців від руйнування, розкрадання та професійне мудре керівництво забезпечать Україні могутність, а народу здійснення його мрії на майбутнє щасливе буття. Дуже актуально і влучно про «українську мрію: вчора, сьогодні і завтра» висловився у свій час І. Котляревський:

Любов к отчизні де героїть,

Там сила вража не устоїть.

Там грудь сильніша од гармат.

Іван Котляревський,

«Енеїда», 1798.

Epilogue

Praise the Lord, for it is good.
Sing to our God, for this is love.
The song of praise belongs to Him.

Ps. 146; 1.

The demographic, historical, and ethnopolitical basis of today's and future Ukrainian society was, is and should remain Ukrainian because the comprehensive development of the Ukrainian nation was and remains the main condition of all integration processes in Ukraine. Art. 11 of the 1996 Constitution of Ukraine states: «The state promotes the consolidation and development of the Ukrainian nation, its historical consciousness, traditions, and culture.» This is a deeply thought-out synthesis for a progressive future for the citizens of Ukraine.

Having familiarized ourselves with the complex processes of the historical existence of Ukrainians and other peoples of the world, we realize that it is possible to live without problems, regardless of anyone, except on a deserted island.

The Constitution of Ukraine (1996) enshrines the basic principles of state-society relations and the following principles of building the state of Ukraine: sovereignty, independence, democracy, social rule of law, priority of universal values, and separation of powers. The Constitution states that Ukraine is a state where the only source of power is the people, who exercise power both directly and through state authorities.

In the complex modern conditions of socio-economic instability caused by Russia's war against Ukraine, the true-to-life ways to a constructive dialogue in Ukraine are understanding, tolerance, compromise, social and political, and public partnership, which together allow the Ukrainian people to unite to solve both social and of an economic nature, as well as unity in the fight against the «Putin clique» for peace and the realization of the Ukrainian dream - to be free and dignified in this troubled world - nowadays and in the future.

The common state language, common symbols, common and mutual loyalty to the state and its laws, common interests and hopes for a better arrangement of public life for every citizen, regardless of nationality and religion, are becoming increasingly noticeable as the essential characteristics of the modern Ukrainian people (Ukrainian nation).

In the «National Doctrine of the Development of Education of Ukraine in the 21st Century» it is stated that education has a national character, and is based on the cultural and historical values of the Ukrainian people, its traditions and spirituality. Education in modern Ukraine is based on the pedagogical heritage of Kievan Rus, the era of the Ukrainian Cossacks, the worldview paradigm of Volodymyr Monomakh, Petro Mohyla, Hryhoriy Skovoroda, Taras Shevchenko, Ivan Franko, Hryhoriy Vashchenko, Vasyl Sukhomlynsky, and others.

We, the citizens of Ukraine, must realize that only faith in God, freedom, unity and dignity of the Ukrainian nation, education, honest, creative work of every citizen, powerful protection of national values and property of Ukrainians from destruction, theft and professional wise leadership will provide Ukraine with power, and people, the realization of their dreams for a future happy existence. In his time, I. Kotlyarevsky spoke very relevantly and aptly about the «Ukrainian dream: yesterday, today and tomorrow»:

Love for the motherland where heroes
The force of the attack will not stand there.
There, the chest is stronger than guns.

Ivan Kotlyarevskyi,
«The Aeneid», 1798.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрущенко, В. П. (2015). Світанок Європи: проблеми формування нового вчителя для об'єднаної Європи XXI століття. Київ: Знання України. 1099 с.
2. Архипова, С. П., Молиборода, Г. Я., & Тютюнник, О. В. (2011). Методи та технології роботи соціального педагога. Київ: Слово. 496 с.
3. Балахтар, В. В. (2017). Педагогіка і психологія у соціальній роботі. Київ : Талком. 444 с.
4. Балахтар, В. В. (2018). Психологія особистості фахівця з соціальної роботи (Монографія). Київ: Талком. 384 с.
5. Балахтар В.В. & Онопрієнко-Капустіна Н.В. (2022). Інноваційні освітні технології: світовий і вітчизняний досвід використання ви системі неперервної освіти : монограф./ відп. ред. Барановська Л.В. (Київ, Україна), Морська Л.І. (Жешув, Польща). Біла Церква: ТОВ «Білоцерківдрук». Розвиток самоефективності майбутніх працівників соціономічних професій. С. 318-331
6. Балахтар В. В. (2020). Проблеми соціалізації особистості в умовах соціальних змін. (колектив. монограф.). Чернівці : Технодрук. 416 с. Соціально-психологічний супровід становлення особистості фахівця з соціальної роботи у процесі його професіоналізації. С.343-405
7. Балахтар В. В., Танасійчук В. І. (2020). Формування лідерської позиції особистості фахівця соціальних служб: спецкурс для слухачів очно-дистанційної форми навчання (фахівців соціальних служб) в системі післядипломної освіти. Київ: Талком. 255 с.
8. Балахтар В. & Онопрієнко-Капустіна Н. (2022). Особливості самоефективності майбутніх фахівців соціальних служб залежно від типу установки щодо інших людей. *Київський журнал сучасної психології та психотерапії*, №15., С. 5-13.
9. Балахтар В. & Танасійчук В.. (2022). Здатність фахівців соціономічних професій діяти конструктивно в кризових ситуаціях професійної діяльності: зміст і показники. *Вісник післядипломної освіти: зб. наук. праць. НАПН України ДЗВО «Ун - т менедж. освіти»*. І. Дунаєв (Ред.). редкол.: Л. Антонова [та ін.]. 21(50), С. 26-42

10. Балахтар, В. (2021). Гендерний аспект особистісного становлення фахівця із соціальної роботи. Вісник післядипломної освіти: зб. наук. праць. НАПН України ДЗВО «Ун - т менедж. освіти». І. Дунаєв (Ред.). редкол.: Л. Антонова [та ін.]. 18(47), С. 10 - 28 Київ: Юстон.
11. Балахтар, В. (2021). Феноменологія гармонійних сексуальних відносин: особистісний вимір. American Journal of Fundamental, Applied & Experimental Research, С. 20 (1), 45-49.
12. Балух В. О. & Коцур В. П. (2017). Реформаційні ідеї на українських землях XVI-XVII ст. (100 протестантських діячів): словник, передмова М. В. Шкрібляка. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т. 200 с.
13. Батанов, О. В. (2001). Територіальна громада-основа місцевого самоврядування в Україні (Монографія). Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2001. 260 с.
14. Белебаха І. О. (2007). Україна: шлях до воскресіння. Київ: МАУП. 520 с.
15. Більше можливості від школи та закладів профосвіти до вишів і наукових установ – МОН визначило 10 пріоритетів на 1919 р. Київ. Відновлено з <https://mon.gov.ua/ua/news/bilshi-mozhливosti-vid-shkoli-ta-zakladiv-profosviti-do-vishiv-i-naukovih-ustanov-mon-viznachilo-10-prioritetiv-na-2019-rik>
16. Бочковський, Ольгерт (1998). Вступ до націології. Київ: «Генеза». 144 с.
17. Бойко, М. Д. (2005). Право пенсійного забезпечення в Україні. Київ: Олан. 365 с.
18. Бойко, М. Д. (2006). Право соціального забезпечення України. Київ: Атіка. 380 с.
19. Болотіна, Н. Б. (2005). Право соціального захисту: становлення та розвиток в Україні. Київ: Знання. 381 с.
20. Бондарчук, О. І. (2008). Соціально-психологічні основи особистого розвитку керівників загальноосвітніх навчальних закладів у професійній діяльності (Монографія). Київ : Наук. світ. 318 с.

21. Боришевський, М. Й. (2010). Дорога до себе: Від основ суб'єктності до вершин духовності (Монографія). Київ: Академвидав. 416 с.
22. Бродецький, О. Є. (2016). Етичні цінності в релігіях: гуманістична синергія ідей. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т. 336 с.
23. Бульба, В. Г., Горбунова-Рубан, С. О., ... & Мельяков, А. В. (2009). Механізми забезпечення соціальної безпеки на рівні територіальної громади: теорія і практика (Монографія). Харків: Магістр. 417 с.
24. Бурдяк, В. І., Бутирська, І. В., Герман, М. Г., ... & Федорчак, Т. П. (2015). Громадянське суспільство і соціальний капітал у нових країнах-членах Європейського Союзу (Монографія). Чернівці. 336 с.
25. Будзан, В. П. (2012). Роздуми менеджера. Київ: Вид-во Соломії Павличко «Основи». 256 с.
26. Васютинський, В. (2005). Інтеракційна психологія влади. Київ. 492 с.
27. Васянович, Г. П. (2016). Педагогічний пантеон: наук.-пед. вид. Львів: Норма.
28. Васянович, Г. П. (2022). Християнсько-філософський персоналізм Григорія Сковороди (Монографія). Львів: Норма. 268 с.
29. Гайдучський, А. П. (2009). Міграційний капітал України. Київ: ТОВ «Інфосистема». 244 с.
30. Герега, Й. І. (2016). Корінь слов'янства. До 25-річчя незалежності України. Тернопіль: ТЗОВ Тернограф. 128 с.
31. Глива Євген (2006): Онтологічний образ людини в творчості Григорія Сковороди. Київ: Видавництво ТОВ «КММ». 256 с.
32. Гнибіденко, І. Ф., Кравченко, М. В., Коваль, О. М., ... & Новікова, О. Ф. (2009). Соціальний захист населення України (Монографія). Вакуленко В., Корлатий М. (Ред.). Київ: НАДУ. 184 с.
33. Головатий М. Ф. & Панок М. Б. (2005). Соціальна політика і соціальна робота: термінал. – понятійн. словник. Київ: МАУП. 374 с.

34. Головатий, М.Ф. (2013). Політичне життя: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ: ДП «Вид. дім «Персонал». 510 с.
35. Гошовська, В. А. (2008). Соціальна реальність у контексті розбудови демократичного суспільства. Київ: НАДУ. 292 с.
36. Гринів, О. (2004). Збуджена Україна: самоствердження нації після контузії населення. Непретензійні нотатки. Львів: «Тріада Плюс. 436 с.
37. Грива, О. А. (2007). Толерантність в полікультурному середовищі (Монографія). Київ: Вид-во Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. 275 с.
38. Грицяк, І. А. (2005). Управління в Європейському Союзі: теоретичні засади (Монографія). Київ: Вид-во НАДУ. 236 с.
39. Громади України: на шляху відродження (2002). Київ: Ай-Бі. 279 с.
40. Грушевський, М. (1991). Хто такі українці і чого вони хочуть? Київ: Т-во. «Знання» України. 240 с.
41. Гундертайло, Ю., Климчук, В., ... & Кляпець, О. (2016). Психологія життєтворення особистості в сучасному світі (Монографія). Т. Житаренко (Ред.): Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Київ: Міленіум. 320 с.
42. Денисенко, С. Н. (2002). Тіні незабутих предків. Полтава, Шишаки. Полтавська спілка видавців. 265 с.
43. Драгоманов, М. П. Чудацькі думки про українську справу. *Вибране*. Київ: Либідь, 1991.
44. Драгоманов, М. (1970). Гете і Шекспір в перекладі на українську мову // Літературно-публіцистичні праці. Т. II. – Київ: Наукова думка. 593 с.
45. Занюк, С. С. (2002). Психологія мотивації. Київ: Либідь. 180 с.
46. Зварич, І. Т. (2009). Етнополітика в Україні: регіональний аспект. Київ. 320 с.
47. Зверева, І. Д. (Ред.) (2012). Енциклопедія для фахівців соціальної сфери. Київ, Сімферополь: Універсум. 536 с.
48. Зелінський, С. С. (2016). Теоретико-методологічні засади комплексного оцінювання державних службовців (Монографія). Київ: НАДУ. 296 с.

49. Здоровало, Т. (2023). Системне подолання «неписьменності». Вчителі б'ють на сполох через прогалини в навчанні школярів. *Україна молода*. 1 лютого, С. 11.
50. Іванчук, М. Г. (2004). Інтегроване навчання: сутність та виховний потенціал. (Виховання особистості молодого школяра в умовах інтегрованого підходу до навчання). Чернівці: Рута. 360 с.
51. Іванчук, М. Г. (Ред.) (2016). Розвиток системи неперервної освіти в контексті суспільних трансформацій ХХІ століття (колект. монографія). Чернівці: Чернівецький нац. ун-т. 400 с.
52. Івшина, Л. (Ред.). (2005). Апокрифи Клари Гудзик. Київ: ЗАТ «Українська прес-група». 448 с.
53. Івшина, Л. (Ред.). (2011). Сила м'якого знака, або Повернення Руської правди. Київ: Пр. А. Т. «Українська прес-група». 800 с.
54. Іщенко, О. М. Структурно-функціональний зміст соціального капіталу. Наукові праці МАУП. 2015, 44(1), 32-38.
55. Єпіфаній (Думенко), митрополит. (2018). Соціальне служіння – один із пріоритетних напрямків діяльності Української Православної Церкви Київського Патріархату. Православний вісник Київського Патріархату. Травень. №5, С. 48-50.
56. Європейська хартія регіональних мов або мов меншин, Страсбург, 5 листопада, 1992 р. Відновлено з: [www/cident/org/](http://www.cident.org/)
57. Кабаченко Н. В. (Ред.) (2006). Інноваційні моделі соціальних послуг: проект Українського фонду соціальних інвестицій Київ: ЗАТ «ВІТПОЛ». 320 с.
58. Калашнікова, С. А. (2010). Освітня парадигма професіоналізації управління на засадах лідерства (Монографія). Київ: Київ. ун-т імені Бориса Грінченка. 380 с.
59. Капська, А. Й. (2001). Соціальна робота: деякі аспекти роботи з дітьми та молоддю. Київ : УДЦССМ. 220 с.
60. Капська, А. Й. (Ред.). (2001). Технології волонтерські роботи в сучасних умовах. Київ, 2001. 140 с.
61. Карамушка, Л. М. & Ткалич М. Г. (2009). Самоактуалізація менеджерів у професійно-управлінській діяльності (на

- матеріали діяльності комерційних організацій) (Монографія). Запоріжжя: Просвіта. 262 с.
62. Кафарський, В. (1999). *Культура. Ідеологія. Духовність*. Івано-Франківськ: Плай. 336 с.
 63. Кокун, О. М. (2012). *Психологія професійного становлення сучасного фахівця* (Монографія). Київ: ДП «Інформ.-аналіт. агентство». 200 с.
 64. Кериченко, Ірина (2022). Сьогодні нація стала єдиним цілим. *Україна молода*. 21 грудня. 2022 р. С. 5.
 65. Колодний, А. М. (2013). *Історіософія релігії* (Монографія). Київ: УАР. 386 с.
 66. Колос, Богдан (2004). *Управління державою III тисячоліття, або Стратегія держави і тактика побудови Української національної держави*. Львів: Ініціатива. 976 с.
 67. Колупаєва, А. (2009). *Інклюзивна освіта: реалітга перспективи*. Київ: Саміт-Книга. 272 с.
 68. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. Відом. Верхов. Ради України (1996), 30.
 69. Костенко, Ліна (2014). *Берестечко. Триста поезій. Вибрані вірші*. Київ: А-БА-БА-ГА-ЛІА-МА-ГА. 415 с.
 70. Кравченко, М. В. (2012). *Система соціального захисту населення як об'єкт державної політики: методологія та практика* (Монографія). Київ: Інформаційно-аналіт. агентство. 451 с.
 71. Краснодембські, Здіслав (2016). *Демократія периферій*. Пер. з польськ. Пасько Г. Київ: Талком. 354 с.
 72. Кремень, В. (2003). *Філософія освіти XXI століття*. Уряд. кур'єр. 23, 6 лют., 7-8.
 73. Кривачук, Л. Ф. (2012). *Державна політика у сфері охорони дитинства: формування та реалізація* (Монографія). Львів: ЛДФА. 418 с.
 74. Кривокань, Н. І. (2016). *Супервізія як чинник соціальної роботи*. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Психологія. 61, С. 64-68.
 75. Куб'як, Н. І. & Шоліна, Т. В. (2018). *Тренінги в соціальній роботі: теорія, організаційні засади, методики проведення*. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т. 160 с.
 76. Куць, О. М. (2004). *Мовна політика в державотворчих процесах України. Навчальний посібник*. Харків. ХНУ імені В. Н. Каразіна. – 300 с.

77. Кучма, Леонід (2004). Україна не Росія. Москва: Время. 560 с. (На укр. яз.).
78. Крупник, А. С. (2018). Громадські ради в Україні: пошук найкращого формату діяльності. Samoorg. Відновлено з <https://samoorg.com.ua/blog/2018/09/03/gromadski-radi-v-ukrayini-poshuk-naykrashhogo-formatu-diyalnosti/>.
79. Лановик Б. Д. (Ред.) (1999). Українська еміграція: від минувшини до сьогодення. Навчальний посібник. [Б. Д. Лановик, М. В. Трафіяк та ін.]; Тернопіль: «Чарівниця». 512 с.
80. Левченко, К. Б., Удалова, О. А., ... & Трубавіна, І. М. (2005). Запобігання торгівлі людьми. Левченко, К.Б. & Удалова, О.А. (Ред.). Київ : Міленіум. 210 с.
81. Лескова, Л. Ф. (2016). Феномен креативності в професійній діяльності менеджера соціальної роботи. *Актуальні проблеми філософії та соціології*, 76-78.
82. Лібанова, Е. & Палій, О. (2004). Ринок праці та соціальний захист. Київ: Основи. 491 с.
83. Лібанова, Е. М. (2008). Бідність населення України: методологія, методика та практика аналізу (Монографія). Київ: КНЕУ. 330 с.
84. Лібанова, Е. М. (2011). Модернізація економіки в контексті соціальних викликів. *Демографія та соціальна економіка*. 1, 24-38.
85. Липинський, В. (1926). Листи до братів-хліборобів (про ідею і організацію українського монархізму). Писані 1919-1926. Відень. 469 с.
86. Литвин В. М. (Ред.). (2005). Акти європейського права із соціальних питань. Київ: Парлам. вид-во. 543 с.
87. Лукашевич, М. П. & Семигіна В. Т. (2009). Соціальна робота (теорія і практика): підручник. Київ: Каравела. 368 с.
88. Лупул О. В. (2021). Я птах неперелітний. Лірика. вступ. ст. А. Г. Григоруку. Чернівці: Чернівец. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 462 с.
89. Лупул, О. В. (2023). Світе білий – світе чорний : роман у новелах. Вступ. ст. А. Г. Григоруку. Чернівці: Чернівец. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 264 с.
90. Манчуленко, Л. В. (2012). Методика соціальної роботи в сучасних умовах: навч. посіб. Чернівці: Чернівец. нац. ун-т. 240 с.

91. Масенко, Л. Т. (1999). Мова і політика. Київ : Соняшник. 100 с.
92. Маринович, Мирослав (2003). Українська ідея і християнство або коли гарцюють кольорові коні апокаліпсису. ДУХ і ЛІТЕРА. 544 с.
93. Марусик, Т. (1997). Немає кризи мови. Є криза любові до неї. *Віче*, С. 14.
94. Марусик, Тамара (2016). Томашук Костянтин: повернення у славі в Чернівці / уклад. Тамара Марусик, Герегова Світлана. Чернівці: Букрек. 2016. 240 с.
95. Марусяк, Михайло Протоіерей (2007). Послання апостола Павла. Ісагогіко-екзегетичний огляд: навчальний посібник. Чернівці: Рута. 526 с.
96. Михненко, А. М. (кер. авт. кол.) (2010). Запобігання та протидія корупції. Київ : НАДУ. 360 с.
97. Меленчук О. В. & Мельничук Б. І. (Укл.) (2021). Я – українець. Я – українка. Ми – українці. Майстри слова про найдорожче: рідний народ та українську мову: наук.-попул. вид. Чернівці: Чернівец. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2021. Вип. 1. 256 с.
98. Моніторинг процесу децентралізації станом на лютий 2019 року. Відновлено з: <https://decentralization.gov.ua>.
99. Москаленко, В. В. (2008). Психологія соціального впливу. Київ: Центр учбової літератури. 688 с.
100. Москаленко, В. В. (2013). Соціалізація особистості (Монографія). Київ : Фенікс. 540 с.
101. Мудрий, Я. С. (Уклад.) (2017). Педагогіка сімейного виховання: навч.-метод. комплекс. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т. 144 с.
102. Мудрий, Я. С. (Уклад.). (2018). Соціальна робота у сфері зайнятості населення: конспект лекцій. Чернівці: Чернівец. нац. ун-т. 176 с.
103. Олійник, Галина (2023). Шкільні капелани: хто вони і навіщо. «Молодий Буковинець». 26 січня – 1 лютого 2023. С. 2.
104. Олійник, Д. І. (2018). Інноваційний розвиток територіальних громад в умовах четвертої технологічної революції: пріоритети та перспективи: аналіт. доповідь. Київ: НІСД. 52 с.
105. Орлов, М. С. (2018). Підвищення кваліфікації керівних кадрів органів влади: механізми формування сучасної моделі (Монографія). Київ-Івано-Франківськ: Лілея – НВ. 300 с.

106. Паславська, О. (2016). Становлення та розвиток волонтерського руху в Україні (історико-правове дослідження). Теорія та історія держави і права. Історія політичних і правових вчень. *Філософія права*, 4(8), С. 22-28.
107. Пахльовська О. (2008) *Ave Europa!* : ст., доп. публіц. (1989-2008). Київ: Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ. 656 с.
108. Пенішкевич, Д. І., & Тимчук, Л. І. (2010). Соціальна педагогіка: Модульна технологія навчального курсу: рек. М-вом освіти і науки України закладів. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т. 496 с.
109. Пержун, В. В. (2021). Формування управлінської культури публічних службовців у сучасній Україні (Монографія). Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. 320 с.
110. Петрос, О. М. (2012). Соціальний діалог у державному управлінні: Європейський досвід та українські реалії (Монографія). Київ: НАДУ. 304 с.
111. Пірен, М. І. (2001). Деонтологія конфліктів і управління: навч.-практ. посібник. Київ: НАДУ. 330 с.
112. Пірен, М. І. (2003). Основи політичної психології. Київ: Міленіум. 418 с.
113. Пірен, М. І. (2004). Елітологія. Київ: Талком. 312 с.
114. Пірен, М. І. (2007). Конфліктологія. Київ: МАУП. 360 с.
115. Пірен, М. І. (2007). Етнополітика в Україні: соціо-психологічний аналіз. Київ: Університет «Україна». 408 с.
116. Пірен, М. І. (2008). Соціологія релігії. Київ: ДН Персонал. 344 с.
117. Пірен, М. І. (2009). Публічна політична діяльність. Київ: НАДУ. 288 с.
118. Пірен, М. І. (2011). Етнопсихологія. Київ: Університет «Україна». 527 с.
119. Пірен, М. І. (2012). Лідерство: сутність та реалізація в українському суспільстві. Київ: Університет «Україна». 232 с.
120. Пірен, М. І. (2013). Політико-управлінська еліта в Україні: соціо-психологічний аналіз (Монографія). Чернівці: Чернівець. нац. ун-т. 424 с.
121. Пірен, М. І. (2014). Державна кадрова політика: шляхи елітизації (Монографія). Київ: Талком. 353 с.
122. Пірен, М. І. (2014). Загальна соціологія: підручник для студ. вищ. навч. закл. Київ: Персонал. 478 с.

123. Пірен, М. І. (2016). Європейські цінності – детермінанта змін в сучасній Україні: навч. посібник-практикум. Чернівці: Друк Арт. 356 с.
124. Пірен М. І. (2016). Нова парадигма державного управління та корпоративної культури в Україні (Монографія). Чернівці: Технодрук. 244 с.
125. Пірен, М. І. (2017). Стратегія управлінської культури в соціальній роботі територіальних громад. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т. 327 с.
126. Пірен, М. І. (2018). Просвітницька робота в територіальній громаді: професійно-світоглядні засади. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. 360 с.
127. Пірен, М. І. (2018). Феномен духовності в культурі публічного врядування у територіальних громадах: соціо-психологічний аналіз. Чернівці: Технодрук, 272 с.
128. Пірен, М. І. (2019). Соціальна робота у територіальній громаді: теорія і практика (підручник). Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. 328 с.
129. Пірен М.І., Балахтар В.В. & Шманько О.В. (2021). Теоретико-прикладні аспекти формування екологічного мислення соціуму в умовах криз сучасності. Науковий вісник : *Державне управління* № 3(9), С. 120-135.
130. Пірен, М.І., Балахтар, В. В. & Петроє, О. М (2020). Культура спілкування як основа ефективної людської взаємодії та прогресивного розвитку суспільств. *Вісник НАДУ. Серія «Державне управління»*. Вип. 3(98), С. 86-93. Київ: Національна академія державного управління при Президентіві України.
131. Пірен, М. І. & Балахтар, В. В. (2022). Суспільно-політичні виклики та соціальний захист: навч. посібник-практикум. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. 200 с.
132. Пірен, М. І. (2022). Суспільно-політична динаміка, виклики, війна: громадянсько-патріотична єдність українців на перемогу: навч.-просвіт. посіб. Чернівці. Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. 220 с.
133. Плющ, Р. М. (Ред.). (2016). Місцеве самоврядування в умовах децентралізації влади в Україні (колект. моногр.). Київ: РІДНА МОВА. 375 с.
134. Попович, Н. Г. (2013). Державно-управлінський дискурс у структурі політико-управлінської комунікації (Монографія). Київ: ЦУЛ. 362 с.

135. Про соціальні послуги. № 966-IV. Відомості Верховної Ради України. № 45, ст.358 (2003). Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966-15>.
136. Про місцеве самоврядування в Україні (1997). Нормативно-правове забезпечення діяльності соціальних служб для молоді. Частина I. Київ: ДЦССМ, 198-250.
137. Про забезпечення участі громадськості формуванні та реалізації державної політики: Постанова Кабінету Міністрів України № 996 (зі змінами від 25.06.2018) (2010) Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/Laws/show/996-2010-%D0%BF>.
138. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року: Постанова Кабінету Міністрів України №385 (2014). Відновлено з <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-n>.
139. Про правила етичної поведінки: Закон України № 4722-VII (2012). Відновлено з <http://zakon4rada.gov.ua/laws/show/4722-17>.
140. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України № 2704 від 25.04.2019. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19>
141. Про стратегію сталого розвитку «Україна - 2020»: Указ Президента України №5 (2015). Відновлено з <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.
142. Рамкова конвенція про захист національних меншин. 36. договорів Ради Європи. Українська версія (2000). Київ. 270 с.
143. Ректор Червінський: до 100-річчя К. О. Червінського (1919-2002) / упорядк. О. Червінської. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2019. 236 с.
144. Романюк, С. З. (Ред.). (2021). Розвиток освітніх систем в умовах євроінтеграційних трансформацій: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції м. Чернівці, 26-27 травня. Чернівці. Чернівецький нац. ун-т. 328 с.
145. Савчин, М. В. (2010). Духовний потенціал людини (Навчальне видання). [монографія] Вид. 2-ге, пер., доп. Івано-Франківськ: Місто НВ. 508 с.
146. Семигіна, Т. В. (2004). Робота в громаді: практика й політика. Київ: МК Академія. 180 с.
147. Семигіна, Т. В. & Мигович, І. І. (Ред.). (2005). Теорії і методи соціальної роботи: Підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Академвидав. 328 с.

148. Семигіна, Т. В. & Лукашевич, М. Л. Соціальна робота (теорія і практика). Київ : ІПК ДСЗУ, 2007. 341 с.
149. Сенека, Л. А. (2011). Моральні листи до Луцілія. А. Содомора (пер. з латини). Львів: Априорі. 324 с.
150. Серьогін, С. М., Шаров, Ю. П., Бородин, Є. І., & Гончарук, Н.Т. (2016). Управління стратегічним розвитком об'єднаних територіальних громад: інноваційні підходи та інструменти (Монографія). Серьогіна С. М., Шарова Ю. П. (Ред.). Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ. 276 с.
151. Сердюк, Л. З. (2012). Особистісні мотивації учіння майбутніх фахівців: системно-енергетичний підхід (Монографія). Київ: Університет «Україна». 323 с.
152. Синчук, С. М. & Буряк, В. Я. (2006). Право соціального забезпечення України. Київ: Знання. 318 с.
153. Сковорода, Григорій (1996). Твори: Для ст. віку / Худож. оформ. І. М. Гаврилюка. Київ: Веселка. 271 с.
154. Сорокін, П. А. (1992). Человек. Цивилизация. Общество (пер. с англ.). А. Ю. Согомов (ред.). Москва: Политиздат. 543 с.
155. Соціальні послуги: як побудувати українську модель на європейських підходах. Проект ТАСІС «Посилення регіональних соціальних служб». (2006). Київ. 225 с.
156. Стиченський, Б. С., Зуб, І. В. ... & Мінюков П. І. (2003). Право соціального забезпечення України. Київ: Юрид. кн. 440 с.
157. Ушаков, Л. (2016). Сковорода Г. С. Повна академічна збірка творів. 2-ге вид., Стереотип. Харків: Видавець Савчук О. О. 1400 с.
158. Ткачук, А. (Ред.). (2004). Місцеве самоврядування у громаді: практ. посіб. для депутатів місц. рад та активістів громад. Київ : ІКЦ ЛЕСТА. 304 с.
159. Терлецька, Л. Г. (2003). Психічне здоров'я особистості. Технологія самоаналізу (Монографія). Київ: ВПУ «Київський університет». 150 с.
160. Титаренко, Т. М. (2003). Життєвий світ особистості у межах і за межами буденності. Київ: Либідь. 376 с.
161. Трудова міграція. Відновлено з <http://www.epravola.com.ua/publications/2018/02/04/6344403/>.
162. Турчак, О. В. (1996). Сільська громада у лемків (1866-1939): Дис. ... канд. іст. наук: 07.00.05. Львів. 236 с.

163. Тюття, Л. Т. & Иванова, І. Б. Соціальна робота: теорія і практика: навч. посіб. Київ: Знання, 2008. 574 с.
164. Філіпчук, Г. Г. (2014). Націєтворчість освіти. Монографія. Чернівці: Зелена Буковина. 400 с.
165. Філіпчук, Г. (2016). Національна ідентичність: культурно-етнічний вимір. Чернівці : Друк-Арт. 304 с.
166. Феномен культури у гуманітарному дискурсі (2020): монографія / за заг. наук. ред. проф. член-кор. НАПН України Балуха В. О. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича.
167. Франкл, В. (1990). Человек в поисках смысла. Москва : Прогресс. 368 с.
168. Фукуяма, Ф. (2006). Доверие: социальные добродетели и путь процветанию. Москва: АСТ.Ермак. 236 с.
169. Ходочук, А. Я. (Ред.). (2003). Соціальна робота в Україні: теорія і практика. Київ: ДЦССМ. 272 с.
170. Холостова, Е. И. (2006). Социальная работа. Москва: Издательство-торговая корпорация Дашков. 668 с.
171. Холостова, Е. И. (2001). (Ред.) Технологии социальной работы. Москва: ИНФА. 399 с.
172. Хорни, К. (1997). Невроз и личностный рост. Борьба за самореализацию. Санкт-Петербург: БСК. 317 с.
173. Ціннісні орієнтації в громадянському становленні особистості. Наук.-метод. збірник (1998). Дрогобич: Відродження. 139 с.
174. Шахрай, В. М. (2006). Технології соціальної роботи. Київ: Центр навчальної літератури. 464 с.
175. Швалб, Ю. М. (Ред.) (2010). Психологія соціальної роботи. Київ: Київ. нац. університет ім. Т. Шевченка. 271 с.
176. Шендеровський Василь (2004). Нехай не згасне світ науки. / За ред. Є. Бабчук. Київ: Смолоскип. 416 с.
177. Шкрібляк Микола (2015). «Церковний Переяслав» на тлі унійних колізій і політико-ідеологічних стратегій ранномодерної України-Руси: монографія. 2-ге вид., доп. Чернівці: Наші книги. 400 с.
178. Шульга, В. В. (2004). Соціальна педагогіка в загальноосвітньому закладі. Київ: Ніка-Центр. 124 с.
179. Ярмистий, М. В., Грищенко, А. В (2018). Ефективна комунікація органів публічного управління та інститутів громадянського суспільства: механізми, кращі практики та досвід імплементації: інформаційний збірник. Чернівці: Букрек. 180 с.

180. Androshchuk I., Balakhtar V., Balakhtar K., Oleshko P. (2020). Creativity as a factor of psychological well-being of teachers of higher educational institutions. *The New Educational Review*. Vol. 60, №2 Warszawa, Copyright by Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2020 p. 191-202.
181. Balakhtar, V., Balakhtar, K., & Kuznietsova, K. (2021). The Cognitive-Affective Component of the Formation of a Social Work Specialist. In O. Clipa (vol. ed.), *Lumen Proceedings: Vol. 16. ATEE 2020 -Winter Conference. Teacher Education for Promoting Well-Being in School*. Suceava, 2020 (pp. 39-53). Iasi, Romania: LUMEN Publishing House
182. Bondarchuk O., Balakhtar V., Balakhtar K. (2020). University lecturers' self-efficacy as a factor of their professional mobility. *Psychological Journal: Scientific Review / red. S. Maksymenko*. № 6. Vol. 6. Kyiv : H. S. Kostyuk Institute of Psychology of The National Academy of Educational Sciences of Ukraine, 2020. Pp. 40-48.
183. Bondarchuk, O., Balakhtar, V., Gorova, O., Lytvynenko, N., Pinchuk, N., Shmanko, O., Kiv, A. and Oleksiuk, V., 2022. Features of responsibility of future specialists of the socio-economic professions as an indicator of their digital competence. *Educational Technology Quarterly [Online]*, 2022(1), pp.35–55.
184. Olena I. Bondarchuk, Valentyna V. Balakhtar, Yuriy O. Ushenko, Olena O. Gorova, Iryna M. Osovska, Nataliia I. Pinchuk, Nataliia O. Yakubovska, Kateryna S. Balakhtar and Maksym V. Moskalov. (2022). The psychological safety of the educational environment of Ukrainian higher education institutions in a pandemic: empirical data of a comparative analysis of participants' assessments studying online. (Proceedings of the 1st Symposium on Advances in Educational Technology (AET), Volume 1, November 12 - 13, 2020) Edited by Serhiy Semerikov, Viacheslav Osadchyi and Olena Kuzminska. 2022 by SCITEPRESS - Science and Technology Publications, Lda. All Rights Reserved ISBN: 978-989-758-558-6 pp. 14-31

ДОДАТКИ

Коротка інформація про видатних особистостей української минувшини, що стали символом для українського народу і світової культури

Із книги Г.П. Васяновича (Васянович Г.П. Педагогічний пантеон : науково-педагогічне видання. – Л. : Норма, 2016. – 328 с.

Ярослав Мудрий (948 – 1054)

Видатний державний діяч
Київської Русі.

Ярославе, мудрий княже,
Ти розвіяв Військо враже,
Храм Софії сотворив,
Школи мудрості відкрив!

Ярослав Мудрий – син Володимира Великого та полоцької княжни Рогніди. У 1019 р. став Великим Київським князем. У 1036 р. вщент розгромив печенігів під Києвом (на місті здобуття перемоги збудовано Софіївський собор. Автор – архітектор Милоніг). За Ярослава Київська Русь була великою, могутньою державою, в ній остаточно утвердилося християнство. Велику увагу Ярослав Мудрий приділяв освіті й культурі. Знав багато мов. Був активним поширювачем книги на Русі. У Софії Київській започаткував школу (першу українську академію), яка на ціле століття була старшою від перших університетів у західній Європі. Великий князь відкрив школи і в інших містах Русі. З іменем Ярослава Мудрого пов'язано видання «Руська Правда», своєрідного зводу нормативно-правових документів Київської Русі.

Іларіон Київський

(? – не раніше 1054)

Просвітитель, філософ, історик,
письменник,
зачинатель давньоруської
філософської традиції

«Учення книжне» дав тобі Антоній,
Ти першим Русичем на Митрополіти став,
Шукав між серцем й мудрістю гармонії,
Високе «Слово Благодаті» написав.

Іларіон Київський, як свідчать «Повісті временних літ», був родом із Київщини. Прийнявши чернечий сан, пройшов «учення книжне» під керівництвом наставників у Києво-Печерському монастирі. «Києво-Печерський патерик» сповіщає, що в ченці його постриг засновник монастиря Антоній. Ярослав Мудрий зробив його пресвітером у своїй заміській резиденції – Берестові. У 1051 р. за бажанням Ярослава Мудрого він став київським митрополитом першим митрополитом-русичем. Під керівництвом Митрополита при Софіївському соборі було створено науковий гурток (як осередок вищої освіти). Боровся за культурно-освітню незалежність Київської Русі. Між 1037 і 1050 рр. митрополит Іларіон написав один з найвизначніших творів давньоруської літератури – «Слово про закон і благодать». У цьому творі викладено погляд на історію, розуміння сутності й шляхів розвитку людського суспільства, обґрунтування ідеї незалежності Київської Русі. Закон – рабство, Благодать – свобода, – навчав Іларіон.

Феодосій Печерський

(бл.1036 – 1074)

Давньоруський церковний
письменник, просвітитель,
один з перших ігуменів
Києво-Печерського монастиря

Хранитель віри і надії,
Скарбів духовності – свіча,
Не говорив, – а діяв, діяв –
Нужденних серцем привічав.

Феодосій Печерський народився у м. Василькові під Києвом. Дитинство провів у Курську, коли князь перевів батька на нову посаду. Біографічні відомості про Ф. Печерського подані в «Повісті временних літ». У 1056 р. став ченцем разом з Антонієм і Никоном. Був ігуменом Києво-Печерського монастиря з 1062 р. до смерті (3 травня 1074 р.). Продовжувач лінії Ярослава Мудрого. З його ініціативи створювалися школи і бібліотеки. Феодосій Печерський є автором багатьох творів морально-виховного характеру та проповідей і повчань. Зокрема: «Слово... про віру християнську і про і латинську», «Про карі Божі», «На велику чотиридесятницю», «Слово про терпіння і про любов, і про піст», «Слово про ходіння до церкви й молитву», «За всіх християн».

Володимир Мономах (1053 – 1125)

Видатний державний і політичний діяч Київської Русі.

Ось Володимир Мономах,
У святості його змагання,
В далеких селах і містах
Вшановують його «Повчання».

Володимир Мономах був одним із найвидатніших політичних діячів свого часу. Володимир (у хрещенні Василь) Мономах був водночас і визначним письменником, чиї твори відповідали як політичній лінії князя, так і програмі культурних реформ підтримці й розвитку літератури, освіти, літописання. Його батьком був улюблений син Ярослава Мудрого – Всеволод, а матір'ю – дочка візантійського імператора Костянтина Мономаха Марія-Анастасія. Саме по лінії матері князь отримав своє прізвище. Володимир Мономах князь діяльний «мудрий, вольовий, поміркований. Боровся за єдність між удільними князями. Полегшив життя простолюдинів. Відновив централізовану владу. Епоха Володимира Мономаха була часом розквіту освіти і культури. Програмним твором князя було його знамените «Повчання дітям», а також всім іншим, хто прочитає. Воно проникнуте мудрістю і любов'ю до кожної людини. Тут уперше у вітчизняній літературі обґрунтована ідея взаємозв'язку освіти і потреб людини.

Павло Русин

(? – бл. 1517)

Поет і педагог, представник
гуманістичної культури.

Була твоя душа, неначе промінь світла,
І розум був гнучким, як пагінці верби,
Поезія тобі – була чарівна квітка,
Свободу славив ти – без війн і
боротьби.

Павло Русин – народився у м. Кросно (сучасна Польща). На той час ця земля була заселена українцями-лемками. Навчався у Краківському університеті, а потім у Німеччині. Ступінь магістра здобув у 1506 р. у Кракові. Працював викладачем латинської літератури у Краківському університеті. За визначенням Голеніщева-Кутузова - Павло Русин був «першим гуманістичним поетом України». Доробок Павла Русина величезний. У його творчості: духовна поезія, панегіричні твори, морально-дидактична поезія. Він тлумачив твори Вергілія, Овідія, Клавдіана, Лукіана, Сенеки та ін., створив власну поетичну школу. У цей час поезія розглядалася як головний засіб виховання молоді, особливо – моральних чеснот. У своїх творах Павло Русин послідовно виступав прихильником миру, єдності народів, засуджував війну, будь-які прояви насильства над людиною.

Іван Федоров
(? – 1583)

Просвітитель, один з перших
східнослов'янських друкарів.

Духовні зерна не міняв на житні,
Бо голос мудрості не вухом –
серцем чув,
Ходив «ногами обраними в світі»,
Були за щастя «Біблія» й «Апостол»,
А ще – «Буквар» кирилицею був!

Іван Федоров – вірогідно народився в Білорусії. Точна дата народження невідома. Навчався у Краківському університеті. Був дияконом у Москві. У 1568-1570 рр. І. Федоров і П. Мстиславець у друкарні гетьмана Великого князівства Литовського Ходкевича в Забудові (Західна Білорусь) видали «Євангеліє учительне». У 1570 р. Іван Федоров надрукував «Псалтир з часословом». Восени 1572 р. переїхав в Україну (Львів). Тут найбільше розкрився його талант. Він написав і видрукував знаменитий «Апостол» (1574р.) у Львові та «Буквар», що став першим друкованим слов'янським підручником. «Буквар» призначався для початкового навчання грамоти. Він також виконував роль морального виховання. Підручник перевидавався кілька разів у Києві, Почаєві та ін. У 1577 р. за допомогою князя Острозького заснував друкарню і почав видавати релігійну літературу. У 1581 р. І. Федоров видав знамениту «Острозьку біблію» – справжній шедевр друкарського мистецтва. Тут уперше в історії світової поліграфії використано шість видів шрифтів і не зроблено жодної помилки, хоча текст має 1256 сторінок.

Герасим Смотрицький
(перша пол. XVI ст. – 1594)

Письменник, педагог,
представник
гуманістичної культури.

Ключ царств небесних і земних,
Приймав завжди завзято,
Острог і Біблію беріг,
Неначе справжній тато.

Герасим Смотрицький народився в с. Смотрич (тепер смт. Дунаєвського району Хмельницької обл.). Був дрібним шляхтичем, тривалий час обіймав посаду писаря при Кам'янець-Подільському старості. Близько 1576 р. його запросив князь К. Острозький для видання Біблії та для роботи в Острозькому колегіумі. Освіту здобував удома. Він добре був обізнаний з творами грецьких і римських мислителів, поетів. Обіймав посаду першого ректора Острозького колегіуму і разом з І. Федоровим працював над виданням Острозької Біблії. Зачинатель нової літератури освітнього характеру. Наполягав на необхідності розвитку української науки й освіти рідною мовою. Найбільшим здобутком Герасима Смотрицького є твір «Ключ царства небесного». Книга спрямована на захист української культури й освіти, проти окатоличення. Виступав одночасно за вивчення європейської культури. Поширення знань мало охоплювати не лише чоловічу, а й жіночу стать.

Петро Могила (1597 – 1647)

Видатний діяч української церкви, освіти й культури.

«Бажаючи добра українській землі...»
Як тур змагався з турком під Хотиним,
Тобі вклонялись шахи й королі –
Величним був ти України сином!

Петро Могила – народився в Сучаві (Молдова) у князівській родині. Його батько, Симеон Могила, був правителем Волощини (1600-1602) і Молдови (1606-1607). Загинув у боротьбі за молдовський престол. Дядько, Ієремія Могила, теж був правителем Молдови (1595-1606), він став засновником династії Могил. Інший дядько, Георгій Могила – митрополит Молдови. Водночас по лінії матері – угорської княжни Маргарет (Маргіт) Ніри – П. Могила був родичем великого гетьмана й канцлера Польщі Станіслава Жолкевського. Навчався у школі православного братства. 16 років переховувався в Польщі у С. Жолкевського. Там навчався під керівництвом учителів Львівського братства, потім в академії, яку створив канцлер Я. Замоїський. Пізніше навчався у Франції. Був на військовій службі. Бився під Хотиним з турками. Починаючи з 20-х років працював у Києві. Архімандрит Києво-Печерської лаври. Домігся повернення прав православної української церкви. У 1632 р. обійняв посаду митрополита. Відібрав у католиків Софіївський собор. Здійснив великі реформи. Заснував при Лаврі школу молодих монахів. У 1632 р. за рахунок об'єднання Київської братської школи з Лаврською утворився Києво-Братський колегіум, що згодом став Могилянським. На його основі постала Києво-Могилянська академія.

Григорій Сковорода (1722 – 1794)

Видатний філософ-гуманіст,
поет і педагог.

Ти всім й собі – Людина-пісня,
Ти всім й собі, як світлий день,
Ти справжнє Боже благовістя,
І «Сад божественних пісень»!

Сковорода Григорій Савич
народився в с. Чорнухи на

Полтавщині в сім'ї «малоземельного» козака. Навчався у Києво-Могилянській академії майже 10 років (з перервами). Грунтовно оволодів старослов'янською, книжною українською, грецькою, латинською, польською, німецькою й староеврейською мовами. У 1742 р. змушений був залишити навчання, оскільки його, як й інших студентів академії, забрали до Петербурга, де він співав у придворній капелі. У 1744 повертається до академії, і в 1750 р. закінчує клас піітики, риторики, й філософії, а також курс богослов'я. Як знавця мов, Григорія Сковороду відряджають до Угорщини з місією, яку очолював російський генерал Г. Вишневський. Під час служби в російській місії мав змогу відвідати Відень, Офен та інші міста Австрії та подорожувати Словаччиною, Німеччиною. З поверненням у 1753 р. додому розпочалася педагогічна діяльність Г. Сковороди (Переяславський колегіум, Харківський колегіум, приватне навчання). Зазнає переслідувань і залишає педагогічну діяльність (1769 р.). До кінця життя перебував у мандрах. Основні праці Г. Сковороди: «Рассуждение о поэзии и руководство к искусству оной», «Сад божественных песней», «Начальная дверь ко христианскому добронравию», «Наркіс. Розглагол о том: узнай себе», «Симфонія...», «Басни Харьковския» та ін.

Василь Каразін (1773 – 1842)

Видатний педагог, учений,
організатор вищої освіти в Україні.

Тебе судили дикобрази,
Василь Назарович Каразін,
Та не спинить душі порив –
Ти «універ», як міг творив!

Василь Каразін – народився в с. Кручик на Слобожанщині (тепер Харківська область). Батько, офіцер російської армії, походив з грецького роду Караджі, мати – з козацької родини Ковалевських. Світогляд В. Н. Каразіна формувався під впливом творів Г. С. Сковороди та передових Європейських культурних традицій, що панували в приватних пансіонах Кременчука і Харкова, де він навчався до 17 років. З 1791 до 1795 р. служив у війську. У 1802 р. В. Каразін обійняв посаду правителя Головної управи шкіл у Міністерстві народної освіти. Найбільшим досягненням В.Н. Каразіна на ниві просвітника стало Відкриття Харківського університету. Вчений розробив статут університету, активно долучився до підбору кадрів, організації навчального процесу та його матеріального забезпечення. Але демократичні ідеї В.Н. Каразіна не знайшли підтримки тодішнього уряду, і він був усунений з посади першого ректора університету. В. Н. Каразін поселився у селі Кручик, де відкрив початкову школу, яка тривалий час була єдиною на Слобожанщині. У 1820 р. був заарештований і відправлений до Шліссербурзької фортеці за звинуваченням підбурювання до збройного повстання. Аж до середини 30-х років В. Н. Каразін не мав права з'являтися у великих містах. В університеті йому заборонили обіймати навіть посаду бібліотекаря. Проте вчений продовжував займатися науковою роботою, перетворивши село Кручик у справжню лабораторію. Він уперше в Україні відкрив метеорологічну станцію, вивів перший на Харківщині морозостійкий сорт абрикоса, удосконалив метод виробництва селітри, облаштував у селі експериментальний спиртовий завод, виготовляв м'ясні консерви, розробив конструкцію молотарки, експериментально доводив можливість використання електрики верхніх шарів атмосфери. Помер і похований у Миколаєві (1842).

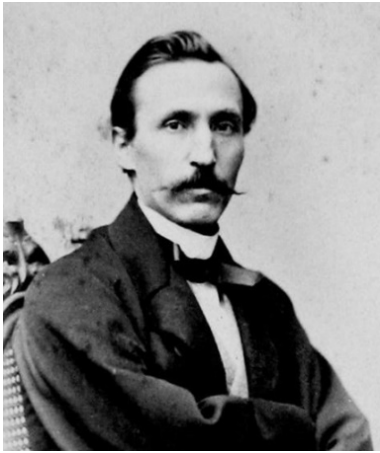

Микола Костомаров
(1817 – 1885)

Історик, публіцист, педагог,
письменник.

Про кращу долю люду марив,
Як і Мефодій, і Кирил...
Микола! Дивний Костомаров –
Ти жив між рохлів і горил...

Микола Костомаров – народився в с. Юрасківа Острогозького повіту на Воронежчині. Після закінчення у 1833 р. гімназії Микола став студентом історико-філологічного факультету Харківського університету. У 1844 р. після захисту магістерської дисертації був призначений на посаду старшого вчителя історичних наук у Рівненській гімназії. У 1845 р. залишив Рівне і був призначений на посаду вчителя 1-ї Київської гімназії, де працював упродовж 1845-1846 рр. Член Кирило-Мефодіївського товариства. У 1847 р. заарештований. У 1848-1856 рр. був у засланні в Саратові. У 1857 р. прибув до Петербурга, але змушений був виїхати на лікування у Швецію. У 1859 р. очолив кафедру російської історії Петербурзького університету. Він – автор фундаментальних праць з історії України XVI – XVIII ст., зокрема монографій «Богдан Хмельницький», «Мазепа» й «Мазепинці» та розвідок про гетьманство І. Виговського, Ю Хмельницького, П. Полуботка. Він написав «Українську історію в життєписах її найзнаменитіших діячів». Як письменник М. Костомаров виступив іще в 1839 р. під псевдонімом Ієремія Галка зі збіркою поезій «Українські балади». Пізніше написав українською мовою прозові твори: «Сорок років», «Охота», «Син», «Кудеяр», «Чернігівка» та ін.

Пантелеймон Куліш
(1819 – 1897)

Письменник, педагог, історик,
етнограф,
літературний критик, публіцист,
громадський діяч.

Ти був за повну суперечність:
Мав перла, й безлік вади –
Підносив козаків за гречність,
І викривав їх зради...

Пантелеймон Куліш, народився у містечку Вороніжі Глухівського повіту Чернігівської губернії (тепер смт. Шосткинського району Сумської області) у сім'ї давнього козацького роду. З 1831 р. навчався у Новгород-Сіверському повітовому училищі, яке успішно закінчив у 1833 р. Того ж року його зарахували до Новгород-Сіверської гімназії. У вересні 1839 р. вступив на філософський факультет Київського університету, а наступного року перевівся на юридичний факультет. Через матеріальні й бюрократичні труднощі був відрахований. У 1841 р. призначений учителем російської мови в Луцьке повітове дворянське училище. У тому ж році переведений до Києво-Печерського дворянського училища. Усюди збирав український фольклор. У серпні 1845 р. П. Куліша призначили старшим учителем історії Рівненської гімназії. Наприкінці цього ж року переїздить до Петербургу, де працював старшим учителем російської словесності 5-ї гімназії. Активно співпрацює із журналом «Современник». У 1847 р. заарештований. Покарання відбував у Тулі, де вивчив шість іноземних мов. У 1850 р. звільнений із заслання. Але йому заборонено друкуватися. Дозвіл надійшов лише за царя Олександра II. Основні твори П. Куліша: «Грамматика», «Об украинской словесности», «Украина», «Чорна рада», «Украинские народные предания», «Од початку України до Батька Хмельницького», «Брати», «Руїна» та ін.

Михайло Драгоманов (1842 – 1896)

Видатний історик, громадський діяч,
просвітитель, публіцист.

Принижений народ, як незагойна рана
Пекла тебе в усі роки життя,
Ішов за нього в бій – Михайло
Драгоманов,
«Громаду» підіймав до честі і звитяг!

Михайло Драгоманов – народився в м. Гадячі на Полтавщині. У 1849 р. Михайло вступив до Гадяцького повітового училища, де захопився історією античного світу, географією, мовами, а також мав успіхи у вивченні, математичних наук. Через 5 років продовжив навчання у Полтавській гімназії. Його улюбленими предметами були: латина, римська й нова історія. У 1859 р. М. Драгоманов вступив на історико-філософський факультет Київського університету Св. Володимира. Викладав у тимчасовій педагогічній школі. У 1863 р. лишився на кафедрі загальної історії, але змушений був залишити її через матеріальні труднощі. У 1870 р. блискуче захистив магістерську дисертацію: «Вопрос об историческом значении Римской империи и Тацит». У цьому ж році обійняв посаду приват-доцента з наданням права наукового відрядження за кордон за рахунок університету. У 1870-1873 рр. працював за кордоном. З приїздом в Україну поринув у суспільно-громадську роботу. У 1875 р. звільнений з університету, полишає Україну і починає працювати за кордоном, де започатковує випуск альманаху «Громада». Педагогічні погляди М. Драгомана були пронизані демократизмом і гуманізмом. Основні його праці: «Народні школи на Україні серед життя і письменства в Росії», «Чудернацькі думки про українську народну справу», «Листи на Наддніпрянську Україну», «Антракт до історії українофільства» та ін.

Іван Огієнко
(1882 – 1972)

Видатний учений-філолог,
богослов і педагог, державний
і громадський діяч.

Митрополите Огієнко!
Ти нам молитву заповів,
Щоб слово рідне, мову рідну,
Як Бога кожен полюбив!

Іван Огієнко – народився в м. Брусилів Київської губернії (нині Житомирської області). Закінчив військово-фельдшерську школу та історико-філологічний факультет Київського університету Св. Володимира (1903 – 1909). Учителював, брав участь у національно зорієнтованій громадсько-просвітницькій роботі, викладав у Київському університеті, де захистив дисертацію (1915), став професором (1918). Одним з перших викладачів став читати лекції українською мовою. Як голова комісії створення нових вищих шкіл організував у Києві перший національний ЗВО – Український народний університет (1917), а в 1918 р. став одним з фундаторів Української педагогічної академії, Книжної палати, Кам'янець-Подільського університету, який очолив влітку 1918 р. За часів УНР І. Огієнко був призначений міністром народної освіти й мистецтв (грудень 1918), а невдовзі й міністром віросповідань. Наприкінці 1920 р. змушений був емігрувати до Польщі, далі – до Канади. У 1940 р. прийняв чернецтво і був обраний спочатку єпископом, а потім – митрополитом (1944), під ім'ям Іларіон української греко-православної церкви (Польща). У 1951 р. став першоієрархом УАПЦ у Канаді. Провідна ідея спадщини І. Огієнка – впровадження у зміст освіти національного компонента як головної складової поколінь освічених патріотів. Глумачив розвиток національної культури як культури відкритого типу. Автор понад тисячі праць з літератури, мови, культури, релігії.

Видатні постаті Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

(Для студентів: пам'ятаймо і продовжуймо розвивати їх прогресивні
ідеї задля розвитку науки, освіти, культури,
для людей та на славу Господу Богу)

Євгеній Гакман

(16 березня 1793 р. – 12 квітня 1873 р.)

Церковний, громадський,
політичний та культурний діяч, перший
митрополит Буковини і Далмації.
Ініціатор створення Чернівецького
університету.

Феоктист Блажевич

(23 лютого 1807 р. – 27 червня 1879 р.)

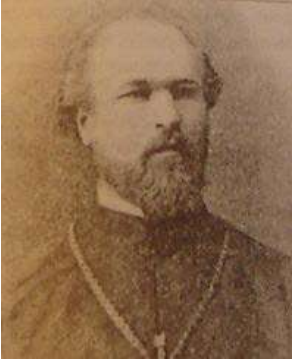
Церковний діяч, митрополит
Буковини і Далмації.
Ректор Чернівецької духовної семінарії
(1857 – 1863), сприяв створенню
Чернівецького університету.

Костянтин Томащук

(13 березня 1840 р. – 19 жовтня 1889 р.)

Юрист, педагог, громадський діяч.
Почесний член Франкфуртського
університету, Німецько-австрійського
наукового об'єднання Віденської вищої
школи, Товариства румунської культури та
літератури Буковини. Почесний
громадянин міст Радівці та Чернівці.
Професор (1875 – 1889) і перший ректор
Чернівецького університету.

Василь Митрофанович
(1 квітня 1831 р. – 21 серпня 1888 р.)

Церковно-релігійний, громадсько-культурний і політичний діяч.

Екстраординарний професор, декан теологічного факультету (1875 – 1876, 1882 – 1883), ректор (1877 – 1878) Чернівецького університету, почесний доктор теології.

Володимир фон Репта
(22 грудня 1841 р. – 21 квітня 1926 р.)

Церковний діяч, митрополит Буковини і Далмації, педагог. Ректор Чернівецького університету (1883 – 1884).

Ріхард Пшибрам
(21 квітня 1847 р. – 7 січня 1926 р.)

Хімік, педагог. Провів аналіз мінеральних джерел Буковини.

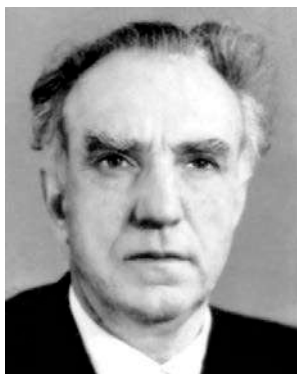
Професор, ректор (1891 – 1892) Чернівецького університету.

Раймунд Фрідріх Кайндль
(31 серпня 1866 р. – 14 березня 1930 р.)

Австрійський історик, етнограф, археолог, фольклорист, педагог, громадський діяч. Дійсний член НТШ. Автор близько 300 наукових праць із буковинської тематики.

Професор (1905 – 1914)
і ректор (1912 – 1913)
Чернівецького університету.

Корній Леутський
(1901 р. – 1988 р.)

Український біохімік, професор, заслужений діяч науки УРСР. Ректор Чернівецького університету (1949 – 1968).

Костянтин Червінський
(7 червня 1919 р. – 21 серпня 2002 р.)

Доктор хімічних наук, почесний професор Чернівецького університету, заслужений діяч науки і техніки України. Засновник наукової школи з досліджень проблем рідинно-фазного окислення.

Ректор Чернівецького університету (1968 – 1987).

Степан Костишин
(7.02.1932 – 12.04.2022)

Видатний учений біолог. Народився в с. Звиняч Чортківського району Тернопільської області. У 1955 р. закінчив біологічний факультет Чернівецького державного університету. З 1961 р. по 1964 р. навчався в аспірантурі на кафедрі фізіології рослин, в 1965 р. захистив кандидатську дисертацію й працював викладачем на біологічному факультеті.

З 1972 р. по 1987 р. С. С. Костишин працює на посаді проректора з наукової роботи. У 1985 р. С. С. Костишин захистив докторську дисертацію, через рік отримує вчене звання професора. З 1987 р. по 2001 р. С. С. Костишин – ректор Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. С. С. Костишин був одним із засновників Всесоюзної школи «Геном рослин». С. С. Костишина нагороджено орденами «Знак Пошани», «За заслуги» III (1997) та II (2000) ступенів, заслужений діяч науки і техніки України, академік Академії наук Вищої школи України, дійсний член Інженерної та Екологічної академій України, почесний громадянин м. Чернівці.

Державний Гімн України Ще не Вмерла України

Слова П. Чубинського, С. Даниловича
Музика М. Вербицького

Ще не вмерла України, і слава, і воля,
Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля.
Згинуть наші воріженьки, як роса на сонці,
Запануєм і ми, браття, у своїй сторонці.

Приспів:

Душу й тіло ми положим за нашу свободу,
І покажем, що ми браття, козацького роду.
Станем, браття, в бій кривавий від Сяну до Дону,
В ріднім краї панувати не дамо нікому;
Чорне море ще всміхнеться, дід Дніпро зрадіє,
Ще у нашій Україні доленька наспіє.

Приспів.

А завзяття, праця щира свого ще докаже.
Ще ся волі в Україні пісня гучна розляже,
За Карпати відіб'ється, згомонить степами,
України слава стане поміж ворогами.

Приспів.

Молитва за Україну

Музика М. Лисенка
Слова Олександра Кониського

Боже великий, єдиний
Нам Україну храни,
Волі і світу промінням
Ти її осіни.
Світлом науки і знання
Нас усіх просвіти,
В чистій любові до краю
Ти нас, Боже, зрости.
Молимося, Боже єдиний:
Нам Україну храни,
Всі свої ласки, щедроти
Ти на люд наш зверни!
Дай йому волю, дай йому долю,
Дай доброго світа,
Щастя дай, Боже, народу
І многі, многі літа.

Думки видатних особистостей Росії про Росію

Шановний читачу! Варто задуматися над цими фактами.

Борис Васильченко «Кабак, табак, бардак. Світова спільнота про Москель – Московію. Україна молода. 11 січня, 2023 р. – С. 9].

(Окремі висловлювання видатних особистостей про росію та її громадян).

...
- «Такої дикої, такої темної країни, як наша Московщина, вже давно немає в Європі». (Володимир Ленін, П. С. С., т. 16. с. 281).

...
- Композитор Микола Глінка, виїжджаючи з Московії, зупинився біля кордону, вийшов з карети, плюнув на землю і сказав: «Когда бы мне больше никогда этой гадкой страны не видеть!» Так і сталося.

...
- «Вона є жахливо диким, запеклим, несамовитим бузувірством, що просякнуло наскрізь усю московську культуру». (Микола Бердяєв про московську релігійність).

...
- «Борьба с украинством была главной задачей государства российского, начиная с XVII ст.» (Петро Столипін).

...
- «Нет такого народа – украинцы, а есть окраинцы росии, а украинский язык придумали в австрийском генштабе в годы Первой мировой войны» (владимир путин).

...
- «Грибоедов говорил, що той, хто взяв меч, від меча і загине. Хто є насильником у сусідній країні, той має знати, що він користується всезагальною ненавистю» (Анатолій Луначарський).

...

- «Россия за бортом цивилизации. Раз, слушая в сенате о хищении, он (Петр I) вышел из себя и, веля издать именной указ, что если кто украдет у казны лишь столько, чтобы купить верёвку, будет на ней повешен. Генерал-прокурор Ягужинский возразил Петру: «Разве вы хотите остаться императором один, без подданных? Мы все ворует». Петр рассмеялся и не издал указ» (Василь Ключевський).

...

- «Беснующийся, пьяный, сгнивший от сифилиса, зверь, четверть столетия губит людей, казнит, жжет, закапывает живыми в землю, заточает жену, мужествует...коронует блядь свою и своего любовника, разоряет Россию и казнит сына... и не только не поминают его злодеяния, но и до сих пор не перестают восхваления доблестей этого чудовища» (Лев Толстой про Петра I).

...

- А Катерина II вбиває свого чоловіка, Олександр I вбиває свого батька, Ніколай I після розгрому російських військ коаліційними військами Англії, Франції, Туреччини під Севастополем у 1855-1856 рр. прийняв отруту, Олександра II вбивають народовольці, Олександр III спивається і помирає в 49 років, Ніколая II убивають більшовики, Леніна отрує Сталін, самого Сталіна отрує Берія...А хто тепер там наступний? Путін?

...

- «Кабак, табак, бардак» (Лев Толстой про спосіб життя московитів).

...

- «Люди мне чужды, скучны, даже гадки» (Антон Чехов про московитів).

...

- «Москалі стали найбільш ненависною нацією у всьому світі» (Олександр Солженіцин).

...

- «Весь мир ненавидел, боялся и презирал россию. Огромная страна балансирует на лезвии бритвы. И никто не знает, что произойдет с ней завтра» (Борис Ельцин).

...

- «Люблю свій театр, свого глядача, а росію ненавиджу – утробно!» (Майя Плисецька, балерина).

Один із фактів українського сьогодні.

Коли 10 жовтня 2022 року москалі вдарили по об'єктах інфраструктури, коли загинули мирні жителі, зокрема діти, весь світ здригнувся від болю в серці, а в москві – радість. Так соціальні мережі, зарясніли вигуками на кшталт: «Браво! Так їм і надо!»

...

На цей факт сьогоднішнім московитам духовна українська людина, що усвідомлює себе як Боже творіння, може відповісти:

Співайте Господеві, що живе на Слоні,
сповіщайте між народами про діла Його.
Бо він карає за пролиту кров, пам'ятає її
і не забуде плачу пригноблених.

Пс. 9. – 12; 13. Псалтир.

Від автора

Спаси, Боже, народ Твій
від усіх страждань його.
Пс. 24. 22.

Псалтир.

Роздуми щодо моїх напрацювань у книзі «Українська мрія: вчора, сьогодні, завтра» спрямовані на те, щоб наголосити сьогодні українцям, громадянам України, особливо молоді, що Україна починається із кожного з нас, з нашої свідомості, знань, духовної відповідальності, людської гідності.

Насамперед, ми повинні усвідомити історичну інформацію про наших пращурів, що засвідчує про працьовитість і миролюбивий дух народу України, який подарував світовій науці та освіті цілу низку ідей і прагматичних повчань любити й поважати людину, шанувати природу, творити добрі справи, навчатися впродовж життя тому досвіду, що напрацьований світовою мудрістю та ідеями видатних особистостей України й світу. Чому саме такий прагматичний підхід зроблено? Моя відповідь є такою: наголосити громадянам, молодому поколінню на тому, що життя це не проста реальність успіхів і невдач, але й щоденних власних спостережень, роздумів, мудрого сприймання порад вірцевих людей, спілкування з людьми та зі світом шляхом найновіших інформаційних технологій і власних спостережень за природою а також власна праця кожного задля позитиву й миру.

У процесі знайомства з біографіями, творами видатних особистостей мій життєвий досвід розширювався та сприяв тому, щоб порадити моїм колегам, молодим людям, студентам вірити у свої сили, майбутнє України і своє власне майбутнє, яке ми формуємо, навчаючись, працюючи в Україні, не жалюючи часу й сили, щоб творити себе як особистість. Це дано кожній людині Господом Богом, який подарував нам життя. Цьому нас навчають батьки, освітяни та власний досвід у процесі реалізації себе впродовж життя, не забуваючи мудрості Господа Бога: «Подальше від гріха!»

Дуже мудро в цьому контексті осмислені ідеї минулих українських геніїв, що працювали на Україну задля прогресу суспільства. Про таких людей ми маємо завжди пам'ятати. Як сказав Василь Шандеровський, «ніхто нам не поверне імен славетних українців до нашої національної пам'яті, коли ми самі цього не зробимо. Пам'ятаймо про це завжди» (Шандеровський, 2004, с. 249).

Саме тому наголошуємо на кількох мудрих висловлюваннях, оскільки майбутнє належить тому, хто оволодів її минулим.

Прагнення України до своєї самобутньої культури – Божа справа, то жодні земні сили його не поборють. Всякий істинно культурний рух є вияв духу Божого в людині і тому він святий, а насилля над ним є гріх.

Богдан Кістяківський

Народ мій є! народ мій завжди буде!
Ніхто не перекреслить мій народ!
Пощезнуть всі перевертні й приبلуди
І орди завойовників заброд!

Василь Симоненко

Ідеал людини – це те найкраще, що створив народ в розумінні властивостей людської особистості та її призначення – служіння Богові і Україні.

Григорій Ващенко

Людство необхідно повертати у добропорядність.

Альфред Франс

Підем разом на роботу для неньки – України, нехай з нами, козаками, вона не загине!

Данило Заболотний

Я наш нарід цілим серцем люблю і душа моя віщує, що його велика доля жде.

Юрій Федькович

За тим народом, у якого вища культура, освіта, за тим і
побіда.

Іван Пулюй

Українці однак стоять і будуть стояти на основі
національної окремішності українського народу, і не спинять їх
у тому ні радикали, ні москвофільство.

Олександр Барвінський

Людина, пізнаючи закони природи й суспільства,
вдосконалюючи техніку, сама будучи частиною природи,
активно впливає на її перетворення.

Володимир Вернадський

Першими, хто повертає народу його культуру, його
рідну мову, усе що протягом багатьох віків знищувалося і
перебувало в гонінні, є українська інтелігенція, діячі культури...

Патріарх Володимир (Сабодан)

З культурного і наукового боку український народ
виявив себе віддавна. Одним з найкращих доказів цього може
бути каменярська праця Нестора, сучасних хіміків, славетного
українського вченого академіка професора Івана
Горбачевського.

Юліас Стоклас

Національна проблема – найголовніша проблема
культурного життя.

Б. Грінченко

Учіться брати мої, думайте, читайте. І чужому
научайтесь, й свого не цурайтесь.

Тарас Шевченко

Така прекрасна і мальовнича Україна!
За неї варто вмерти. З вірою страждань!
Боротись за мету, достатки й благодать
І перемогою нащадкам волю дати!..

О. Неприцький-Грановський

Дивлюсь на пройдену дорогу,
Учнів і жаль мене пече...
Але у нашу перемогу
Усе ж я вірю гаряче...
Як завтра день угледять люде,
Як зійде сонце золоте
Так Україна жити буде,
Так наша мрія процвіте.

О. Олесь

Немає нічого ціннішого, як розум і наука.

Володимир Кубійович

Серед усіх потреб нашого національного життя – потреба рідної школи найголовніша, бо народ, який немає своєї школи, може бути пасербом чужих народів, а ніколи не виб'ється на самостійну дорогу існування.

Михайло Грушевський

Без вільної України не може бути вільної Європи, а без вільної Європи не може бути ні сталого спокою, ні економічного добробуту в цілім світі. Без розподілу Російської імперії на вільні держави Росія зажди буде загрозою вільним державам світу.

Олександр Грановський

Влада і слава – лише похідні від освіти і праці. Не перебільшу я, коли скажу, що сучасний стан людства є значною мірою наслідком прогресу наукового фізичного знання.

Йосип Косоногов

Не забудеш мене, поки віку твого,
моя нене Вкраїно.
Поки мова твоя голосна у піснях,
як срібло чисте дзвонить.
На що глянеш, усюди згадаєш
твого бідолашного сина.
Тугодумство людське, моя нене,
від тебе його не заслонить.

Пантелеймон Куліш

Україна – це передусім велика Європейська держава...
Як держава, Україна є суб'єктом міжнародного права, а, отже, є
самостійною, політичною одиницею на карті світу. Її державна
територія обмежена міжнародно визнаними кордонами, які є
недоторканими.

Степан Рудницький

Рідна мова – то найголовніший наріжний камінь
існування народу як окремої нації: без окремої мови нема
самобутнього народу.

Іван Огієнко

Хай на стіні майбутньої рідної школи висить портрет
великого апостола правди і науки Тараса Шевченка.

Софія Русова

Найціннішими скарбами людства є його інтелектуальні і
духовні надбання. Прилучитися до уих надбань є
найшляхетнішим стремлінням людини.

Олекса Біланюк

Де б ми не були, щоб ми не робили, але головним
повинно бути служіння своєму українському народові!

Олександр Смакула

Наша сила і спасенне лежить у нас самих, у праці над освітою і
добробутом народу.

Іван Пулюй

Ми є. Були. І будем ми!
Й Вітчизна наша з нами.

Іван Багрянний

Слово Боже відчиняє нам, показує метафізичний початок
любві серця до добра, коли вчить, що людина створена за
образом Божим.

Панфіл Юркевич

Студентське гасло тернопілян з 20-х років ХХ ст. по сьогоднішні дні.

Моя красуне Україно!
Ти знову процвітеш.
Прийми, прийми в свою родину
Синів невірних теж!
Прийми і тих, що помилились,
Блукали тут і там,
Одкрий свої обійми зараз
Обдуреним братам.

Дмитро Загул

From the Author

Save, God, Your people
from all his sufferings.
Ps. 24. 22. Psalter

Reflections on my work in the book "Ukrainian Dream: Yesterday, Today, Tomorrow" are aimed at emphasizing to Ukrainians today, citizens of Ukraine, especially young people, that Ukraine begins with each of us, with our consciousness, knowledge, spiritual responsibility, and human dignity.

First of all, we must understand the historical information about our ancestors, which testifies to the industriousness and peace-loving spirit of the people of Ukraine, who gave the world science and education a whole series of ideas and pragmatic teachings to love and respect people, respect nature, do good deeds, and learn from that experience throughout life, developed by world wisdom and ideas of outstanding personalities of Ukraine and the world. Why exactly such a pragmatic approach was taken? My answer is as follows: to emphasize to the citizens, the young generation, that life is not a simple reality of successes and failures, but also of daily observations, reflections, wise acceptance of the advice of exemplary people, communication with people and the world through the latest information technologies and own observations by nature, as well as everyone's own work for positivity and peace.

In the process of getting acquainted with the biographies and works of outstanding personalities, my life experience expanded and contributed to the fact that I advise my colleagues, young people, and students to believe in their strength, the future of Ukraine and our future, which we shape by studying and working in Ukraine, without regrets time and energy to create yourself as a person. This is given to every person by the Lord God, who gave us life. This is what our parents, educators and our own experience teach us in the process of realizing ourselves throughout life, not forgetting the wisdom of the Lord God: "Far from sin!"

In this context, the ideas of past Ukrainian geniuses who worked for Ukraine for the progress of society are very wisely understood. We should always remember such people. As Vasyl Shanderovskyi said, "no one will return the names of famous

Ukrainians to our national memory if we do not do it ourselves. Let's always remember this" (Шендеровський, 2004, с. 249).

That is why we emphasize a few wise sayings, because the future belongs to the one who has mastered its past.

Ukraine's desire for its original culture is God's work so no earthly forces will defeat it. Every truly cultural movement is a manifestation of God's spirit in human and, therefore, it is holy, and violence against it is a sin.

Bohdan Kistiakivskyi

There is my people! my people will always be!
No one will cross out my people!
All werewolves and strays will disappear
And hordes of conquerors wander!

Vasyl Symonenko

The ideal of a person is the best that the nation has created in understanding the properties of the human personality and its purpose - service to God and Ukraine.

Hryhoriy Vashchenko

Humanity must be brought back to decency.

Alfred France

Let's go to work together for Nenka - Ukraine, may she not perish with us, Cossacks!

Danylo Zabolotnyi

I love our nation with all my heart and my soul foretells that a great destiny awaits it.

Yuryi Fedkovych

The people with the highest culture and education will win.

Ivan Pulyuy

Ukrainians, however, stand and will stand based on the national independence of the Ukrainian people, and neither radicals nor Muscophilism will stop them from doing so.

Oleksandr Barvinskyi

Man, learning the laws of nature and society, improving technology, and being a part of nature himself, actively influences its transformation.

Volodymyr Vernadskyi

The Ukrainian intelligentsia and cultural figures are the first to return to the people their culture, their native language, and everything that was destroyed and persecuted for many centuries...

Patriarch Volodymyr (Sabodan)

From a cultural and scientific point of view, the Ukrainian people proved themselves long ago. One of the best proofs of this can be the stonework of Nestor, modern chemists, and the famous Ukrainian scientist and academician Professor Ivan Gorbachevskii.

Yulias Stoklas

The national problem is the most important problem of cultural life.

Bory Grinchenko

Learn, my brothers, think, read. And learn from someone else's, and do not shy away from your own.

Taras Shevchenko

Ukraine is so beautiful and picturesque!

She is to die for. With the faith of suffering!

Fight for a goal, prosperity and grace

And with the victory to give freedom to the descendants!..

O. Neprytskyi-Granovskyi

There is nothing more valuable than reason and science.

Volodymyr Kubiyovych

Among all the needs of our national life, the necessity for a native school is the most vital because a nation that does not have its own school can be the stepchild of other nations but will never set out on an independent path of existence.

Mykhailo Hrushevskyi

Let the portrait of the great apostle of truth and science, Taras Shevchenko, hang on the wall of the future native school.

Sofia Rusova

I look at the road traveled,
I feel sorry for the students...
But in our victory
Still, I fervently believe...
How will people see the day tomorrow,
How the golden sun will rise
This is how Ukraine will live
So our dream will flourish.

O. Oles

Without a free Ukraine, there can be no free Europe, and without a free Europe, there can be neither permanent peace nor economic prosperity in the whole world. Without the division of the Russian Empire into free states, Russia will always be a threat to the free states of the world.

Oleksandr Granovskyi

Power and fame are only derived from education and work. I will not exaggerate when I say that the current state of humanity is largely a consequence of the progress of scientific physical knowledge.

Yosyp Kosonogov

You will not forget me until your age,
my dear Ukraine.
While your speech is loud in songs,
as pure silver rings.
What you look at, you will remember everywhere
your poor son.
Ill-mindedness is human, my dear,
it will not be hidden from you.

Panteleimon Kulish

Ukraine is first and foremost big European state... As a state, Ukraine is a subject of international law, and, therefore, an independent political unit on the world map. Its state territory is limited by internationally recognized borders, which are inviolable.

Stepan Rudnytskyi

The native language is the most important cornerstone of the existence of a people as a separate nation: without a separate language, there is no distinct nation.

Ivan Ohienko

The most valuable treasures of humanity are its intellectual and spiritual assets. To join their possessions is the noblest aspiration of a person.

Oleksa Bilanyuk

No matter where we are, no matter what we do, the main thing should be service to our Ukrainian people!

Oleksandr Smakula

Student slogan of Ternopil residents from the 20s of the XX century.
to this day.

My beautiful Ukraine!
You will flourish again.
Accept, accept into your family
Sons of infidels too!
Accept those who have made a mistake,
Wandered here and there
Open your arms now
To the deceived brothers.

Dmytro Zagul

Our strength and salvation lies in ourselves, in work on the education and well-being of the people.

Ivan Pulyuy

We are. There were And we will!
And our Motherland is with us.

Ivan Bagryany

The Word of God reveals to us, shows the metaphysical beginning of the heart's love for goodness, when it teaches that man is created in the image of God.

Panfil Yurkevych

Вельми шановні читачі!

З великою повагою до викладачів, співробітників та здобувачів вищої освіти Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, які в цей складний час працюють, знаходять неймовірну наснагу для підтримки захисників України. Дарую цю книгу усім, хто сприяє.

У ній можна знайти ідеї на віру в нашу перемогу у війні Росії проти України та показати народам світу, що наше освітянсько-фахове навчання та виховання базується на історичній практиці українського народу, надбаннях інших народів, що спрямовані на добро, мир, співпрацю з народами світу й вірою на Божу Благодать зберегти мир і життя на планеті Земля.

Dear readers,

With great respect to the teachers, employees and students of the Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, who are working in this difficult time, finding incredible strength to support the defenders of Ukraine. I give this book to everyone who contributes.

Here you can find ideas to believe in our victory in Russia's war against Ukraine and to show the peoples of the world that our educational and professional training and upbringing is based on the historical practice of the Ukrainian people, the heritage of other peoples, aimed at good, peace, cooperation with the peoples of the world and faith in God's Grace to preserve peace and life on planet Earth.

Наукове видання

Марія Іванівна **Пірен**

УКРАЇНСЬКА МРІЯ: ВЧОРА, СЬОГОДНІ, ЗАВТРА
Монографія

Відповідальний за випуск *Тимчук Л.І*

Літературний редактор *Лукул О.В.*

Технічний редактор *Чорасва Г.К.*

Дизайн обкладинки *Цвіра А.В.*

Підписано до друку 17.07.2023. Формат 60x84/16.

Електронне видання. Умов.-друк. арк. 11,1.

Обл.-вид. арк. 11,8. Зам. 1003п.

Видавництво та друкарня Чернівецького національного
університету. 58002, Чернівці, вул. Коцюбинського, 2.

e-mail: ruta@chnu.edu.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 891 від 08.04.2002.

ПІРЕН МАРІЯ ІВАНІВНА

Доктор соціологічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, академік АНВШ, «Жінка – науковець – 2000» за визнанням Міжнародного біографічного Інституту США, професор кафедри педагогіки та соціальної роботи ЧНУ ім. Ю Федьковича. Наукові інтереси: соціологія, політична психологія, елітознавство, етнопсихологія, кадрова політика, державне управління, соціальна робота, конфліктологія.

Автор понад 400 наукових праць, зокрема п'яти монографій, багатьох підручників та навчальних посібників: «Основи етнопсихології» (1996 р.), «Основи конфліктології» (1997 р.), «Основи політичної психології» (2003 р.), «Елітологія» (2014 р.) – перші в Україні з цієї тематики, «Етнополітичні процеси в сучасній Україні» (1999 р.), «Конфлікт і управлінські ролі (соціо-психологічний аналіз)» (2000 р.), «Деонтологія конфліктів та управління» (2001 р.), «Конфліктологія» (2007 р.), «Етнополітика в Україні: соціо-психологічний аналіз» (2007 р.), «Соціологія релігії» (2008 р.), «Публічна політична діяльність» (2009 р.), «Етнопсихологія» (2011 р.), «Лідерство: сутність та реалізація в українському суспільстві» (2012 р.), «Політико-управлінська еліта України: соціо-психологічний аналіз» (2013 р.), «Менеджмент і маркетинг у діяльності державної влади» (2013 р.), «Державна кадрова політика: шляхи елітизації» (2014 р.), «Нова парадигма державного управління та корпоративної культури в Україні» (2016 р.), «Європейські цінності – детермінанти змін в сучасній Україні» (2016 р.), «Стратегія управлінської культури в соціальній роботі територіальних громад» (2017 р.), «Просвітницька робота в територіальній громаді: професійно-світоглядні засади реалізації» (2018 р.), «Феномен духовності в культурі публічного врядування у територіальних громадах: соціо-психологічний аналіз» (2018 р.), «Соціальна робота в територіальній громаді: теорія і практика» (2019 р.), «Сучасна освітянська парадигма підготовки особистості фахівця задля сталого розвитку України» (2020 р.), «Освітньо-мотиваційний потенціал демократичного державотворення в Україні» (2021 р.), «Територіальна громада – першооснова демократичних змін та соціального забезпечення» (2021 р.), «Суспільно-політична динаміка, виклики, війна: громадянсько-патріотична єдність українців на перемогу» (2022 р.), співавтор багатьох підручників та монографій.

Ініціатор та організатор п'яти Міжнародних та п'яти всеукраїнських конференцій з проблем конфліктології; учасник багатьох міжнародних конгресів з соціології та психології (Мехіко, Потсдам, Гельсінкі, Сеул, Дублін, Москва, Лондон, Тріполі, Шарм-ель-Шейх, Барселона). Навчалась у міжнародних школах політологів та соціопсихологів (Гельсінкі, Таллінн).

ISBN 978-966-423-797-7

9 789664 237977